

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА і ОБОРОНА

№ 10 (94)

2007

Засновник і видавець:

УКРАЇНСЬКИЙ ЦЕНТР ЕКОНОМІЧНИХ І ПОЛІТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА РАЗУМКОВА

Генеральний директор Анатолій Рачок
Шеф-редактор Людмила Шангіна
Редактор Алла Чернова
Макет Олександр Шаптала
Техніко-комп'ютерна підтримка Володимир Кекух

Журнал зареєстровано в Державному комітеті інформаційної політики України, свідоцтво KB № 4122

Журнал видається з 2000р. українською та англійською мовами

Загальний тираж 3800 примірників

Адреса редакції:
01034, м. Київ, вул. Володимирська, 46
офісний центр, 5-й поверх
тел.: (380 44) 201-11-98
факс: (380 44) 201-11-99
e-mail: info@uceps.com.ua
веб-сторінка: <http://www.uceps.org>

При використанні матеріалів посилання на журнал "Національна безпека і оборона" обов'язкове

Фотографії:
Прес-служба Президента України — стор. 14
Укрінформ — стор. 17, 20, 38, 41

© Центр Разумкова, 2007

Видання журналу здійснене за фінансового сприяння Національного Фонду підтримки демократії (США)

З М І С Т

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ПРО СИТУАЦІЮ В КРАЇНІ, ВЛАДУ, ПОЛІТИКІВ І ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ, СТАН ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

2007 РІК: СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ У ДЗЕРКАЛІ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ.....

- ❖ ставлення громадян до політичного протистояння
- ❖ оцінка діяльності і рівень підтримки політичних сил

3

ПАРЛАМЕНТСЬКІ ВИБОРИ-2007: СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ ВИМІРИ ЕЛЕКТОРАТУ ПРОВІДНИХ ПОЛІТИЧНИХ СИЛ

Михайло МІЩЕНКО.....

- ❖ регіональні відмінності
- ❖ відмінності електоральних симпатій міських і сільських жителів
- ❖ електоральні преференції вікових груп виборців
- ❖ відмінності електоральних преференцій гендерних груп
- ❖ залежність електоральних уподобань від рівня освіти
- ❖ соціально-демографічна структура електорату провідних політичних сил

9

СТАВЛЕННЯ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ДО ПРИНЦИПІВ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ.....

14

2007 РІК: ОЦІНКА ГРОМАДЯНАМИ СИТУАЦІЇ В КРАЇНІ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ВЛАДИ.....

- ❖ ситуація в країні
- ❖ діяльність інститутів влади
- ❖ загальні оцінки ситуації
- ❖ самооцінки рівня добробуту

17

СТАВЛЕННЯ ГРОМАДЯН ДО СОЦІАЛЬНИХ І ПОЛІТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ ТА ПОЛІТИЧНИХ ЛІДЕРІВ

Юрій ЯКИМЕНКО.....

- ❖ довіра до соціальних і політичних інститутів
- ❖ підтримка дій владних інституцій
- ❖ підтримка дій політичних лідерів

21

ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Андрій БИЧЕНКО.....

- ❖ оцінка важливості і ступеня дотримання прав
- ❖ джерела порушення та способи захисту прав
- ❖ можливість та ефективність захисту громадянами своїх прав

31

ПРАВО НА ВІДПОЧИНОК І ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЯ.....

42

Умови отримання журналу — на нашій веб-сторінці:
<http://www.uceps.org/magazine>

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ПРО СИТУАЦІЮ В КРАЇНІ, ВЛАДУ, ПОЛІТИКІВ І ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ, СТАН ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Дослідження громадської думки та оприлюднення їх результатів є необхідним елементом демократизації суспільства і влади, формування механізму зворотного зв'язку між державою і громадянами, забезпечення можливості врахування владними інститутами інтересів та позицій різних соціальних груп у процесі вироблення і здійснення державної політики. Такі дослідження є одним із завдань Центру Разумкова, тому він здійснює постійний моніторинг громадської думки з найбільш важливих проблем суспільно-політичного життя країни та систематично доводить його результати до відома влади, політиків, громадськості.

2007р. був позначений тривалою політичною кризою, яка надовго дестабілізувала ситуацію в країні і призвела до дострокових парламентських виборів. Боротьба владних інститутів за повноваження та виборча кампанія не сприяли консолідації українського суспільства, підвищенню рівня суспільної довіри до соціальних і державних інститутів, а також – суспільної підтримки діяльності як органів державної влади, так і державних та політичних лідерів.

Під час дострокової парламентської виборчої кампанії, як і під час попередніх виборчих кампаній, політичні сили активно вдавалися до використання конфліктних тем, закріплюючи тим самим регіональні відмінності політичних позицій громадян. Фактично, жодна з політичних сил - учасниць виборів не запропонувала суспільству позитивної програми загальнонаціонального єднання, спільних орієнтирів суспільно-політичного, соціально-економічного розвитку країни, її геополітичного спрямування.

Тому, як свідчить аналіз результатів моніторингу громадської думки, позиції та оцінки громадянами тих чи інших політичних подій, процесів, персоналій залишаються регіонально диференційованими, зумовленими насамперед електоральними прихильностями жителів того чи іншого регіону.

Дещо більш однорідними є оцінки громадянами стану дотримання прав людини в Україні. Аналіз цих оцінок дає підстави для висновку про те, що найменш захищеними, на думку опитаних, є соціальні та економічні права українських громадян.

Загалом, оцінки громадянами стану дотримання базових і політичних прав фактично не змінилися, порівняно з попереднім роком. Інтегральні оцінки стану дотримання головних прав людини і громадянина в Україні заледве перевищують три бали за п'ятибальною шкалою. Стосовно ж соціальних та економічних прав переважає думка, що ситуація з їх дотриманням протягом 2006р. погіршилася.

Нижче, у статтях і розділах журналу наводяться узагальнені дані соціологічних опитувань, проведених Центром Разумкова протягом 2007р., а також їх стислий аналіз. Кількісні дані узагальнені в таблицях і діаграмах; у випадках виразних регіональних відмінностей позицій громадян з тих чи інших питань, наводяться відповідні регіональні зрізи¹.

У цьому номері журналу наведена лише частина результатів опитувань соціологічної служби Центру Разумкова, здійснених у 2007р. Результати інших досліджень опубліковані в попередніх виданнях журналу “Національна безпека і оборона” за 2007р.²

¹ Застосовується наступний розподіл територій за регіонами: **Захід** – Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Тернопільська, Чернівецька області; **Південь** – АР Крим, Миколаївська, Одеська, Херсонська області; **Схід** – Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Луганська, Харківська області; **Центр** – м.Київ, Вінницька, Житомирська, Київська, Кіровоградська, Полтавська, Сумська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська області.

² Влада і ситуація в країні очима громадян (розділ 4 Аналітичної доповіді Консорціуму неурядових аналітичних центрів). – Національна безпека і оборона, 2007, №3, с.78-88; Шангіна Л. Релігійність українського суспільства: окремі тенденції 2000-2007рр. – Національна безпека і оборона, 2007, №8, с.21-44; Формування спільної ідентичності громадян України: перспективи і виклики (Аналітична доповідь Центру Разумкова). – Національна безпека і оборона, 2007, №9, с.3-31.

2007 РІК: СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ У ДЗЕРКАЛІ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ

2007р. був насичений політичними подіями. З кінця 2006р. загострилися відносини між Президентом, з одного боку, та Урядом і парламентською більшістю, з іншого¹. Навесні 2007р. наміри керівництва Уряду та парламентської більшості зміцнити позиції, розширивши урядову коаліцію за рахунок депутатів опозиційних фракцій, викликало підписання Президентом Указу про припинення повноважень Верховної Ради України V скликання та призначення дострокових парламентських виборів.

Це послужило стимулом до активізації політичної боротьби, масових акцій на підтримку обох конфліктуючих сторін. Тема протистояння “помаранчевих” і “біло-синіх” стала лейтмотивом виборчої кампанії-2007.

Яким чином ці події сприймали громадяни? Відповідь на це питання є важливою, оскільки громадяни є суб’єктом суспільно-політичних процесів і від сприйняття громадською думкою політичних подій значною мірою залежить їх перебіг².

Ставлення громадян до політичного протистояння

Жодна із сторін протистояння владних інститутів і політичних сил не мала переважаючої суспільної підтримки. Як свідчать дані опитування, проведеного у квітні 2007р. – відразу після підписання Президентом Указу про розпуск Парламенту та дострокові парламентські вибори, близько 30% громадян підтримували Президента, 36% – парламентську коаліцію та Уряд, 2% – обидві сторони, решта – не підтримували жодної або не визначилися.

У розподілі голосів на підтримку/не підтримку сторін конфлікту виразно проявилися регіональні відмінності суспільних політичних симпатій: на Заході – більшість, у Центрі – відносна більшість опитаних підтримували Президента; на Півдні і Сході понад половина – парламентську коаліцію та Уряд (діаграма “Як відомо, Президент В.Ющенко підписав Указ...”, с.4).

Ставлення як до розпуску Парламенту, так і до можливості оголошення імпічменту Президенту та відставки Уряду частіше було негативним, однак на Заході більшість опитаних підтримали розпуск Верховної Ради (і підтримали б відставку Уряду), а на Півдні і Сході – імпічмент Президенту (діаграма “Чи підтримали б Ви...?”, с.4).

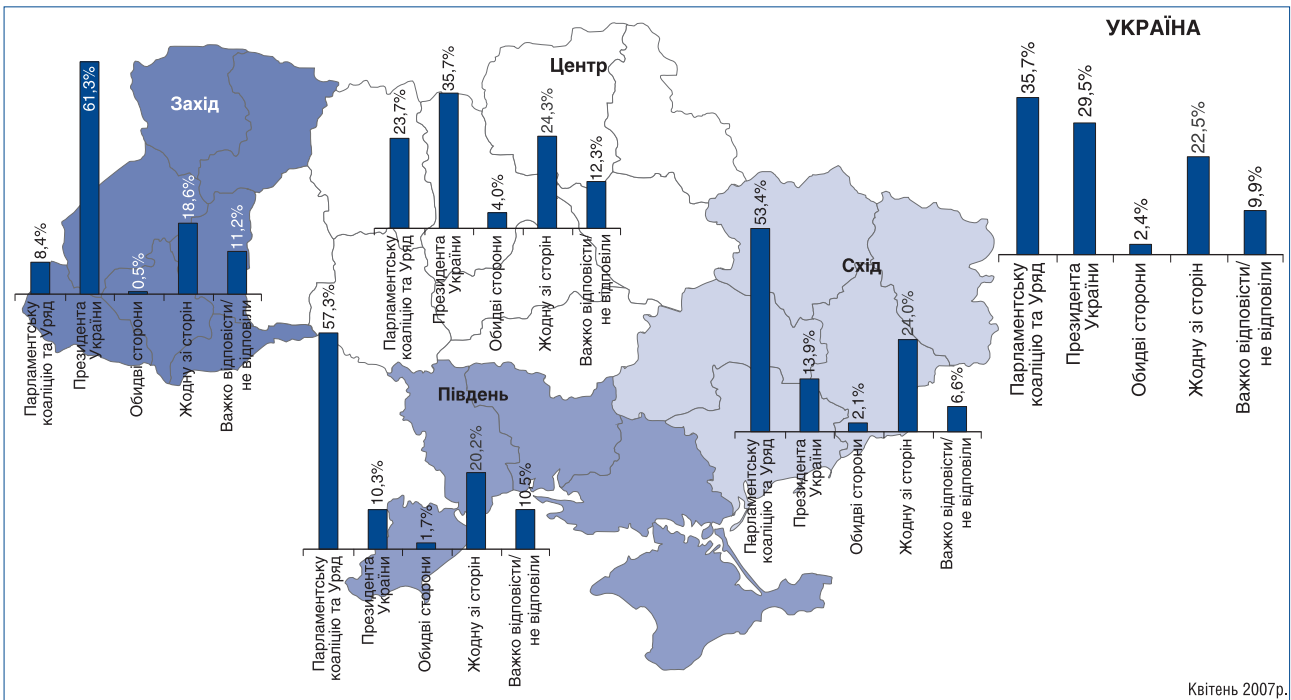
Протистояння між інститутами влади дискредитувало їх в очах громадян. Зокрема, більшість опитаних були переконані в тому, що владні структури чинять тиск на Конституційний Суд, який розглядав справу про розпуск Президентом Верховної Ради. Лише 3,9% вважали, що такого тиску немає. Натомість, 32,3% були впевнені в тому, що тиск здійснюється як з боку Президента й опозиції, так і з боку Прем’єр-міністра та коаліції; 19,8% звинувачували в тиску винятково пропрезидентські сили; 16,3% – коаліцію та Уряд (діаграма “Чи здійснюється (здійснювався) тиск на Конституційний Суд...?”, с.5).

¹ Це відбулося, зокрема, в конфлікті довкола відставки Парламентом з посади Міністра закордонних справ Б.Тарасюка, призначеного за президентською квотою; в накладанні Президентом вето на проголосований Парламентом Закон “Про Державний бюджет України на 2007р.”; в ухваленні Закону “Про Кабінет Міністрів України”, який розширював повноваження Уряду за рахунок повноважень Президента.

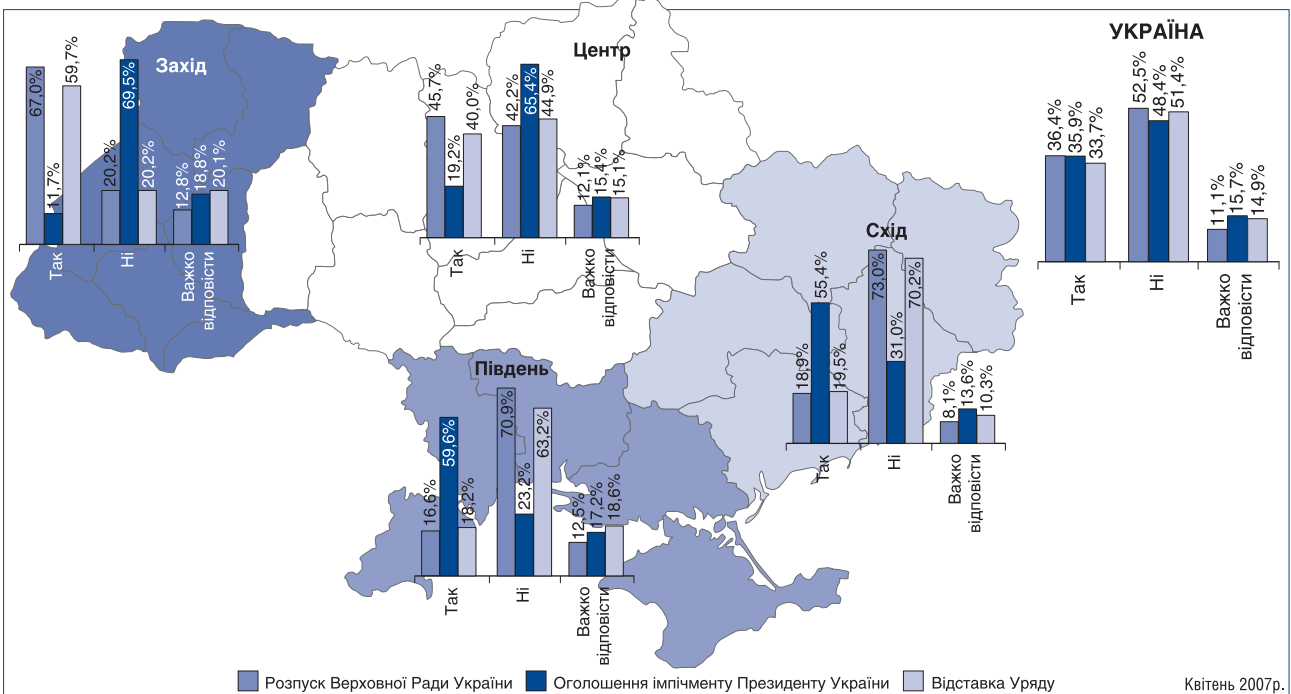
² Використані результати опитувань, проведених соціологічною службою Центру Разумкова, у 2006-2007рр. Опитування здійснювалися в усіх областях, Києві та АР Крим за багатоступеневу випадкову вибірку із квотним відбором респондентів на останньому етапі, що репрезентує доросле населення України за основними соціально-демографічними показниками (регіон проживання, тип і розмір населеного пункту, вік, стать). У вересні 2006р. було опитано 2 005 респондентів, у березні-квітні 2007р. – 2 011, у квітні 2007р. – 2 014, у вересні 2007р. – 2 004, у грудні 2007р. – 2 018 респондентів. Теоретична похибка вибірок цих опитувань з імовірністю 0,95 не перевищує 2,3%.

Також використані результати опитування, що проводилося Київським міжнародним інститутом соціології та соціологічною службою Центру Разумкова в березні 2007р. за вибіркою, що репрезентує доросле населення України (опитано 11 114 респондентів віком від 18 років). Статистична похибка вибірки цього опитування не перевищує 1%.

Як відомо, Президент В.Ющенко підписав Указ про розпуск Верховної Ради і проведення позачергових парламентських виборів. Водночас, Парламентська коаліція та Уряд вважають цей Указ не конституційним і не збираються його виконувати. В такій ситуації, яку зі сторін Ви підтримуєте?
% опитаних

Чи підтримали б Ви...?
% опитаних

Оцінка діяльності і рівень підтримки політичних сил

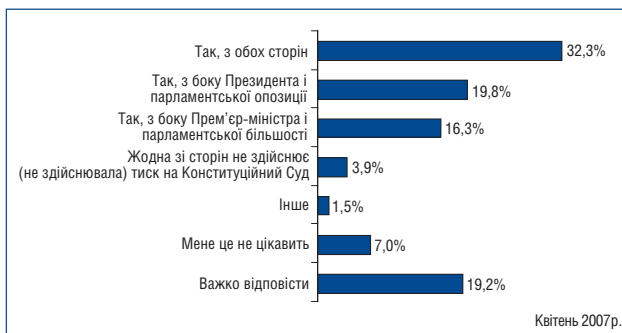
Як відомо, рівень участі громадян у позачергових парламентських виборах 2007р. виявився нижчим, ніж у виборах 2006р. (за даними Центральної виборчої комісії – відповідно 62% та 67,6%). Таке зниження електоральної активності можна пояснити розчаруванням частини громадян у політичних лідерах, намірах політичних сил дотримуватися своїх передвиборних

зобов'язань, зниженням рівня довіри до владних і суспільних інститутів, поширенням переконання, що між політичними силами немає різниці ні в програмах, ні в характері дій.

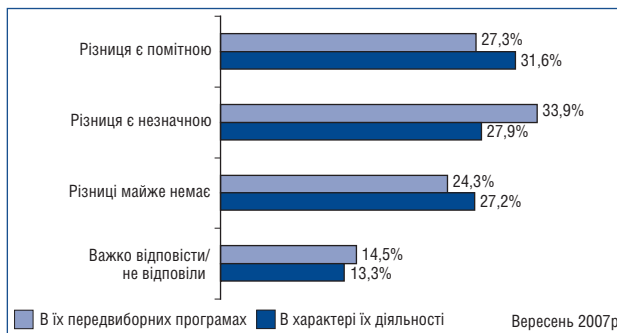
Так, ще у квітні 2007р. 86,4% опитаних погодилися з тезою: “політичні лідери віддалені від народу і байдужі до його проблем”, 56,4% – засвідчили негативне ставлення до соціального устрою, що склався в Україні.

Чи здійснюється (здійснювався) тиск на Конституційний Суд під час розгляду ним конституційності Указу Президента про розпуск Парламенту?
% опитаних

Наскільки істотною є різниця між основними політичними силами, що беруть участь у нинішній виборчій кампанії?
% опитаних

Опитування у вересні 2007р. виявило, що серед громадян, які не мали наміру брати участь у дострокових виборах, поширеним є переконання, що політичні сили (як більшості, так і опозиції) не виконують своїх передвиборчих обіцянок (діаграма “Якою мірою виконують свої передвиборні обіцянки кожна з політичних сил?”). Серед опитаних цієї категорії 68,1% вважали, що Партія регіонів зовсім не виконує своїх передвиборчих обіцянок (серед тих, хто збирався брати участь у голосуванні – 35,5%); дотримувалися такої ж думки щодо БЮТ відповідно 70,2% і 42%, НУНС – відповідно 69,5% і 47,9%.

Громадян, які не збиралися брати участь у парламентських виборах, відрізняв також нижчий рівень довіри до всіх суспільних інститутів і нижчий рівень підтримки діяльності органів влади. Так, за даними вересневого опитування, не підтримували діяльність Президента України 70,9% опитаних цієї категорії, тоді як серед тих, хто збирався прийти на виборчі дільниці – 47,4%; не підтримували діяльність Уряду відповідно 68,3% і 41,2%, органів місцевого самоврядування – відповідно 61,7% і 35,2%. Не довіряли українським ЗМІ – 63,5%, тоді як серед тих, хто збирався прийти на виборчі дільниці – 38,2%; не довіряли Церкві – відповідно 39,3% і 25,9%; політичним партіям – відповідно 90,8% і 73,8%.

Загалом, за даними вересневого опитування, менше третини респондентів вважали, що між основними політичними силами, які брали участь у виборчій кампанії, є помітною різниця в передвиборчих програмах і характері діяльності (діаграма “Наскільки істотною є різниця між основними політичними силами, що беруть участь у нинішній виборчій кампанії?”). Особливо рідко вважали, що різниця є, ті, хто не збирався брати участі у виборах (лише 13,5% з них бачили помітну різницю в передвиборчих програмах, лише 10,6% – у характері діяльності). Понад половина

респондентів дотримувалися думки, що такої різниці майже немає, або вона є незначною.

Однак, і переважна більшість тих, хто планував взяти участь у виборах, політичним партіям також загалом не довіряли. Наприклад, серед тих, хто збирався голосувати за Партію регіонів, не довіряли політичним партіям 74,4%; за БЮТ – 67,4%; за НУНС – 66,1%. Це дає підстави говорити про те, що, ймовірно, голосування на позачергових парламентських виборах відбувалося за принципом вибору “найменшого зла”.

Таким чином, політичне протистояння в Україні відбувалося в умовах, коли жодне з двох основних політичних угруповань в Україні – “помаранчеві” та “біло-сині” політичні сили – не мали настільки великої переваги в електоральних симпатіях, за якої можна було б говорити про гарантовану перемогу на парламентських виборах. Хоча, за даними соціологічних опитувань, дещо більші шанси на перемогу мали “біло-сині” (діаграми “Якби найближчим часом відбувалися вибори до Верховної Ради...?”, с.6). Можна припустити, що сподівання на перемогу на позачергових парламентських виборах (підкріплені даними соціологічних опитувань) були вагомим чинником, які врешті схилили керівництво Партії регіонів погодитися на їх проведення. Однак, невдоволення громадян ситуацією в країні (відповідальність за яку найчастіше покладається на правлячу партію), судячи з усього, врешті схилило тих, хто вагався у своєму електоральному виборі, підтримати опозиційні сили (насамперед БЮТ), – що й визначило результати виборів на користь “помаранчевих”.

Цікаво, що після перемоги “помаранчевих” серед громадян зросла частка тих, хто відносить себе до їх прихильників і зменшилася частка прихильників “біло-синіх” (карта “Прихильники “помаранчевих” і “біло-синіх” політичних сил”, с.6). Це можна пояснити нестійкістю політичної позиції частини громадян

Якою мірою виконують свої передвиборні обіцянки кожна з політичних сил?
% опитаних

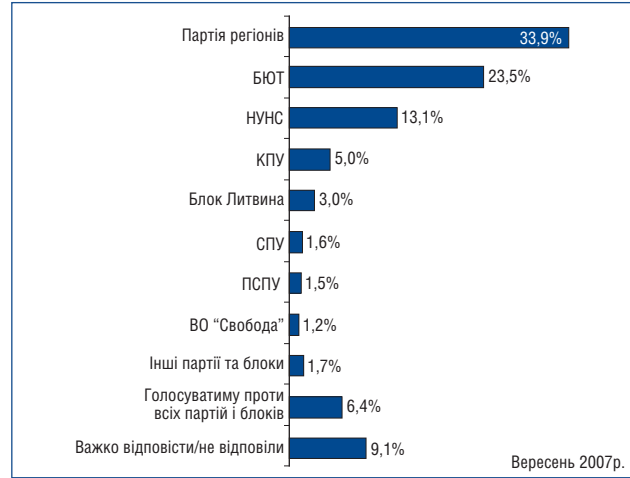
	Виконус повною мірою			Виконус значною мірою			Виконус незначною мірою			Зовсім не виконус			Важко відповісти		
	вересень 2007р.	березень-квітень 2007р.	вересень 2007р.	вересень 2007р.	березень-квітень 2007р.	вересень 2007р.	вересень 2007р.	березень-квітень 2007р.	вересень 2007р.	вересень 2007р.	березень-квітень 2007р.	вересень 2007р.	вересень 2007р.	березень-квітень 2007р.	вересень 2007р.
Партія регіонів	9,5	6,6	6,6	23,8	21,9	22,2	28,8	30,9	27,4	25,8	34,5	38,5	12,1	6,1	5,3
Блок Юлії Тимошенко	6,6	6,1	5,4	17,1	18,3	15,3	26,5	23,5	27,2	36,8	41,4	44,1	13,0	10,7	8,0
Блок “Наша Україна”	2,4	3,2	2,9	11,4	12,2	12,1	39,1	25,2	27,5	34,8	48,4	49,5	12,3	11,0	8,0
Соціалістична партія України	2,6	2,4	1,1	13,2	9,6	9,4	32,0	24,9	22,5	33,9	48,1	54,2	18,3	15,0	12,8
Комуністична партія України	3,9	4,0	2,6	14,5	11,1	9,8	27,9	23,9	21,4	32,7	44,3	51,2	21,0	16,7	15,0

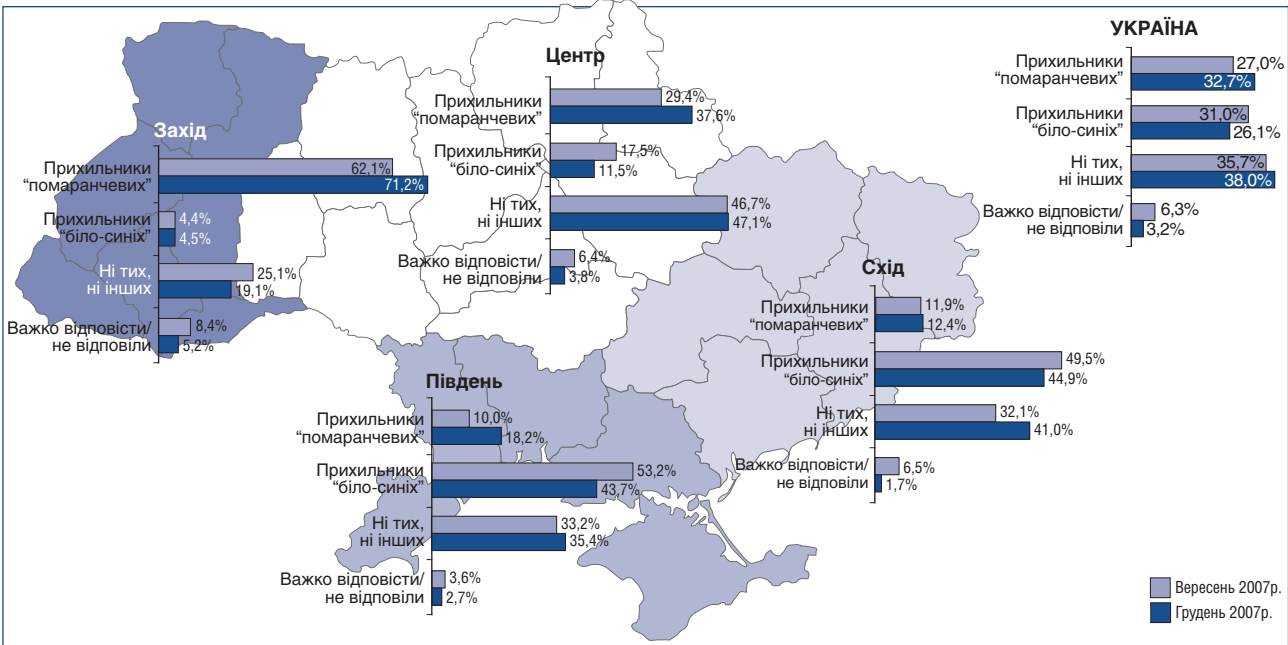
Якби найближчим часом відбувалися вибори до Верховної Ради і до виборчого бюлетеню були внесені такі партії та блоки, за яку партію чи блок Ви б проголосували?
% тих, хто мав намір взяти участь у виборах

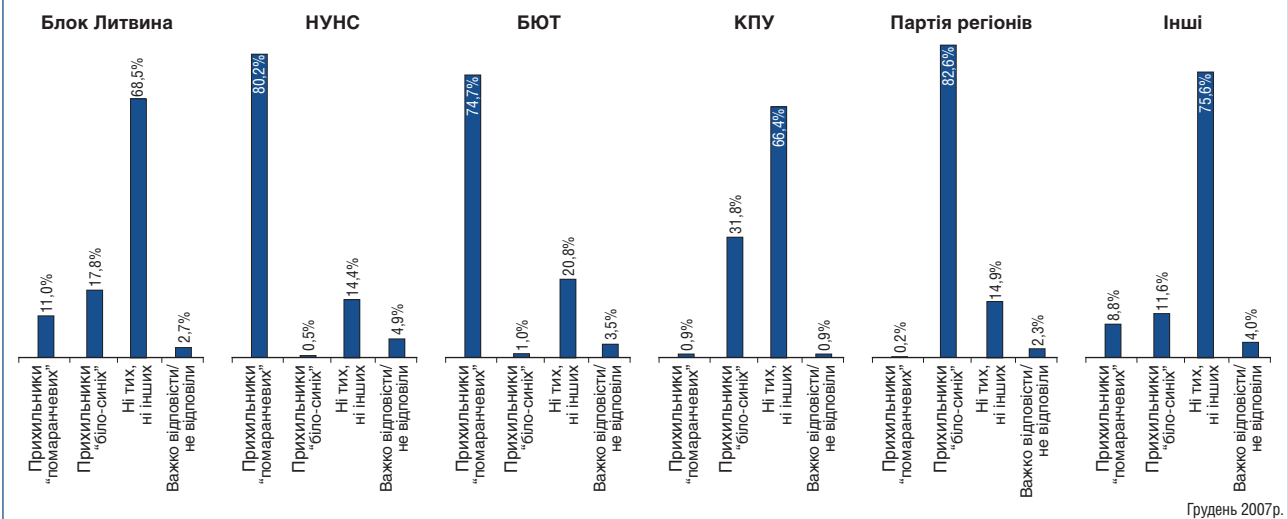
Якщо Ви збираєтеся взяти участь у виборах до Верховної Ради України, що відбудуться 30 вересня 2007р., за яку партію чи виборчий блок Ви маєте намір проголосувати?
% тих, хто мав намір взяти участь у виборах

Прихильники "помаранчевих" і "біло-синіх" політичних сил,
% опитаних

% опитаних, залежно від того, за яку політичну силу голосували на останніх виборах

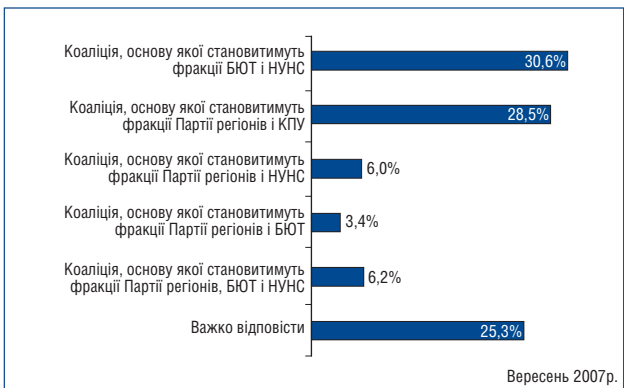

і їх бажанням долучитися до табору переможців. Частка прихильників “помаранчевих” у грудні 2007р., порівняно з вереснем, зросла на Заході, в Центрі та на Півдні, відповідно – в Центрі та на Півдні частки прихильників “біло-синіх” знизилася.

Ідея створення “широкої коаліції” за результатами виборів мала низьку підтримку в суспільстві: за результатами вересневого опитування, лише 15,6% респондентів вважали, що найкращим для країни був би склад коаліції, основу якої становитимуть Партія регіонів і принаймні одна з “помаранчевих” політичних сил (НУНС або БЮТ) (діаграма “Який склад коаліції депутатських фракцій...?”). Значно частіше громадяни підтримували створення або суто “помаранчевої” (30,6%) або суто “біло-синьої” (28,5%) коаліції. Так, серед прихильників “помаранчевих” переважна більшість негативно ставилася до створення коаліції, до якої належали б якісь інші, крім БЮТ і НУНС, політичні сили (серед електорату БЮТ 76,8% підтримували створення коаліції у складі лише БЮТ і НУНС, серед електорату НУНС – 78,6%). Є підстави вважати, що подібні настрої помаранчевого електорату могли стати однією з причин того, що саме в такому форматі урядова коаліція й була створена після виборів.

Який склад коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді, яка буде обрана 30 вересня 2007р., був би найкращим для країни?
% опитаних

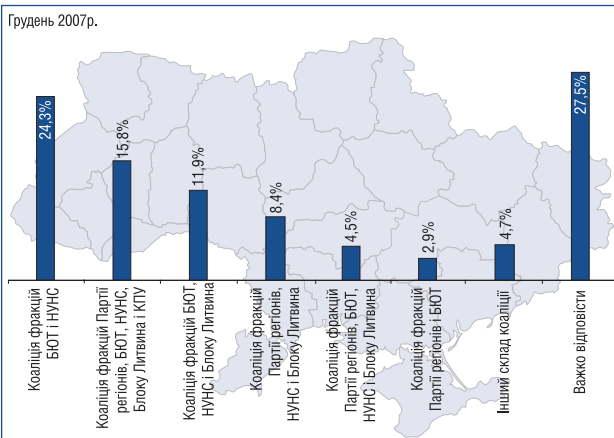

Виявом переважної підтримки “помаранчевих” можна вважати також лідируючі позиції Ю.Тимошенко у “прем’єрському” рейтингу: майже 41% опитаних підтримали саме її кандидатуру на пост Прем’єр-міністра України (діаграма “Кого б Ви хотіли бачити на посаді Прем’єр-міністра України?”).

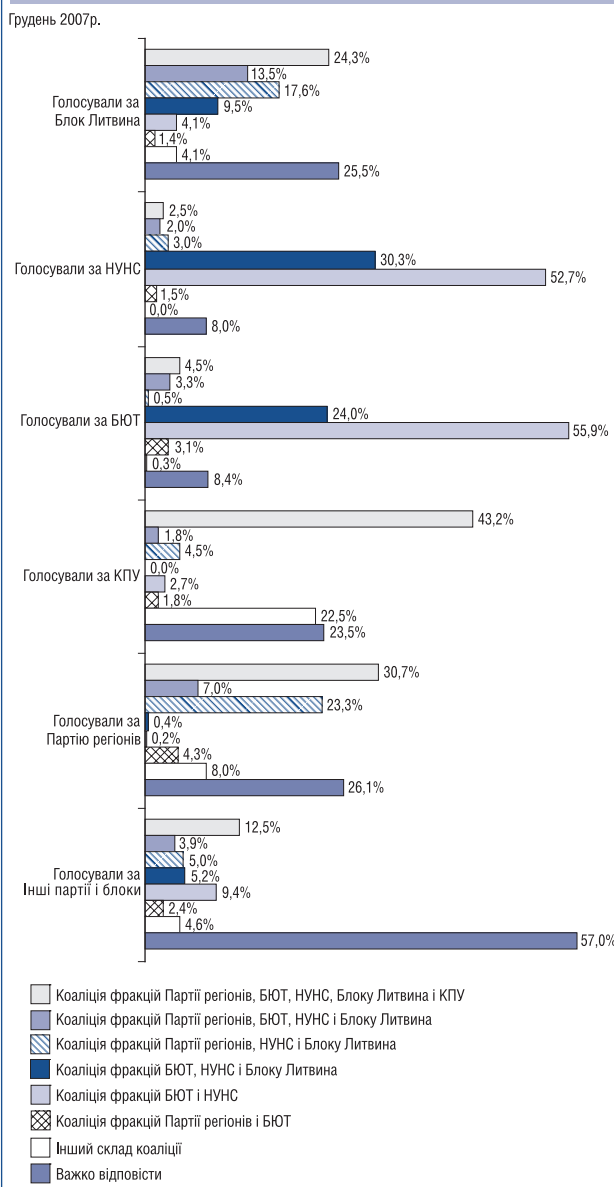
Кого б Ви хотіли бачити на посаді Прем’єр-міністра України?
% опитаних

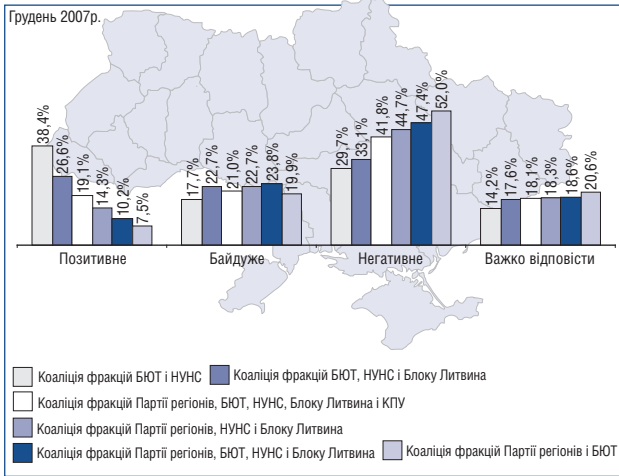
Який склад коаліції депутатських фракцій в новообраній Верховній Раді був би найкращим для країни?
% опитаних

% опитаних, залежно від того, за яку політичну силу голосували на останніх виборах

Ставлення до варіантів коаліційної більшості у Верховній Раді, % опитаних

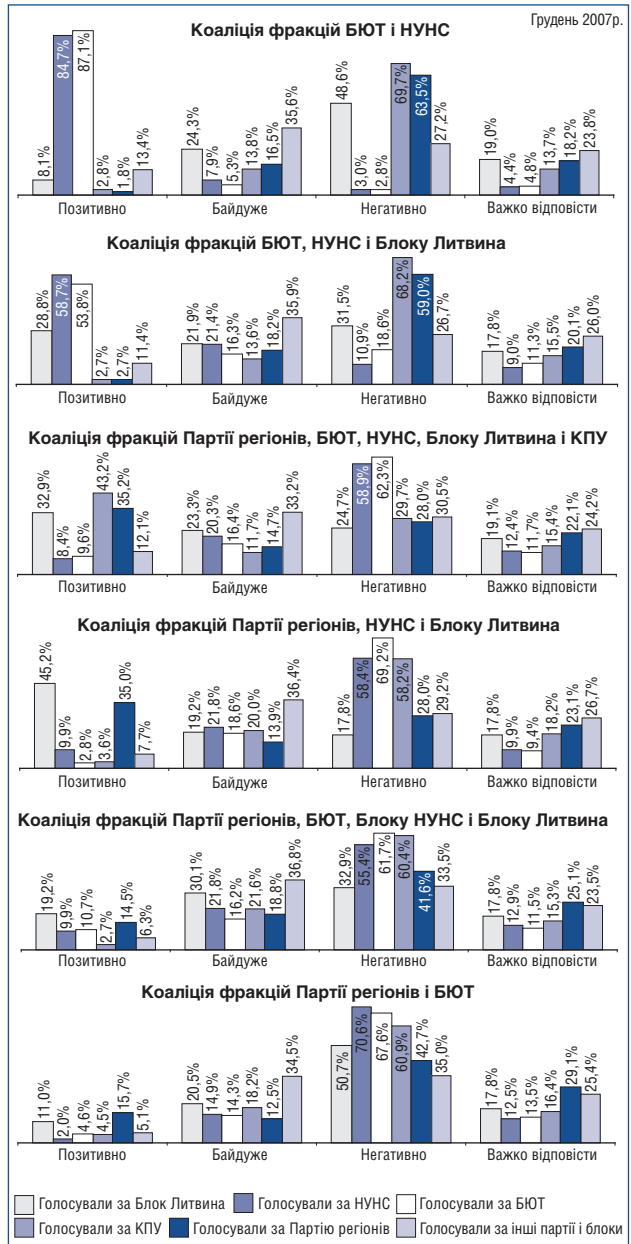
Водночас, у грудні 2007р., після виборів і формування парламентської більшості, частка прихильників суто “помаранчевої” коаліції дещо знизилася – серед усіх опитаних до 24,3%, серед електорату БЮТ – до 55,9%, електорату НУНС – до 52,7%. Значна частина прихильників цих двох політичних сил підтримували ідею розширення коаліції шляхом залучення до неї фракції Блоку Литвина (серед прихильників БЮТ – 24%, НУНС – 30,3%), очевидно вважаючи, що БЮТ і НУНС мають недостатнє число депутатів у Парламенті, щоб більшість у складі лише цих двох політичних сил могла ефективно працювати. Водночас, лише 11,4% електорату БЮТ і 9% – НУНС вважали найкращими для країни ті формати коаліції, в яких бере участь Партія регіонів.

Як видно з діаграм “Ставлення до варіантів коаліційної більшості у Верховній Раді”, попри певне зниження, підтримка ідеї “помаранчевої” коаліції все ж залишалася вищою, ніж інших форматів коаліції; до того ж саме цей формат був єдиним, який після виборів мав більше прихильників, ніж противників.

Висновки

- Домінантою суспільно-політичних процесів в Україні у 2007р. було політичне протистояння двох головних політичних сил: “помаранчевих” (БЮТ і НУНС) і “біло-синіх” (Партія регіонів, КПУ і СПУ).
- Під час протистояння жодна з його сторін не мала переважаної підтримки більшості громадян. Як і попередніми роками, спостерігалася істотні регіональні відмінності політичних симпатій громадян.
- Дострокові парламентські вибори наприкінці вересня 2007р. були результатом політичного компромісу, який, своєю чергою, став можливим значною мірою завдяки тому, що обидві сторони могли сподіватися на перемогу.

Ставлення до варіантів коаліційної більшості у Верховній Раді, % опитаних, залежно від того, за яку політичну силу голосували на парламентських виборах

- Після парламентських виборів 2006р. серед громадян зростало переконання, що політичні сили (як урядові, так і опозиційні) не виконують своїх передвиборних обіцянок, що спричинило зниження електоральної активності на позачергових виборах.
- Результати соціологічних опитувань дають підстави припускати, що голосування громадян на позачергових парламентських виборах найчастіше відбувалося за принципом вибору “найменшого зла”.

ПАРЛАМЕНТСЬКІ ВИБОРИ-2007: СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ ВИМІРИ ЕЛЕКТОРАТУ ПРОВІДНИХ ПОЛІТИЧНИХ СИЛ

Михайло МІЩЕНКО,
заступник директора соціологічної служби
Центру Разумкова

30 вересня 2007р., в день виборів до Верховної Ради України, Київський міжнародний інститут соціології (КМІС), Фонд “Демократичні ініціативи” та Центр Разумкова провели екзит-пол – опитування виборців на виході з виборчих дільниць¹.

Результати опитування дозволяють, *по-перше*, проаналізувати особливості голосування та рівень електоральної активності соціально-демографічних груп виборців, виокремлених за регіональною, поселенською, віковою, гендерною, освітньою ознаками; *по-друге*, окреслити особливості електорату за цими ж ознаками партій і блоків, що брали участь у парламентських виборах.

Дані екзит-полу'2007 порівнюються з аналогічними даними, отриманими під час попередніх парламентських виборів 26 березня 2006р². Результати голосування у 2007р. за Блок “Наша Україна – Народна самооборона” (НУНС) порівнюються з результатами Блоку “Наша Україна” у 2006р. – з огляду на те, що ці виборчі блоки в обох випадках позиціювали себе як пропрезидентські політичні сили.

Регіональні відмінності

Регіональні відмінності підтримки політичних сил проявляються на кожних виборах. Як видно з діаграм, наведених у врізці “*За яку політичну партію чи блок Ви тільки що проголосували...?*” (с.10-11), на виборах 2007р., як і на попередніх, лідером електоральних симпатій на Сході та Півдні країни була Партія регіонів, на Заході та в Центрі – БЮТ. При цьому, якщо на Заході на попередніх виборах БЮТ набрав приблизно стільки ж голосів, як і Блок “Наша Україна” (відповідно 33,3% і 32,4%), то на останніх – за нього проголосували понад половина (52,3%) виборців, тоді як за НУНС – 29,4%. Як і на попередніх виборах, підтримка БЮТ і НУНС зменшувалась у напрямі із Заходу на Схід.

Підтримка КПУ, як і на всіх попередніх парламентських виборах, була найнижчою на Заході. Якщо у 2006р. рівень голосування за КПУ на Сході та Півдні статистично значимо не відрізнявся від її підтримки в Центрі, то у 2007р. він виявився вищим, ніж у Центрі.

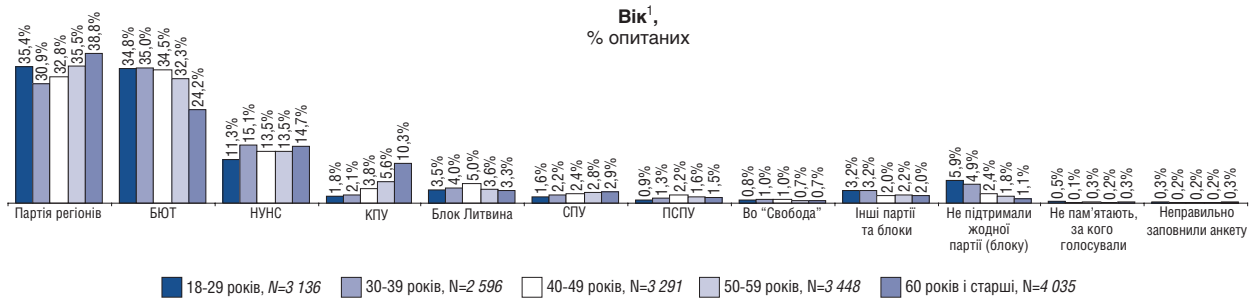
Блок Литвина отримав найвищу підтримку виборців у Центрі та на Півдні, найрідше (як і на попередніх виборах) за нього голосували жителі Сходу.

Низький результат СПУ зумовлений насамперед зниженням її підтримки в Центрі. У 2006р. за неї в цьому регіоні проголосували 10,2% опитаних, тоді як у 2007р. – лише 2,2%. Також знизилися показники підтримки СПУ на Заході (з 4,8% до 1,2%).

¹ Опитано 16 710 виборців на 300 виборчих дільницях, які репрезентують близько 23 млн. виборців, які взяли участь у голосуванні на незакритих виборчих дільницях на території України. Дані екзит-полу'2007 відрізнялися від офіційних результатів виборів не більш ніж на 1%.

² Екзит-пол у день голосування на виборах до Верховної Ради України 26 березня 2006р. (опитано 16 796 виборців на 300 виборчих дільницях, максимальна похибка дослідження не перевищувала 1,5%. – Національний екзит-пол: парламентські вибори'2006, Київ, 2006.

За яку політичну партію чи блок Ви тільки що

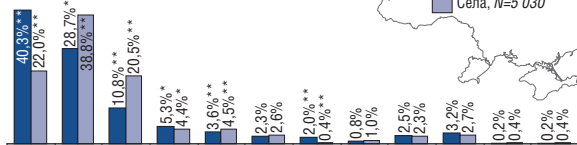

¹ 204 респонденти не відзначили свій вік.

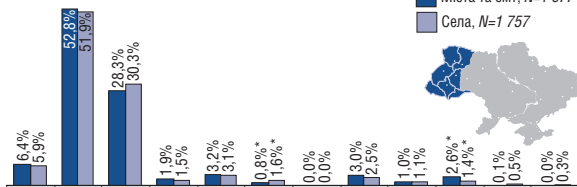
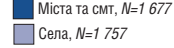
■ 18-29 років, N=3 136 ■ 30-39 років, N=2 596 □ 40-49 років, N=3 291 ■ 50-59 років, N=3 448 ■ 60 років і старші, N=4 035

Тип поселення, % опитаних

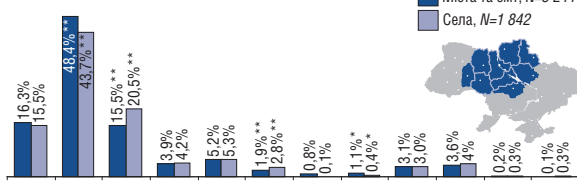
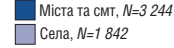
УКРАЇНА

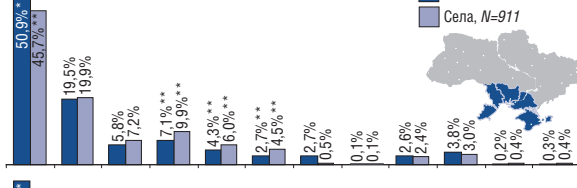
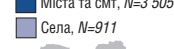
Захід

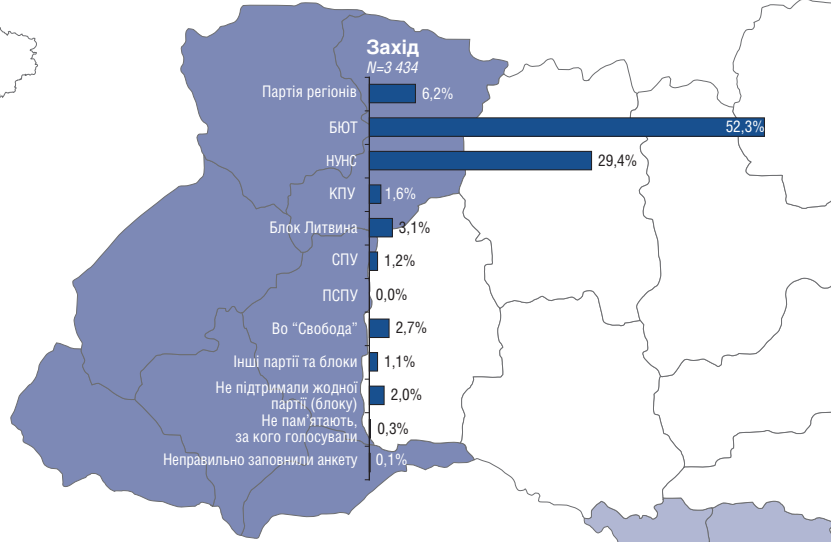
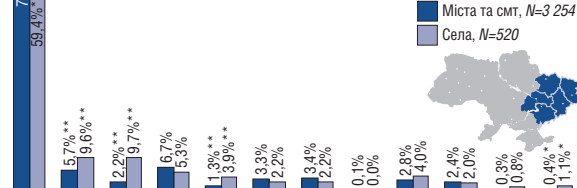
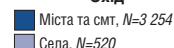
Центр

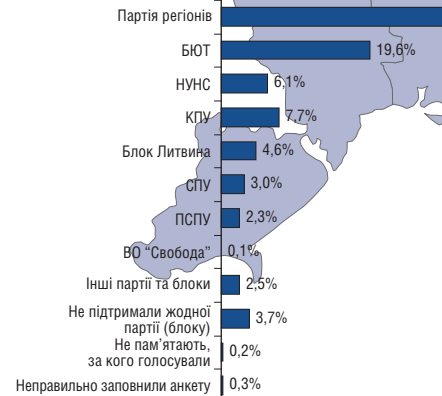
Південь

Схід

Південь, N=4 416

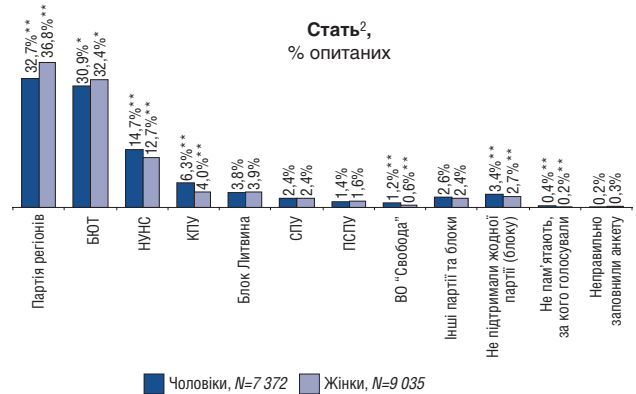
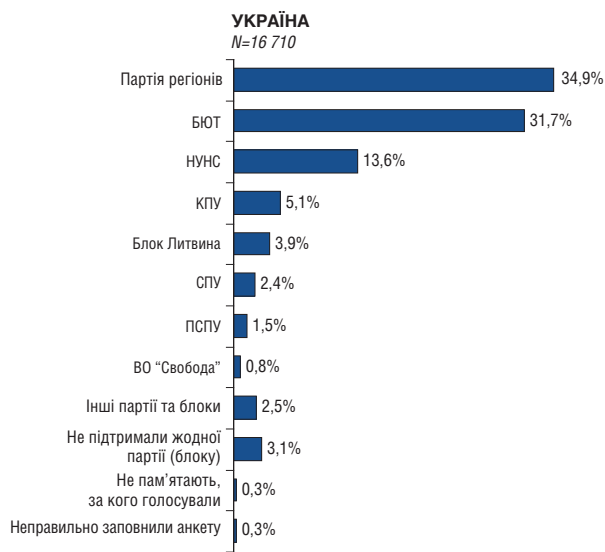
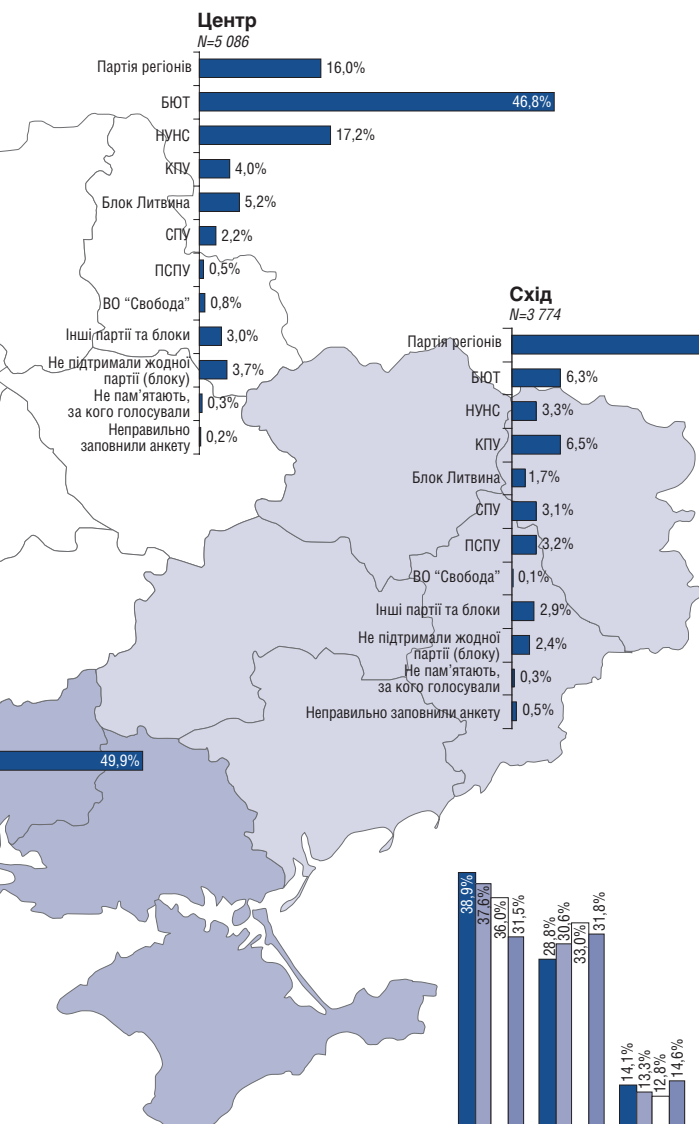

* Статистично значима різниця – на рівні p<0.05.

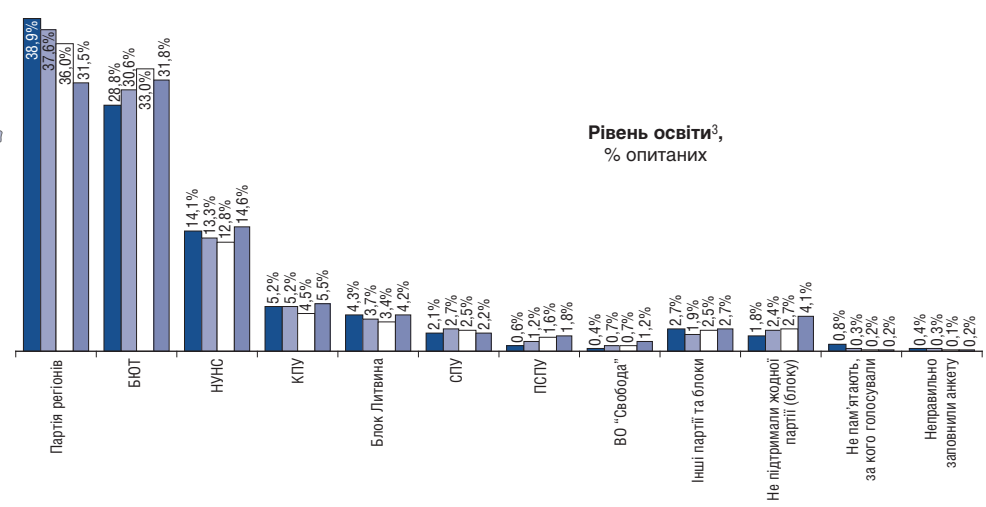
** Статистично значима різниця – на рівні p<0.01.

проголосували на виборах до Верховної Ради України?,
% опитаних

² 303 респонденти не відзначили свою стать.

■ Неповна середня, N=1 739 ■ Повна середня, N=3 489 ■ Середня спеціальна, N=5 770 ■ Вища або незакінчена вища, N=5 427

³ 285 респондентів не відзначили свій рівень освіти.

За ПСПУ голосували переважно жителі Півдня і Сходу, за ВО “Свобода” – Заходу, тоді як за партії-аутсайтери (ті, що за офіційними результатами виборів, набрали менше 0,5% голосів кожна), на Заході голосували рідше, ніж в інших регіонах.

У цілому, можна констатувати збереження тих міжрегіональних відмінностей в політичних симпатіях, які проявилися під час президентських виборів 2004р. та парламентських виборів 2006р.: переважно “помаранчеві” Захід і Центр країни – і “біло-сині” Схід і Південь.

Відмінності електоральних симпатій міських і сільських жителів

Спостерігаються істотні відмінності підтримки партій і виборчих блоків між міськими і сільськими жителями (врізка “За яку політичну партію чи блок Ви тільки що проголосували...?”, діаграма “Тип поселення”, с.10). Значною мірою вони зумовлені різним рівнем урбанізації регіонів, тому є сенс розглядати відмінності голосування міських і сільських жителів окремо за регіонами.

Найбільш виразними є відмінності між міськими і сільськими жителями в голосуванні за Партію регіонів. Якщо у 2006р. за неї городяни голосували частіше в усіх регіонах, то на останніх виборах відмінності на Заході та в Центрі не спостерігалися. Статистично значимими вони були на Півдні (відповідно 50,9% і 45,7%), а найбільшими – на Сході (відповідно – 71,4% і 59,3%).

Якщо порівнювати результати голосування за БЮТ, то можна помітити, що приріст голосів, відданих за БЮТ, стався насамперед саме за рахунок сільського електорату – якщо у 2006р. за блок голосували 22,2% сільських виборців, то у 2007 – 38,8%. Приріст голосів у містах є істотно меншим – відповідно 24,1% і 28,7%. Якщо враховувати ту обставину, що рівень електоральної активності у 2007р. був дещо нижчим, ніж у 2006р., і рахувати відсотки не тих, хто взяв участь у виборах, а тих, хто має право голосу, то в містах у 2006р. проголосували за БЮТ 15,5% тих, хто має право голосу, а в 2007р. – 16,7%. Тобто зростання хоч і є статистично значимим, але кількісно незначним.

Можна припустити, що зростання підтримки БЮТ сільським електоратом значною мірою відбулося за рахунок “переорієнтації” на нього колишнього електорату СПУ, оскільки саме на селі СПУ втратила найбільше: якщо у 2006р. за неї проголосували 9,1% сільських виборців, то у 2007р. – лише 2,6%. Найбільше СПУ втратила серед жителів села Центрального регіону (відповідно 16,6% і 2,8%).

Водночас, на Заході зростання підтримки БЮТ сільським електоратом відбулося, ймовірно, не лише за рахунок зниження підтримки СПУ (з 5,9% у 2006р. до 1,6% у 2007р.), але й значною мірою – за рахунок зниження рівня підтримки НУНС (з 37,2% до 30,3%).

Незважаючи на істотне зростання підтримки БЮТ сільським електоратом у Центрі, БЮТ у 2007р. мав у Центрі більшу підтримку в містах (відповідно 48,4% і 43,7%). В містах і селах Заходу та Півдня вона була однаковою; на Сході за БЮТ, як і в 2006р., дещо частіше голосували сільські жителі (відповідно 5,7% і 9,6%).

За НУНС у 2007р. дещо частіше голосували жителі сіл Центру і Сходу, в інших регіонах значимих відмінностей залежно від типу поселення не спостерігалося.

За КПУ дещо частіше голосували сільські жителі Півдня, в інших регіонах – відмінностей практично немає. За Блок Литвина на Півдні і Сході частіше голосували жителі сіл; за СПУ – сільські жителі голосували частіше в усіх регіонах, крім Східного.

Електоральні преференції вікових груп виборців

В аспекті вікових відмінностей електоральних уподобань слід відзначити традиційно вищу популярність КПУ серед людей старшого віку (врізка “За яку політичну партію чи блок Ви тільки що проголосували...?”, діаграма “Вік”, с.10). Це саме, хоч і менш виразно, стосується СПУ. За Блок Литвина і ПСПУ найчастіше голосували виборці віком 40-49 років.

Чим молодші респонденти, тим частіше вони голосували або проти всіх партій і блоків, або за партії (блоки)-аутсайтери. Це, поряд з найнижчим рівнем електоральної активності молоді, можна розглядати як свідчення поширеності саме серед молоді невіри у спроможність і щирість намірів будь-яких політичних сил змінити ситуацію в країні на краще.

Відмінності електоральних преференцій гендерних груп

Порівнюючи голосування за різні політичні сили чоловіків і жінок, насамперед слід відзначити виразно вищу підтримку жінками Партії регіонів (це спостерігалося і на виборах 2006р.) (врізка “За яку політичну партію чи блок Ви тільки що проголосували...?”, діаграма “Стать”, с.11). Доречно нагадати, що на президентських виборах 2004р. за лідера Партії регіонів В.Януковича жінки також голосували частіше, ніж чоловіки.

Жінки також дещо частіше голосували за БЮТ. Чоловіки – за НУНС, КПУ та ВО “Свобода”. Гендерні відмінності підтримки КПУ проявлялися лише у старшій віковій групі (50 років і старші).

Залежність електоральних уподобань від рівня освіти

Результати обох екзит-полів дають підстави для висновку про те, що Партія регіонів має меншу підтримку серед людей з вищою освітою. Підтримка БЮТ, навпаки, дещо зростає із зростанням освітнього рівня виборців. Це саме стосується ПСПУ, ВО “Свобода”, а також голосування “проти всіх” (врізка “За яку політичну партію чи блок Ви тільки що проголосували...?”, діаграма “Рівень освіти”, с.11).

Підсумовуючи, можна констатувати, що підтримка семи з восьми політичних сил, які, за офіційними результатами виборів, набрали більше 0,5% голосів (Партії регіонів, БЮТ, НУНС, Блоку Литвина, СПУ, ПСПУ, ВО “Свобода”) найтісніше корелює з регіоном проживання виборців; лише підтримка СПУ такою ж приблизно мірою корелює і з віком виборців. Голосування за КПУ, а також “проти всіх” найбільшою мірою пов’язане не з регіоном проживання, а з віком опитаних (таблиця “Рівні зв’язку розподілу голосів, відданих за політичні сили, із соціально-демографічними характеристиками виборців”)³.

³ На підставі аналізу коефіцієнтів кореляції Крамера V, що характеризує рівень кореляційного зв’язку.

Рівні зв'язку розподілу голосів, відданих за політичні сили, із соціально-демографічними характеристиками виборців (коефіцієнт Крамера V)*

	Соціально-демографічні характеристики:				
	Регіон проживання	Тип поселення	Вік	Стать	Освіта
Партія регіонів	0,515	0,174	0,056	0,042	0,058
БЮТ	0,395	0,098	0,094	<i>0,016</i>	0,028
НУНС	0,281	0,129	0,038	0,028	<i>0,023</i>
КПУ	0,102	0,021	0,148	0,050	0,019
Блок Литвина	0,071	0,022	0,031	0,003	0,019
СПУ	0,048	0,009	0,030	0,000	0,015
ПСПУ	0,102	0,059	0,035	0,005	0,031
ВО "Свобода"	0,108	0,012	0,016	0,034	0,033
Інші партії та блоки	0,047	0,005	0,035	0,007	0,019
Не підтримали жодної партії (блоку)	0,045	<i>0,014</i>	0,107	0,020	0,047

* Жирним шрифтом виділені коефіцієнти, статистично значущі на рівні $p < 0,001$; жирним курсивом наведені коефіцієнти, статистично значущі на рівні $p < 0,01$; курсивом наведені коефіцієнти, статистично значимі на рівні $p < 0,05$, усі інші коефіцієнти статистично незначимі на рівні $p > 0,05$.

Соціально-демографічна структура електорату провідних політичних сил

Насамперед, потрібно відзначити істотні відмінності в "регіональній" структурі електоратів. Якщо понад 80% виборців Партії регіонів і ПСПУ, понад дві третини виборців КПУ становлять жителі Півдня і Сходу, то 79% виборців БЮТ, 84% електорату НУНС, 95% виборців ВО "Свобода" – це жителі Заходу та Центру (таблиця "Соціально-демографічний склад електорату політичних партій та блоків на парламентських виборах 2007р."). Особливо високою є регіональна локалізація електорату ВО "Свобода" – 65% тих, хто голосував за цю політичну силу – жителі лише одного, Західного регіону.

Найбільша частка міського населення – серед електорату ПСПУ, Партії регіонів і КПУ. При цьому, у структурі електорату КПУ частка міських жителів помітно зросла, порівняно з 2006р. (з 66,5% до 74,6%). Також зросла частка міського населення у структурі електорату Блоку Литвина (з 51,9% до 65,6%) та СПУ (з 51,8% до 68,1%). Водночас, частка городян в електораті БЮТ дещо зменшилася (з 68,9% до 64%).

НУНС має у структурі електорату найбільшу з-поміж політичних сил частку сільських жителів (44,2%), що приблизно стільки, скільки мав Блок "Наша Україна" під час попередніх парламентських виборів.

"Найстаріший" за віком електорат у КПУ: 49,1% становлять люди віком від 60 років і старші. Далі в порядку зменшення середнього віку виборців йдуть СПУ, ПСПУ, НУНС, Партія регіонів (середній вік електорату цих партій і блоків вищий за середній вік усіх респондентів); середній вік електорату Блоку Литвина і ВО "Свобода" статистично не відрізняється від середнього за масивом опитаних. Наймолодший електорат має БЮТ,

але ще нижчим є середній вік тих, хто голосував проти всіх партій і виборчих блоків.

У структурі електорату більшості політичних сил переважають жінки, виняток становлять лише ВО "Свобода" та КПУ, серед виборців яких переважають чоловіки.

За рівнем освіти електорату попереду ВО "Свобода" і ПСПУ. Також вищим за середній по масиву опитаних є освітній рівень тих, хто голосував проти всіх партій і виборчих блоків. Статистично не відрізняється від середнього по масиву рівень освіти виборців БЮТ, НУНС, Блоку Литвина, КПУ та СПУ. Єдина політична сила, середній рівень освіти електорату якої нижчий за середній по масиву, – Партія регіонів.

Висновки

На виборах до Верховної Ради України 2007р. збереглися ті регіональні відмінності політичних симпатій, які проявилися під час президентських виборів 2004р. та парламентських виборів 2006р. – переважно "помаранчеві" Захід і Центр країни і "біло-сині" Схід і Південь.

Підтримка виборцями семи з восьми політичних сил, які, за офіційними результатами виборів, набрали більше 0,5% голосів (Партії регіонів, БЮТ, НУНС, Блоку Литвина, СПУ, ПСПУ, ВО "Свобода"), найтісніше корелює з регіоном проживання. Голосування за КПУ, а також голосування "проти всіх" найбільшою мірою пов'язане не з регіоном проживання, а з віком опитаних.

Істотне зростання частки голосів, відданих за БЮТ, порівняно з парламентськими виборами 2006р., відбулося за рахунок підвищення його електоральної підтримки на Заході, Півдні та в Центрі; рівень електоральної підтримки КПУ – за рахунок зростання рівня голосування за неї на Півдні і Сході. Низький результат СПУ зумовлений, насамперед, істотним зниженням її підтримки в Центрі та на Заході.

Порівняно з виборами 2006р., спостерігався істотний приріст голосів, відданих за БЮТ сільськими жителями. Можна припустити, що це сталося значною мірою за рахунок "переорієнтації" на користь БЮТ колишнього електорату СПУ – оскільки саме на селі СПУ, порівняно з 2006р., втратила найбільше.

Чим молодші респонденти, тим частіше вони голосували або проти всіх партій і виборчих блоків, або за партії (блоки)-аутсайтери, які практично не мали жодних шансів подолати 3% бар'єр. Це, поряд з низьким рівнем електоральної активності молоді, може свідчити про те, що саме серед молоді найбільш поширеною є невіра у спроможність і щирість намірів будь-яких політичних сил змінити ситуацію в країні на краще. ■

Соціально-демографічний склад електорату політичних партій та блоків на парламентських виборах 2007р.*, % опитаних

	Регіони:				Тип поселень:		Вікові групи:					Стать:		Рівень освіти:			
	Захід	Центр	Південь	Схід	Міста і смт	Села	18-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60 років і старші	Чоловіки	Жінки	Неповна середня	Повна середня загальна	Середня спеціальна	Вища або незакінчена вища
Партія регіонів, N=5 887	3,6	14,1	39,0	43,4	81,4	18,6	19,6	13,8	18,7	21,0	26,9	42,1	57,9	11,4	22,4	35,5	30,8
БЮТ, N=5 256	33,5	45,3	16,9	4,3	64,0	36,0	21,3	17,3	21,7	21,2	18,6	43,8	56,2	9,4	20,2	36,0	34,5
НУНС, N=2 283	43,8	38,9	12,2	5,2	55,8	44,2	16,1	17,4	19,7	20,6	26,3	48,5	51,5	10,6	20,3	32,3	36,8
КПУ, N=839	6,5	24,2	41,3	27,9	74,6	25,4	6,7	6,4	14,7	22,9	49,3	55,8	44,2	10,6	21,6	30,7	37,2
Блок Литвина, N=634	16,6	41,4	32,7	9,3	65,6	34,4	17,5	16,3	25,7	19,7	20,8	44,1	55,9	11,4	20,1	30,7	37,7
СПУ, N=413	9,8	28,0	34,1	28,2	68,1	31,9	12,9	14,5	19,6	23,8	29,3	45,0	55,0	8,7	23,6	36,1	31,5
ПСПУ, N=249	0,3	11,1	41,6	47,0	92,4	7,6	11,5	13,4	29,4	22,0	23,6	42,9	57,1	3,8	17,0	37,8	41,3
ВО "Свобода", N=142	64,6	30,3	2,8	2,2	64,6	35,4	18,0	18,6	25,0	18,6	19,8	63,4	36,6	5,1	16,6	27,4	50,9
Інші партії та блоки, N=414	8,8	37,7	27,7	25,8	72,1	27,9	25,2	20,2	15,9	18,6	20,0	47,3	52,7	11,3	16,4	34,5	37,8
Не підтримали жодної партії (блоку), N=501	13,0	37,5	32,9	16,7	74,3	25,7	37,5	25,3	15,8	12,5	8,9	50,6	49,4	6,1	16,6	30,9	46,4

* 92 респонденти неправильно заповнили анкету або не пам'ятають, за кого голосували.

СТАВЛЕННЯ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ДО ПРИНЦИПІВ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Проблема розподілу повноважень між гілками влади набула особливої актуальності у 2006-2007рр., коли загострилися суперечності між Президентом і Верховною Радою України.

Як результат, позиція громадськості в цьому питанні стала більш визначеною, порівняно з попередніми роками. Так, якщо у вересні 2002р. не могли висловити певну позицію стосовно різних форм державного правління 40% опитаних, то у вересні 2006р. – 23%, у вересні 2007р. – 19% (діаграма “Яку форму державного правління Ви вважаєте найкращою для України за нинішньої ситуації?”)¹.

При цьому частка прихильників як парламентської, так і президентської форм правління залишилась у 2007р. практично незмінною, порівняно із 2002р., але зросли частки прихильників як парламентсько-президентської (з 17% до 26%), так і президентсько-парламентської форми правління (з 14% до 27%). Це може свідчити, що для громадян більш прийнятною є ситуація, за якої існує певний баланс владних повноважень між Президентом і Парламентом, і жоден з вищих владних інститутів не має всієї повноти влади.

З іншого боку, динаміка підтримки різних форм державного правління в регіонах показує, що вона відчутною мірою визначається ставленням громадян до політичних сил, які контролюють той чи інший владний інститут. Так, у вересні 2007р. жителі Заходу і Центру країни виявляли помітно більшу прихильність до президентсько-парламентської і президентської форм правління, тоді як у вересні 2002р. дещо більшу сукупну підтримку тут мали парламентсько-президентська і парламентська форми.

На Півдні і Сході у 2007р., порівняно з 2002р., навпаки, зросла сукупна частка прихильників парламентсько-президентської і парламентської форм правління. Останнє можна пояснити тим, що у 2007р. в Парламенті домінувала Партія регіонів, яка підтримувалася більшістю населення Півдня і Сходу, тоді як Президент В.Ющенко мав там дуже низьку підтримку. На Заході та в Центрі ставлення до “біло-синіх” політичних сил, навпаки, було переважно негативним, що, судячи з усього, й зумовило відносно низьку підтримку тут парламентської і парламентсько-президентської форм правління.

Стосовно того, який інститут влади – Президент чи Парламент – повинен формувати Уряд, то протягом 2002-2007рр. відносно більшість становили ті, хто вважав, що Уряд повинен формуватися Президентом

і затверджуватися Парламентом, – що, як відомо, є характерним для президентсько-парламентської республіки (діаграма “Яким чином повинен формуватись Уряд в Україні?”). При цьому, за такий порядок формування Уряду у вересні 2007р. виступала навіть відносна більшість (45%) тих, хто назвав себе прихильником парламентсько-президентської республіки. Крім того, 15,5% прихильників парламентсько-президентської республіки виступали за розширення повноважень Президента (серед усіх респондентів – 31,4%). При цьому, за розширення повноважень Парламенту виступали лише 12,3% всіх респондентів (діаграма “Повноваження наведених центральних органів влади слід збільшити, зменшити чи залишити без змін?”). Це дає підстави стверджувати, що, оцінюючи своє ставлення до різних форм правління, громадяни досить часто не мають адекватного уявлення про них.

¹ Використані результати опитувань, що проводилися соціологічною службою Центру Разумкова у 2001-2007рр. Опитування здійснювалися в усіх областях, Києві та АР Крим за багатоступеневою випадковою вибіркою із квотним відбором респондентів на останньому етапі, що репрезентує доросле населення України за основними соціально-демографічними показниками (регіон проживання, тип і розмір населеного пункту, вік, стать). У червні 2001р. було опитано 2 014 респондентів, у вересні 2002р. – 2 002, у квітні 2004р. – 2 020, у вересні 2006р. – 2 005, у вересні 2007р. – 2 004 респонденти. Теоретична похибка вибірок цих опитувань з імовірністю 0,95 не перевищує 2,3%.

Отже, хоча за результатами відповідей на пряме питання про надання переваги тій чи іншій формі правління, сукупна частка прихильників президентсько-парламентської і президентської форм є приблизно рівною сукупній частці прихильників парламентсько-президентської і парламентської форм, відповіді респондентів на інші питання дозволяють припустити, що вони все ж більш схильні до підтримки форм організації державної влади, властивих для президентсько-парламентської республіки.

Переважає більшість громадян не підтримують ідеї виборів Президента Парламентом або скасування посади Президента (діаграми "Деякі політики і політичні сили висловлюють думку, що Президента України слід обирати депутатам Верховної Ради, а не на всенародних виборах..." та "Деякі політики і політичні сили висловлюють думку, що слід скасувати посаду Президента України...", с.16). При цьому, переважна більшість прихильників парламентської форми правління (67,4%) не підтримують ідею

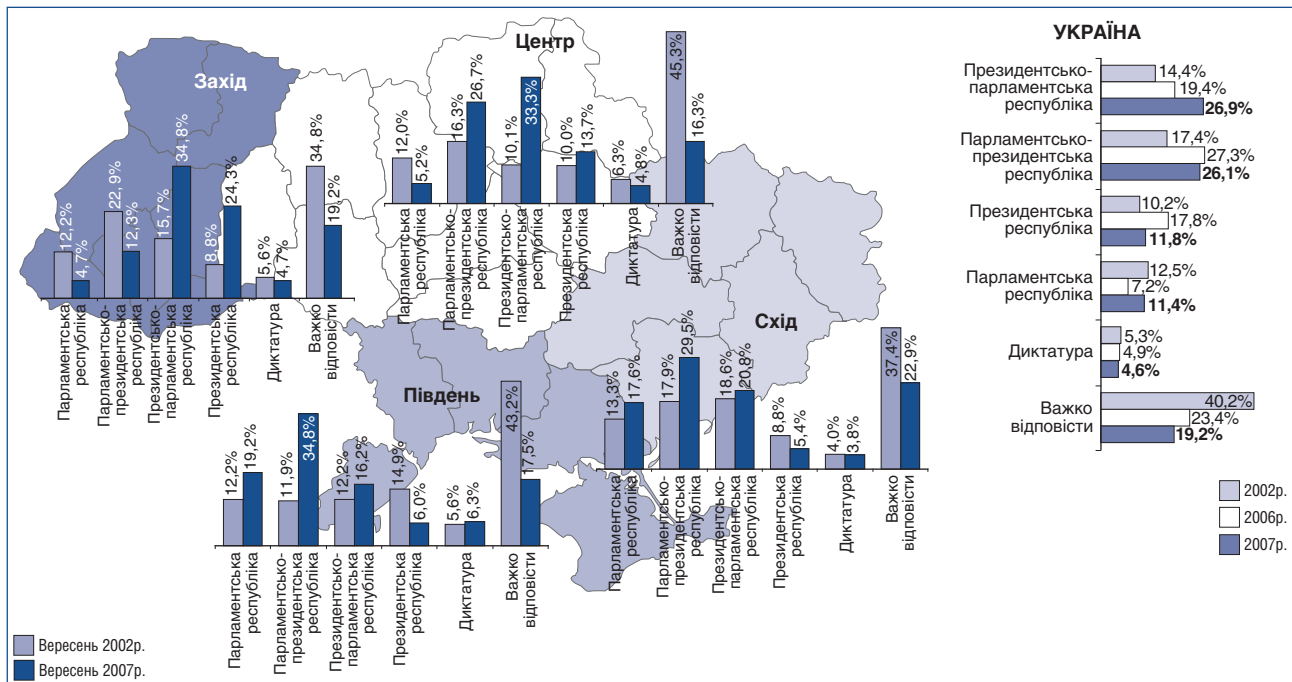
обрання Президента Парламентом. Проти ідеї скасування посади Президента виступають 31,1% прихильників парламентської республіки.

Найкращою системою виборів до Верховної Ради відносна більшість громадян вважають мажоритарну систему. Найменше прихильників має пропорційна система (діаграма "Яку систему виборів до Парламенту Ви вважаєте найкращою для України?", с.16). Очевидно, це зумовлено поширеним уявленням про те, що депутати, обрані за мажоритарною системою, є більшою мірою підзвітними перед виборцями, ніж обрані за партійними списками.

Переважає більшість громадян виступають за створення і розвиток суспільних інституцій, які забезпечили б контроль громадян над діями органів влади всіх рівнів: рад громадського контролю, територіальних рад громадянського самоврядування тощо (діаграма "Чи потрібно розвивати такі форми участі громадян в управлінні містом, селищем, селом?", с.16).

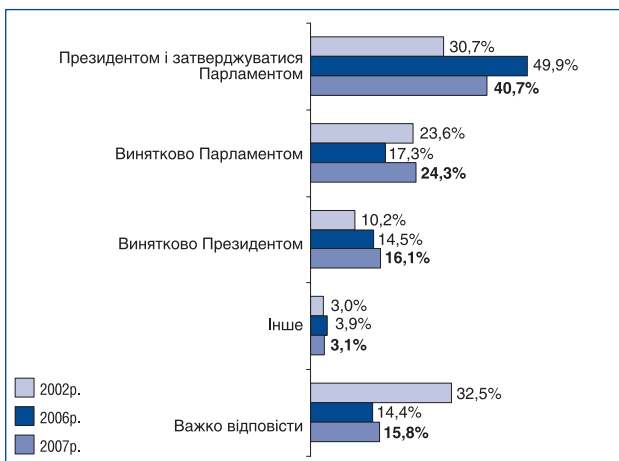
Яку форму державного правління Ви вважаєте найкращою для України за нинішньої ситуації?

% опитаних

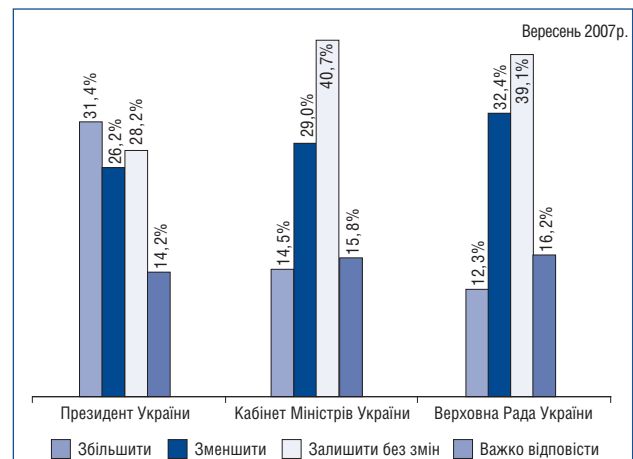
Яким чином повинен формуватись Уряд в Україні?

% опитаних

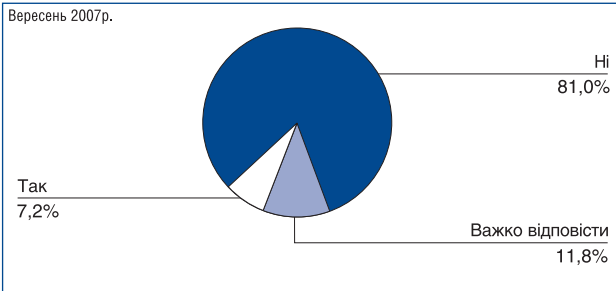
Повноваження наведених центральних органів влади слід збільшити, зменшити чи залишити без змін?

% опитаних

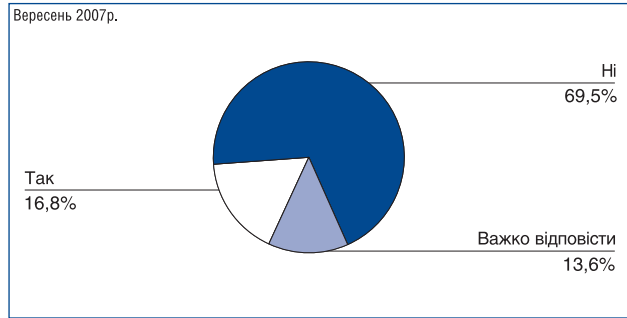

Деякі політики і політичні сили висловлюють думку, що Президента України слід обирати депутатам Верховної Ради, а не на всенародних виборах.
Чи підтримуєте Ви таку думку?
% опитаних

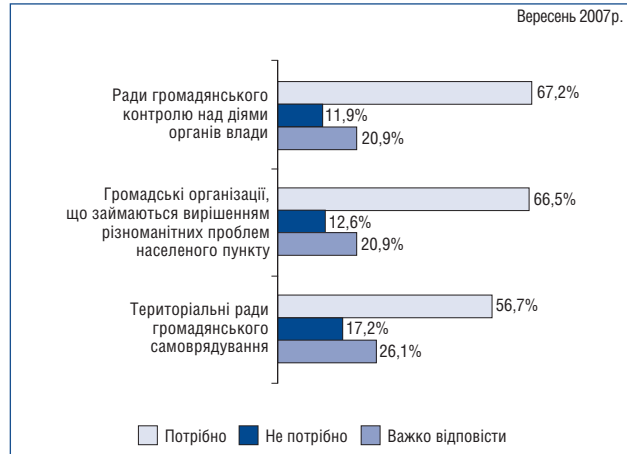
Деякі політики і політичні сили висловлюють думку, що посаду Президента України слід скасувати.
Чи підтримуєте Ви таку думку?
% опитаних

Яку систему виборів до Парламенту Ви вважаєте найкращою для України?
% опитаних

Чи потрібно розвивати такі форми участі громадян в управлінні містом, селищем, селом?
% опитаних

ВИСНОВКИ:

- Громадяни України схильні підтримувати збереження балансу владних повноважень між Президентом і Парламентом.
- Підтримка громадянами різних форм державного правління відчутною мірою визначається їх ставленням до політичних сил, які контролюють той чи інший владний інститут.
- Результати дослідження дають підстави стверджувати, що, оцінюючи своє ставлення до різних форм державного правління, громадяни досить часто не мають про них адекватного уявлення.

- Переважна більшість громадян не підтримують ідей виборів Президента Парламентом або скасування посади Президента України.
- Найкращою системою виборів до Верховної Ради відносно найбільш громадян вважають мажоритарну систему, найменше прихильників має пропорційна система.
- Переважна більшість опитаних підтримують ідеї створення і розвитку суспільних інституцій, які забезпечили б контроль громадян над діями органів влади всіх рівнів. ■

2007 РІК: ОЦІНКА ГРОМАДЯНАМИ СИТУАЦІЇ В КРАЇНІ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ВЛАДИ

Досить бурхливі політичні процеси 2007р., про які йшлося вище, відбувалися на фоні загального суспільного невдоволення ситуацією в країні та діяльністю влади¹.

Ситуація в країні. Протягом 2007р. громадяни негативно оцінювали процеси в соціальній та економічній сферах. Так, у квітні 2007р. в усіх без винятку соціальних та економічних сферах, стосовно яких ставилося питання, респонденти частіше вбачали погіршення ситуації (діаграма “Яким чином за період діяльності нового Уряду змінилося становище...?”, с.18). Баланс негативних змін за багатьма показниками був істотно вищим, ніж у листопаді 2006р.² Ще гіршою стала оцінка ситуації у вересні 2007р. – частка переконаних у погіршенні ситуації досягла 53,5%. Особливо часто (40% і більше) респонденти вказували на погіршення економічної ситуації, рівня життя, забезпеченості житлом, соціального захисту малозабезпечених, медичного обслуговування, роботи житлово-комунального господарства, рівня корупції, ставлення влади до громадян і громадян до влади (діаграма “Яким чином ситуація в країні в наведених сферах змінилася протягом останнього року?”, с.18). Однак, у грудні 2007р. негативізм в оцінках дещо знизився – частка тих, хто вважав, що ситуація в цілому погіршилася, знизилася до 47%, тобто приблизно до квітневого рівня.

У вересні 2007р. ситуацію в більшості сфер опитані оцінили в середньому нижче трьох балів за п'ятибальною шкалою (діаграма “Оцінка ситуації в місті, селищі, селі (в яких живуть респонденти) в різних сферах”, с.18). Особливо низькою (2,5 бала і менше) була оцінка ситуації в таких сферах: рівень добробуту, рівень вуличної злочинності, забезпеченість житлом, система медичного обслуговування, ставлення чиновників до громадян, рівень відкритості і прозорості

дій місцевої влади, стан комунального господарства, система екологічного захисту, створення для людей з особливими потребами можливостей для повноцінної адаптації до життя в суспільстві, рівень цін.

¹ Використані результати опитувань, проведених соціологічною службою Центру Разумкова, у 2004-2007рр. Опитування здійснювалися в усіх областях, Києві та АР Крим за багатоступеневою випадковою вибіркою із квотним відбором респондентів на останньому етапі, що репрезентує доросле населення України за основними соціально-демографічними показниками (регіон проживання, тип і розмір населеного пункту, вік, стать). У квітні 2004р. було опитано 2 020 респондентів, у лютому 2005р. – 2 012, у квітні 2005р. – 2 010, у червні 2005р. – 2 008, у серпні 2005р. – 2 011, у вересні 2005р. – 2 011, у жовтні 2005р. – 2 007, в листопаді 2005р. – 1 993, у грудні 2005р. – 2 009, в січні 2006р. – 2 290, у травні 2006р. – 2 000, в липні 2006р. – 2 012, у вересні 2006р. – 2 005, у жовтні 2006р. – 2 006, у листопаді 2006р. – 2 006, у грудні 2006р. – 2 001, у лютому 2007р. – 2 011, в березні-квітні 2007р. – 2 011, у квітні 2007р. – 2 014, у вересні 2007р. – 2 004, у грудні 2007р. – 2 018 респондентів. Теоретична похибка вибірок цих опитувань з імовірністю 0,95 не перевищує 2,3%.

Також використані результати опитування, що проводилося соціологічною службою Центру Разумкова в червні 2006р. за вибіркою, що репрезентує доросле населення України (опитано 11 216 респондентів віком від 18 років), а також опитування, що проводилося Київським міжнародним інститутом соціології та соціологічною службою Центру Разумкова в березні 2007р. за вибіркою, що репрезентує доросле населення України (опитано 11 114 респондентів віком від 18 років). Статистична похибка вибірки останніх двох опитувань не перевищує 1%.

² Переважання тих, хто вважає, що ситуація погіршилася, над тими, хто вважає, що ситуація покращилася.

Яким чином за період діяльності нового Уряду змінилося становище в Україні в наведених сферах?*
 % опитаних

	Змінилося на краще			Змінилося на гірше			Не змінилося			Важко відповісти			Баланс змін**		
	листопад 2006р.	березень-квітень 2007р.	грудень 2007р.	листопад 2006р.	березень-квітень 2007р.	грудень 2007р.	листопад 2006р.	березень-квітень 2007р.	грудень 2007р.	листопад 2006р.	березень-квітень 2007р.	грудень 2007р.	листопад 2006р.	березень-квітень 2007р.	грудень 2007р.
Рівень свободи слова	9,9	10,6	16,3	12,3	20,7	19,0	67,1	58,5	54,2	10,7	10,2	10,5	-2,4	-10,1	-2,7
Рівень демократії	8,1	8,4	12,2	12,9	24,2	22,4	66,8	56,6	53,7	12,2	10,8	11,7	-4,8	-15,8	-10,2
Пенсійне забезпечення	8,0	16,4	15,3	27,4	35,4	32,8	56,2	37,9	41,7	8,4	10,3	10,2	-19,4	-19,0	-17,5
Забезпечення прав і свобод громадян	6,8	4,7	7,6	19,0	27,0	28,7	63,8	56,4	52,6	10,4	11,9	11,1	-12,2	-22,3	-21,1
Міжнародний імідж України	17,3	11,7	12,9	27,0	36,8	35,5	41,2	38,4	36,9	14,5	13,1	14,7	-9,7	-25,1	-22,6
Спроможність громадян впливати на дії влади	5,6	3,8	6,6	24,8	33,9	33,1	59,1	52,2	50,5	10,5	10,1	9,8	-19,2	-30,1	-26,5
Оплата праці	6,1	14,0	12,1	31,4	39,3	38,8	54,1	39,9	41,0	8,4	6,8	8,1	-25,3	-25,3	-26,7
Рівень добробуту Вашої родини	5,1	8,7	13,0	38,4	42,1	41,6	54,4	45,9	43,2	2,1	3,3	2,2	-33,3	-33,4	-28,6
Прозорість і відкритість діяльності влади	10,3	6,0	7,1	25,9	34,6	36,3	51,5	47,5	45,5	12,3	11,9	11,1	-15,6	-28,6	-29,2
Ставлення влади до громадян	8,8	5,9	6,8	27,4	34,1	37,4	54,7	52,1	47,3	9,1	7,9	8,5	-18,6	-28,2	-30,6
Ситуація зі злочинністю	5,1	4,6	5,4	27,8	35,8	36,6	55,4	50,0	47,6	11,7	9,6	10,4	-22,7	-31,2	-31,2
Дотримання законності державними службовцями	8,0	5,9	6,1	21,1	33,7	37,3	54,9	44,5	41,6	16,0	15,9	15,0	-13,1	-27,8	-31,2
Ставлення громадян до влади	9,0	4,9	6,3	35,9	45,1	45,1	46,5	41,8	41,0	8,6	8,2	7,6	-26,9	-40,2	-38,8
Ситуація у країні в цілому	11,1	6,5	7,5	34,7	48,6	47,1	46,0	37,9	38,9	8,2	7,0	6,5	-23,6	-42,1	-39,6
Економічне становище країни	9,8	14,7	11,1	34,2	39,5	53,6	49,8	40,0	30,5	6,2	5,8	4,8	-24,4	-24,8	-42,5
Впевненість громадян у завтрашньому дні	10,5	6,7	5,3	43,5	49,2	62,0	37,9	36,1	26,9	8,1	8,0	5,8	-33,0	-42,5	-56,7
Рівень цін і тарифів	1,9	2,1	2,4	82,9	84,2	83,3	12,5	11,2	11,5	2,7	2,5	2,8	-81,0	-82,1	-80,9
Становище у сфері дотримання прав і свобод громадян***	6,2	6,8	-	17,0	23,9	-	61,8	54,8	-	15,0	14,5	-	-10,8	-17,1	-
Становище російськомовного населення***	13,0	6,3	-	9,0	17,2	-	68,5	63,9	-	9,5	12,6	-	4,0	-10,9	-
Становище україномовного населення***	4,7	5,7	-	11,6	15,0	-	74,3	68,9	-	9,4	10,4	-	-6,9	-9,3	-
Забезпечення прав опозиції***	9,1	9,9	-	13,0	22,6	-	50,0	42,7	-	27,9	24,8	-	-3,9	-12,7	-

* В анкеті листопада 2006р. та березня-квітня 2007р. питання ставилося таким чином: "На початку серпня 2006р. був створений новий коаліційний уряд. На Вашу думку, яким чином за період діяльності нового Уряду змінилося становище в Україні в наведених сферах?". В анкеті грудня 2007р. питання ставилося таким чином: "На Вашу думку, яким чином протягом минулого 2007р. змінилося становище в Україні в таких сферах?".

** Баланс змін обчислювався як різниця між часткою тих, хто вважає, що ситуація покращилася, і часткою тих, хто вважає, що ситуація погіршилася.

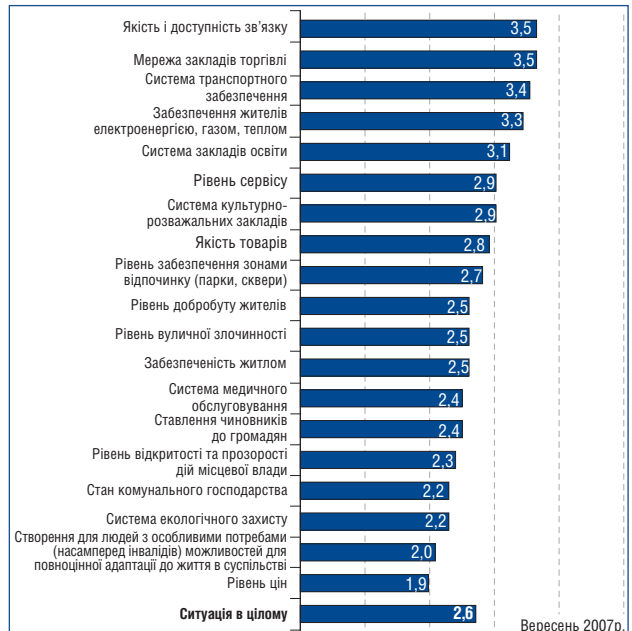
*** У грудневій анкеті 2007р. такий варіант відповіді не пропонувався.

Яким чином ситуація в країні в наведених сферах змінилася протягом останнього року?
 % опитаних

	Покращилася	Погіршилася	Не змінилася	Важко відповісти	Баланс змін
Робота громадського транспорту	24,5	22,7	46,4	6,4	1,8
Умови для приватного підприємництва	8,9	26,0	31,4	33,7	-17,1
Рівень життя Вашої родини	15,4	40,4	42,3	1,9	-25,0
Безпека на вулицях, боротьба зі злочинністю	8,1	35,2	47,4	9,3	-27,1
Соціальний захист малозабезпечених	9,5	41,4	39,3	9,8	-31,9
Економічна ситуація	16,1	49,5	28,4	6,0	-33,4
Забезпеченість житлом	6,2	41,7	42,1	10,0	-35,5
Ставлення влади до звичайного громадянина	5,0	40,8	44,2	10,0	-35,8
Рівень корупції	5,0	43,9	37,0	14,1	-38,9
Рівень життя населення	13,8	54,0	28,2	4,0	-40,2
Робота житлово-комунального господарства	5,8	46,0	38,0	10,2	-40,2
Медичне обслуговування	4,4	45,7	44,0	5,9	-41,3
Ситуація у країні в цілому	6,7	53,5	34,1	5,7	-46,8
Ставлення громадян до влади	3,3	56,2	32,5	8,0	-52,9

Вересень 2007р.

Діяльність інститутів влади. Рівень задоволеності діяльністю інститутів влади, за даними вересневого опитування, був досить низьким (діаграма "Наскільки Ви задоволені діяльністю...?"). Значною мірою це зумовлювалося переконанням респондентів у тому, що можновладці захищають насамперед не загальнонаціональні інтереси, а свої власні. Так, у квітні 2007р. лише 23,7% опитаних вважали, що дії Президента В.Ющенка в першу чергу спрямовані на захист загальнонаціональних інтересів. Натомість 60,9% – вважали, що його дії спрямовані насамперед на захист власних інтересів та інтересів його політичного оточення. Нагадаємо, що в лютому 2005р., відразу після президентських виборів, понад половина (55,1%) громадян були впевнені, що дії Президента В.Ющенка в першу чергу

Оцінка ситуації в місті, селищі, селі (в яких живуть респонденти) в різних сферах, середній бал*

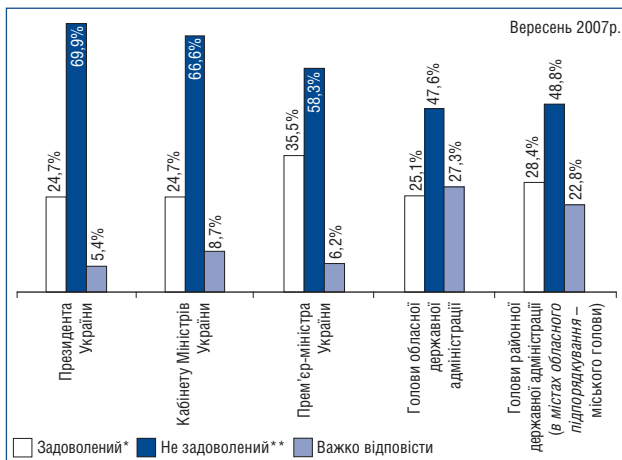
Вересень 2007р.

* За п'ятибальною шкалою, де "1" означає, що ситуація є вкрай поганою, а "5" – дуже доброю. спрямовані на захист загальнонаціональних інтересів, і лише 31,6% дотримувалися протилежної точки зору.

Близькими до цих оцінок були оцінки у квітні 2007р. дій Прем'єр-міністра В.Януковича: 9,3% громадян були впевнені, що його дії спрямовані в першу чергу на захист власних інтересів та інтересів його політичного оточення, – тоді як лише 26,7% вважали, що ці дії спрямовані насамперед на захист загальнонаціональних інтересів (діаграма "Оцінка спрямованості дій В.Ющенка і В.Януковича").

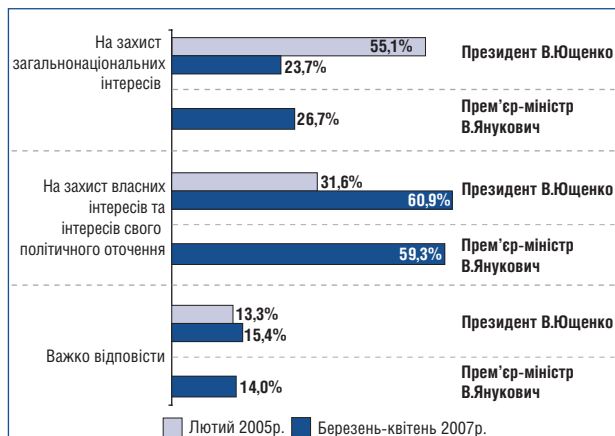

Наскільки Ви задоволені діяльністю...?
% опитаних

* Сума відповідей "цілком задоволений" і "скоріше задоволений".
** Сума відповідей "зовсім не задоволений" і "скоріше не задоволений".

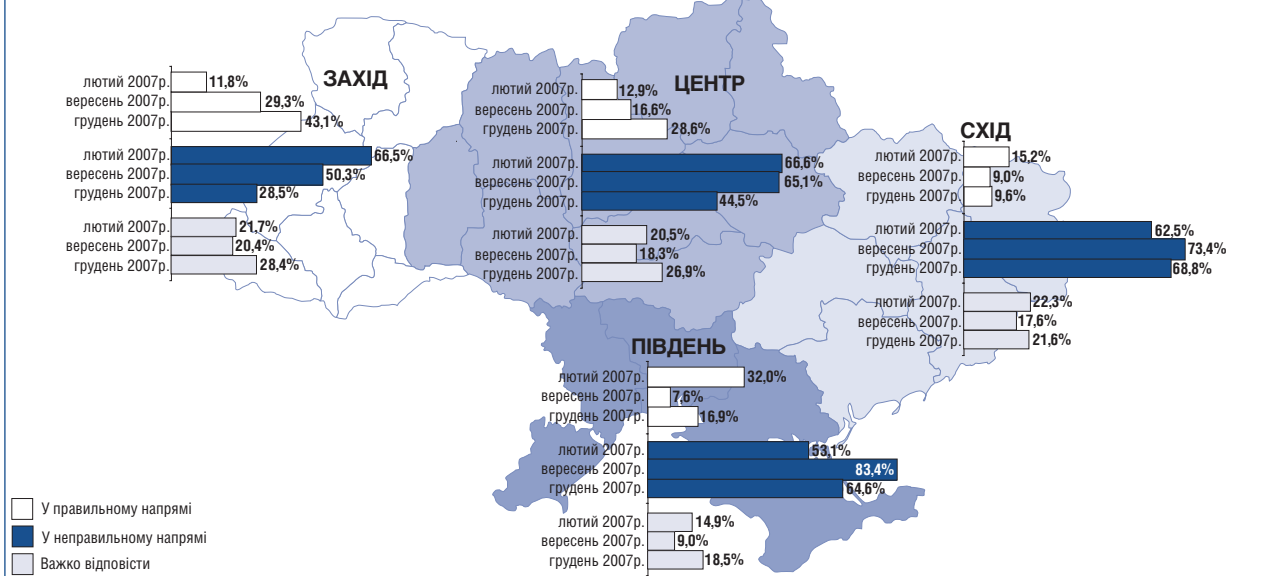
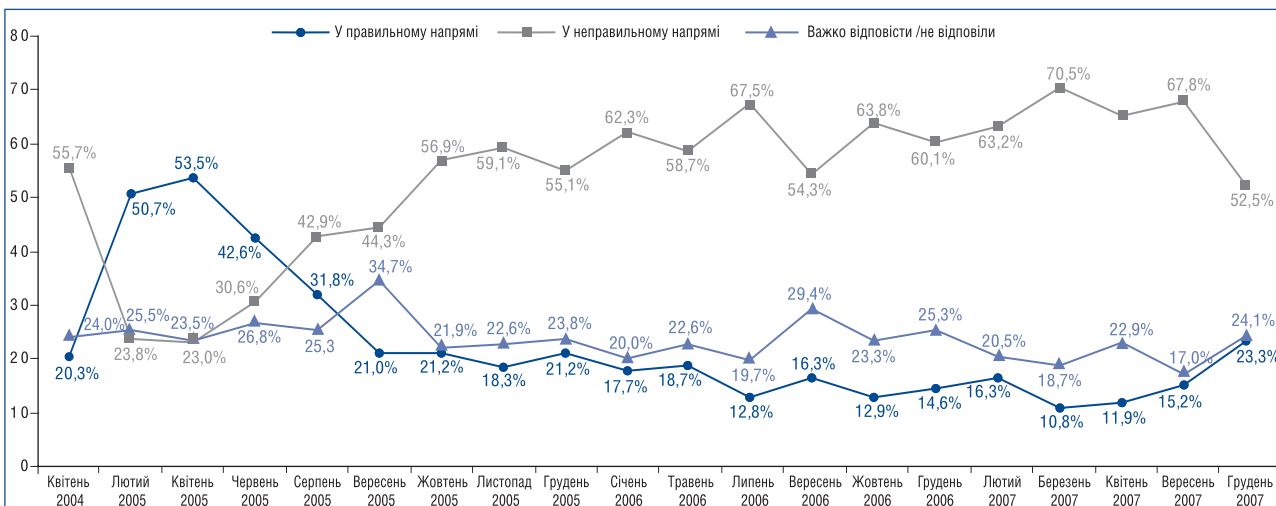
Оцінка спрямованості дій В.Ющенка і В.Януковича,
% опитаних

Загальні оцінки ситуації. Тривала політична криза, невдоволення діями влади зумовили переважання негативних оцінок розвитку подій: протягом 2007р.

більшість громадян вважали, що події в Україні розвиваються в неправильному напрямі (діаграма "Оцінка напрямку розвитку подій у країні"). Однак, можна припустити, що певна політична стабілізація після формування парламентської коаліції та Уряду

Оцінка напрямку розвитку подій у країні,
% опитаних

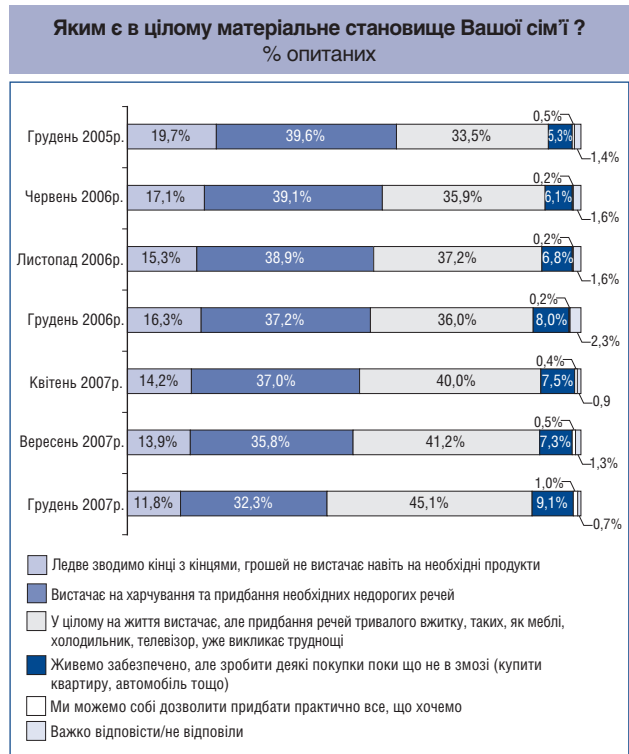

позитивно вплинула на загальну оцінку ситуації в країні – принаймні, порівняно з даними всіх опитувань 2007р., зменшилася частка “песимістів” (тих, хто вважає, що події в країні розвиваються в неправильному напрямі) і зросла частка “оптимістів” (тих, хто вважає, що події розвиваються у правильному напрямі).

Якщо порівнювати результати грудневого і лютого опитувань, то виявляється, що на Заході та в Центрі зросли частки “оптимістів” і знизилася частка “песимістів”, а на Півдні і Сході – навпаки. Хоча потрібно зазначити, що на початку 2007р. “песимісти” становили більшість у всіх регіонах, – тоді як у грудні – лише на Півдні і Сході; в Центрі – відносно більшість, а на Заході відносно більшість склали “оптимісти”. Отже, можна зробити висновок, що “оптимізм” і “песимізм” (у тому сенсі, як ці поняття вживаються в цьому тексті) пов’язані з політичними орієнтаціями громадян – оцінка напрямку розвитку подій покращилася в тих регіонах, які є електоральним полем політичних сил, що становлять нинішню правлячу коаліцію.

Самооцінки рівня добробуту. Попри досить критичні оцінки громадянами подій і процесів у всіх сферах життя, включно з соціально-економічною, динаміка самооцінок матеріального становища свідчить, що рівень добробуту українських родин дещо зріс. Грудневе опитування 2007р. – перше за останні роки, за даними якого понад половина опитаних засвідчили, що в цілому їм на життя вистачає або вони живуть забезпечено (діаграма “Яким є в цілому матеріальне становище Вашої сім’ї?”).

Водночас, за даними цього ж опитування, на покращення рівня добробуту своєї родини за рік вказали лише 13%, а на погіршення – 41,6%. Тому можна припустити, що констатація респондентами погіршення практично всіх сфер життя досить часто відбиває не стільки об’єктивну зміну ситуації в тій чи іншій сфері, скільки їх невдоволення загальною ситуацією в країні.

ВИСНОВКИ

- Політичні процеси 2007р. в Україні відбувалися на фоні загального невдоволення громадян ситуацією в країні і діяльністю влади. Однак, певна стабілізація політичної ситуації після формування парламентської коаліції та Уряду мала наслідком деяке зниження негативізму.
- Результати досліджень дозволяють припустити, що констатація респондентами погіршення практично всіх сфер життя в Україні досить часто відбиває не стільки об’єктивну зміну ситуації в тій чи іншій сфері, скільки їх невдоволення загальною ситуацією в країні.
- Виявлена залежність між загальною оцінкою ситуації в країні і політичними перевагами громадян: характер оцінок часто залежить від того, при владі чи в опозиції знаходиться політична сила, прихильниками якої є респонденти. ■

СТАВЛЕННЯ ГРОМАДЯН ДО СОЦІАЛЬНИХ І ПОЛІТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ ТА ПОЛІТИЧНИХ ЛІДЕРІВ

Юрій ЯКИМЕНКО,
директор політико-правових програм
Центру Разумкова

Однією з найголовніших умов стабільного демократичного розвитку країни є підтримка громадянами дій владних інститутів і політичних лідерів. Громадська підтримка, з одного боку, забезпечує суспільну легітимність дій влади, з іншого – дає можливість оцінити ступінь врахування останньою інтересів різних верств суспільства та ефективність її дій. Важливу роль у процесі артикуляції і представництва інтересів різних соціальних груп, задоволення його різнопланових потреб, як матеріальних, так і духовних, мають такі інститути, як політичні партії, громадські організації, профспілки, Церква, засоби масової інформації.

Підтримка та довіра громадян до влади, політиків, політичних і соціальних інститутів значною мірою залежить від їх поведінки в конкретних політичних умовах – дій, рішень, позицій. Наведені нижче дані дають уявлення про ставлення громадян до відповідних інститутів протягом 2007р.¹

Довіра до соціальних і політичних інститутів

Протягом 2007р. зберігався від'ємний баланс довіри громадян до таких соціальних і політичних інститутів, як політичні партії, профспілки, громадські організації, західні ЗМІ. Найбільшою мірою громадяни не довіряли політичним партіям (-45,2%) і профспілкам (-22,3%).

Позитивний баланс довіри мали лише Церква та українські ЗМІ. При цьому, Церква, як і раніше, залишається лідером суспільної довіри, маючи досить стабільний позитивний баланс (42,3%), тоді як рівень довіри до українських ЗМІ протягом року зазнавав досить значних коливань. Російські ЗМІ балансували на межі довіри/недовіри.

Динаміка довіри практично до всіх згаданих інститутів значною мірою схожа. До квітня 2007р., рівень довіри зростав, проте у вересні стався різкий спад. Це можна пояснити поглибленням політичної кризи після розпуску Верховної Ради та наступною виборчою кампанією. На кінець року, завдяки відносній нормалізації політичної ситуації і початку роботи Верховної Ради та нового Уряду, рівень суспільної довіри до соціальних інститутів певною мірою зріс.

Дещо відрізняється динаміка довіри до російських ЗМІ. Після вересня 2007р., рівень довіри до них, на відміну від усіх інших інститутів, не зростав, а знижувався, досягнувши від'ємного значення у грудні 2007р.

Підтримка дій владних інституцій

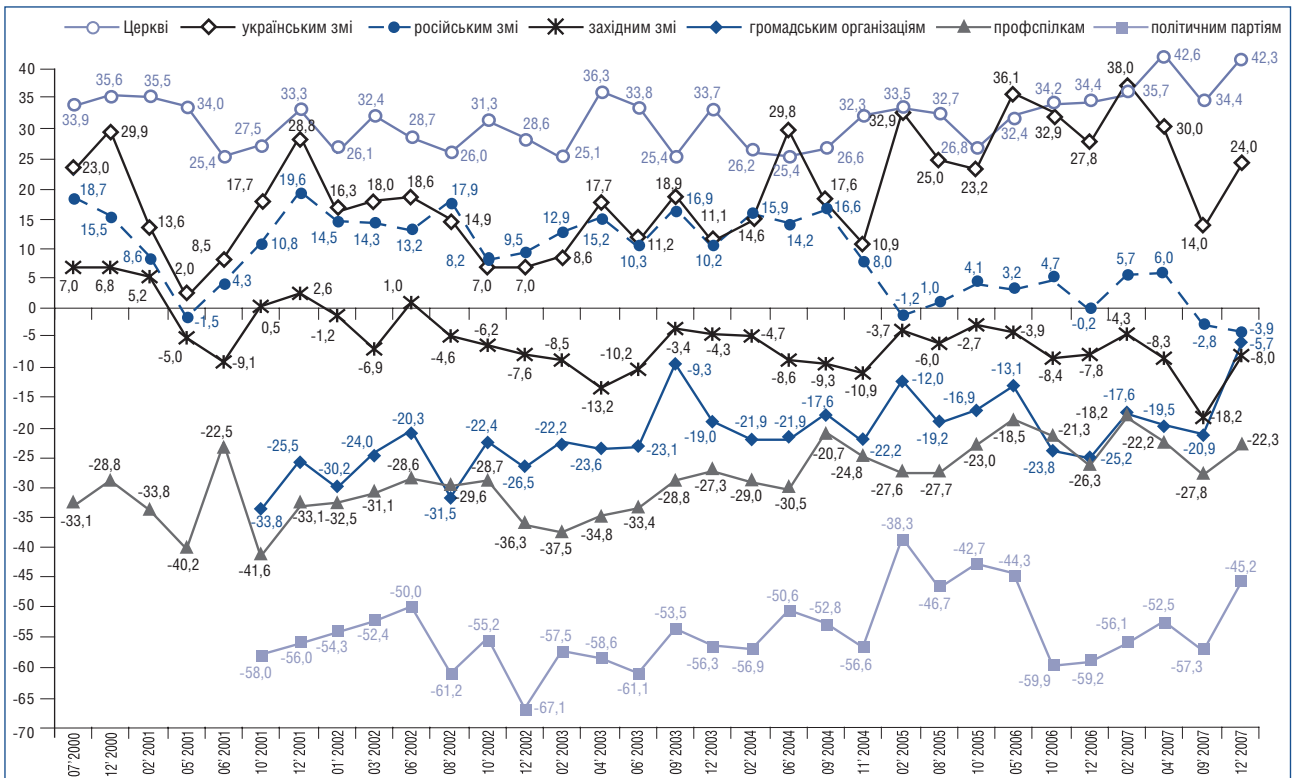
Президент України. Протягом 2007р. число тих, хто не підтримує діяльність Президента, становило відносно більшість. З лютого до квітня воно зросло з 45,4% до 49,3% й утримувалося на останній позначці до вересня, після чого до кінця року зменшилося до 39,9%. Майже стільки ж – 38,8% – у грудні 2007р. було тих, хто підтримував окремі заходи Президента. Однак динаміка цього показника протягом року змінювалася майже протилежним чином. З лютого до квітня він зменшився з 40,4% до 30,9%, після чого поступово почав зростати. Рівень повної підтримки діяльності Президента протягом року зріс до 17,6% (з 9,7% у лютому).

Наприкінці року найвищий рівень повної підтримки діяльності Президента спостерігався на Заході (36%), найнижчий – на Сході (6,9%). Натомість на Сході найбільшим було число тих, хто не підтримує діяльність Президента (61,4%), найменшим – на Заході (15,9%). Найбільше тих, хто підтримує окремі заходи

¹ У тексті аналізуються результати досліджень, проведених соціологічною службою Центру Разумкова у 2007р. У лютому 2007р. опитано 2 011 респондентів, у квітні – 2 014, у вересні – 2 004, у грудні – 2 018 респондентів. Опитування здійснювалися в усіх областях, Києві та АР Крим і є репрезентативними стосовно дорослого населення за основними соціально-демографічними показниками. Теоретична похибка кожної вибірки не перевищує 2,3%. Крім того, на діаграмах цієї статті також наведені результати інших опитувань, проведених соціологічною службою Центру Разумкова протягом 2000-2007рр., здійснених за вибіркою, аналогічною наведеній вище.

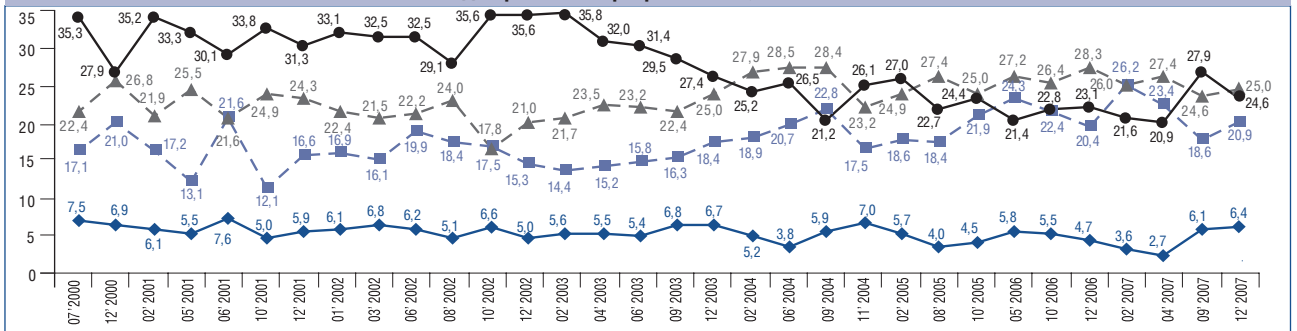

Баланс довіри соціальним і політичним інститутам*, % опитаних

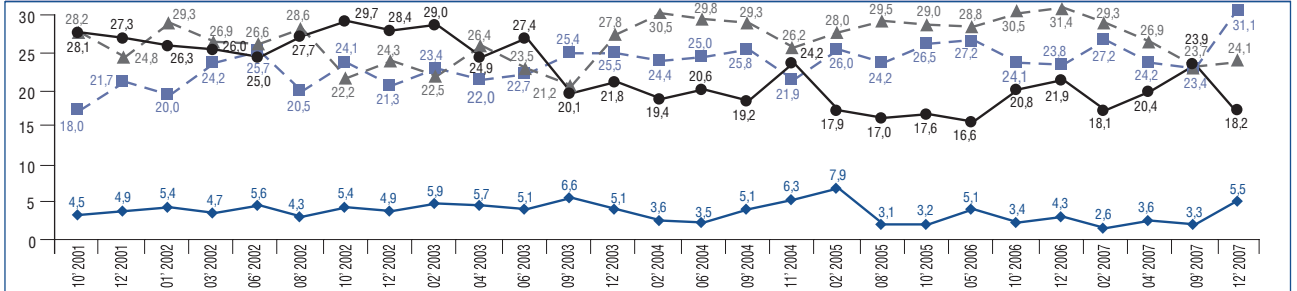

* Баланс довіри вираховується як різниця сум довіри ("повністю довіряю" і "скоріше довіряю") та недовіри ("повністю не довіряю" і "скоріше не довіряю").
На ці та інших діаграмах з питань довіри варіант відповіді "важко відповісти" не наведений.

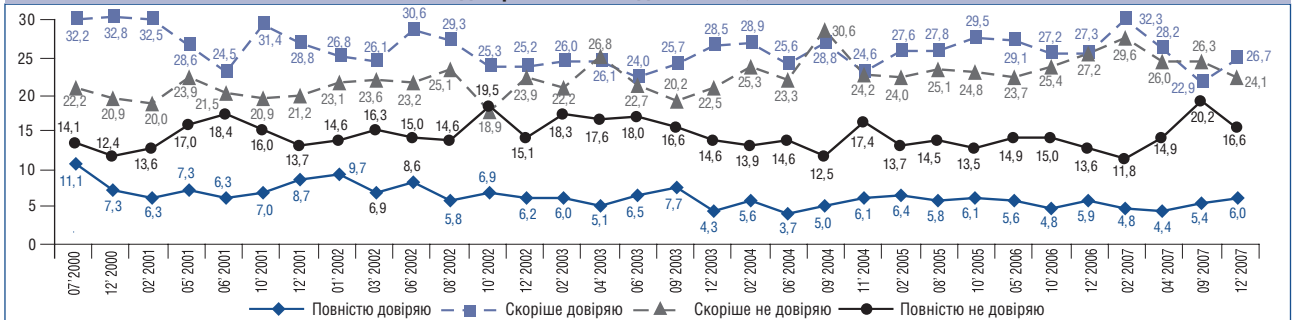
Чи довіряєте Ви профспілкам?, % опитаних

Чи довіряєте Ви громадським організаціям, % опитаних

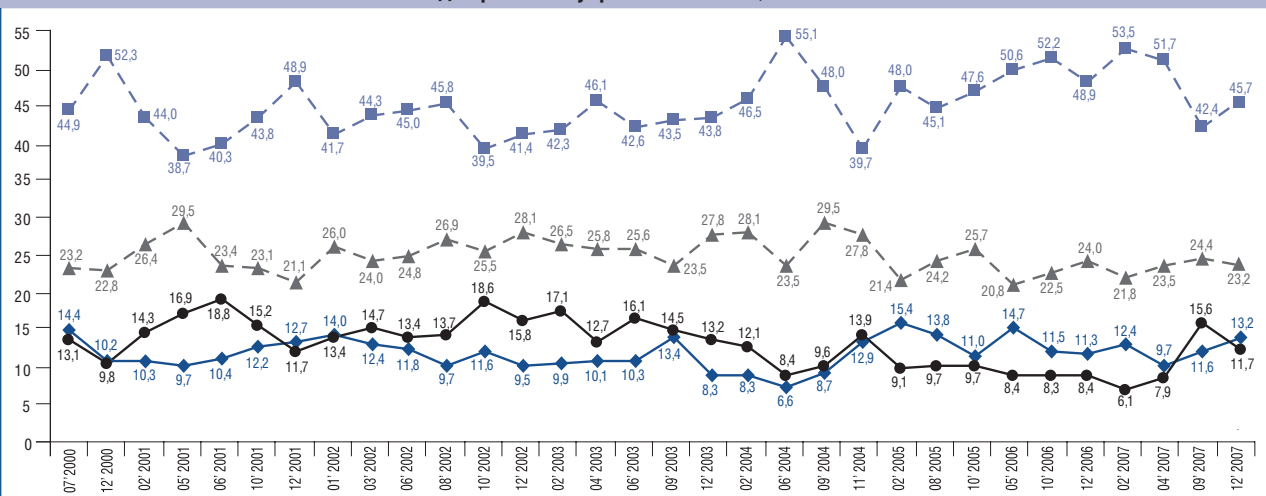

Чи довіряєте Ви західним ЗМІ?, % опитаних

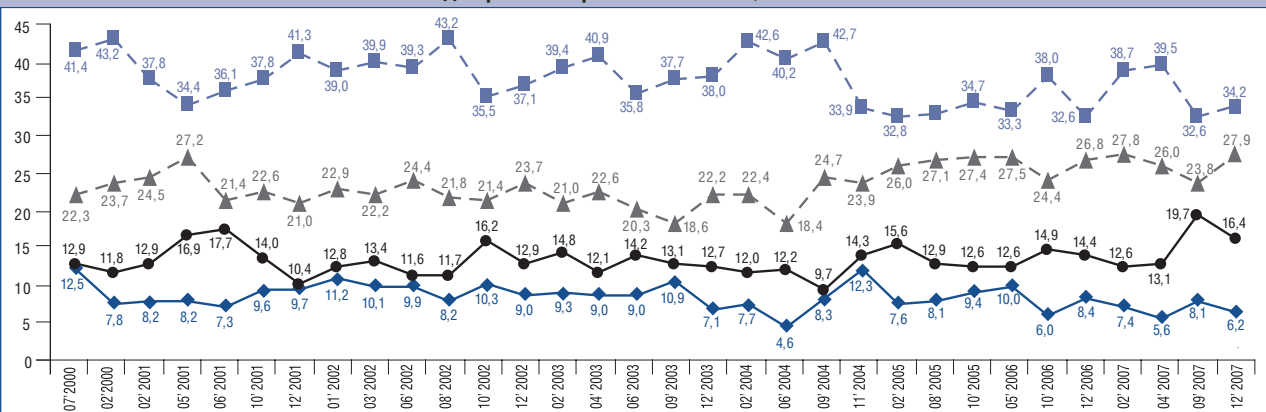

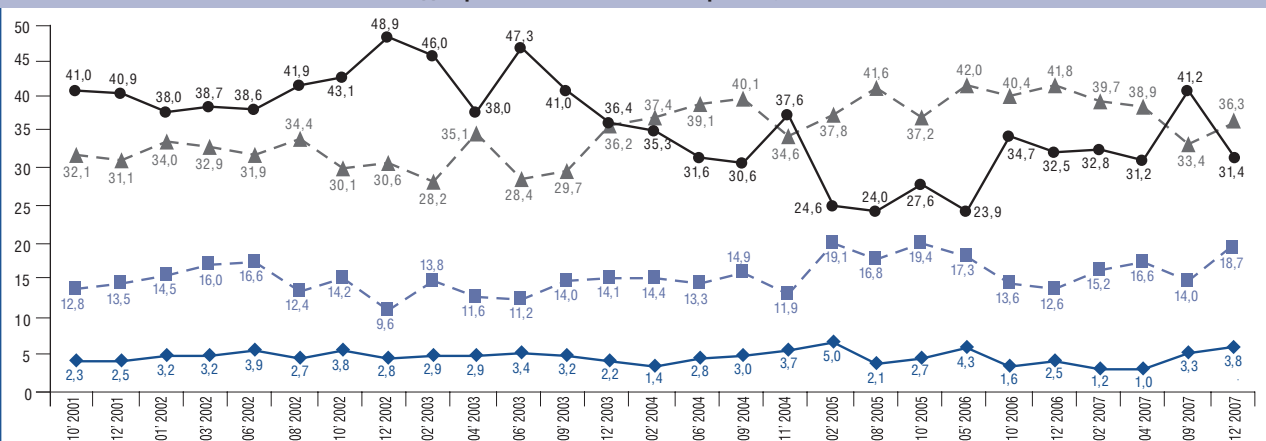
Чи довіряєте Ви українським ЗМІ?, % опитаних

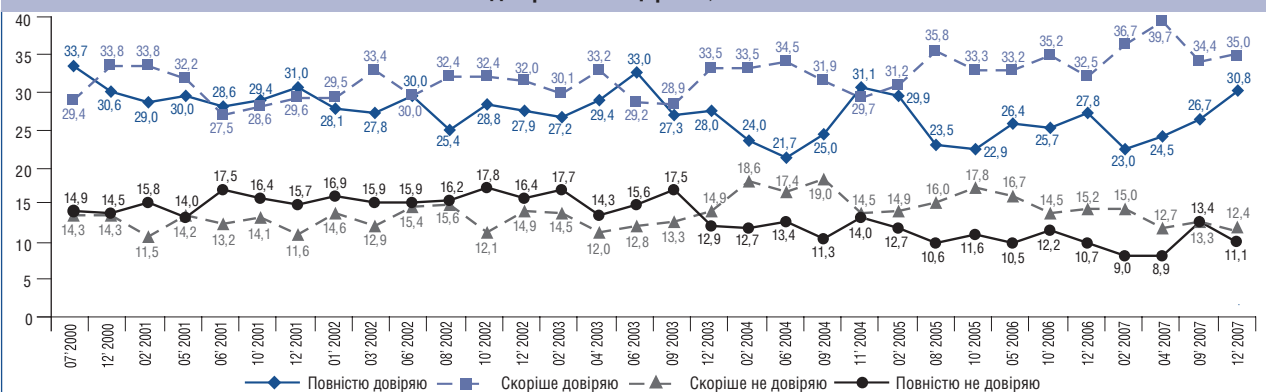
Чи довіряєте Ви російським ЗМІ?, % опитаних

Чи довіряєте Ви політичним партіям?, % опитаних

Чи довіряєте Ви Церкві?, % опитаних

Повністю довіряю — Скоріше довіряю — Скоріше не довіряю — Повністю не довіряю

Президента виявилось в Центрі (46,2%), найменше – на Сході (27,7%). В інших регіонах цей показник був ближчим до показника Центру – від 39,5% на Півдні до 45,2% на Заході.

Можна констатувати, що заходи Президента з подолання політичної кризи 2007р. позначилися на його рейтингу скоріше негативно, проте його дії наприкінці року сприймалися громадянами більш позитивно.

Верховна Рада України. Протягом 2007р. відносна більшість громадян не підтримували діяльність Верховної Ради. З лютого по вересень їх число зросло з 44,6% до 51,2%, а до кінця року зменшилося до 39,4%. Число тих, хто підтримує окремі заходи Верховної Ради, протягом року досить плавно зменшилося з 45% до 39%. Рівень повної підтримки діяльності Парламенту з лютого по квітень зріс з 5% до 10,5%, у вересні – повернувся на попередній рівень, після чого до грудня збільшився до 9%. Отже, політична криза позначилася на рейтингу Верховної Ради фактично так само негативно, як і на рейтингу Президента, проте після обрання нового складу Парламенту громадяни певним чином авансують підтримку діяльності цього інституту.

Найвищий рівень підтримки діяльності наприкінці 2007р. Верховна Рада мала на Заході – 18,5%, найнижчий – на Сході (5,1%). Водночас на Сході було найбільше тих, хто не підтримував діяльність Парламенту – 56,5%, а на Заході – найменше (23,2%).

Кабінет Міністрів України. З лютого по вересень 2007р. число тих, хто не підтримує діяльність Уряду, збільшилося з 39,5% до 43,9%, проте у грудні зменшилося до 36,1%. Число громадян, які підтримують окремі урядові заходи, протягом року зменшилося з 44,2% до 37,8%. Рівень повної підтримки протягом лютого-вересня зазнав коливань: з лютого по квітень він зріс з 10,6% до 16,1%, до вересня – повернувся фактично до попередньої позначки. У грудні він становив 12,2%. Можна констатувати, що за показниками підтримки/непідтримки діяльності, Уряд Ю.Тимошенко наприкінці 2007р. знаходився практично в такому самому становищі, що й Уряд В.Януковича на початку року.

У грудні 2007р. найвищий рівень повної підтримки діяльності Кабінету Міністрів спостерігався на Заході (24,6%), найнижчий – на Сході (8%) та Півдні (8,3%); в Центрі – 11,1%. Натомість на Сході було найбільше тих, хто не підтримує діяльність Уряду (54,9%), на Заході – найменше (20,9%). За показником підтримки окремих заходів Уряду, суттєві відмінності спостерігалися між Сходом (26,6%) і Півднем (48,3%). Інші регіони в цьому сенсі були ближчими до Півдня – 43% у Центрі і 40,3% на Заході.

Підтримка дій політичних лідерів

Віктор Ющенко. Протягом 2007р. серед опитаних домінували ті, хто не підтримує діяльність В.Ющенка. У квітні їх число сягнуло 55,9%, але до кінця року зменшилось і становило в грудні 42,4%. Число тих, хто підтримує окремі дії В.Ющенка, на початку року становило 27,6%, у квітні зменшилося до 23,5%, а до кінця року зросло до 31,6%. Число тих, хто повністю підтримує діяльність В.Ющенка до кінця року зросло до 19%.

Водночас, ті, хто повністю підтримує діяльність В.Ющенка, становили наприкінці року відносно більшість лише на Заході – 42,2%. У Центрі їх було вдвічі менше, на Півдні – вчетверо, на Сході – майже в шість разів. Найбільше тих, хто не підтримує діяльність В.Ющенка, – на Сході та Півдні (відповідно 63,7% і 63,1%). У Центрі їх значно менше – 28,6%, на Заході – 12,8%. За рівнем підтримки окремих дій В.Ющенка суттєво

Чи довіряєте Ви наведеним соціальним і політичним інститутам?

	Повністю довіряю	Скоріше довіряю	Скоріше не довіряю	Повністю не довіряю	Важко відповісти
Церкві	30,8	35,0	12,4	11,1	10,7
ЗМІ України	13,2	45,7	23,2	11,7	6,2
Профспілкам	6,4	20,9	25,0	24,6	23,1
ЗМІ Росії	6,2	34,2	27,9	16,4	15,3
Західним ЗМІ	6,0	26,7	24,1	16,6	26,6
Громадським організаціям	5,5	31,1	24,1	18,2	21,1
Політичним партіям	3,8	18,7	36,3	31,4	9,8

Грудень 2007р.

Чи підтримуєте Ви діяльність наступних органів влади та державних інститутів?

	Повністю підтримую	Підтримую окремі заходи	Не підтримую	Важко відповісти
Збройні Сили України	19,2	35,1	29,9	15,8
Президент України	17,6	38,8	39,9	3,7
Служба безпеки України	17,6	33,7	28,7	20,0
Уряд України	12,2	37,8	36,1	13,9
Органи внутрішніх справ (міліція)	11,5	32,0	43,6	12,9
Районні державні адміністрації	10,6	39,6	33,6	16,2
Обласні державні адміністрації	10,1	39,0	33,7	17,2
Органи прокуратури	9,2	29,4	42,2	19,2
Верховна Рада України	9,0	39,0	39,4	12,6
Суд в Україні	7,8	29,6	45,9	16,7

Грудень 2007р.

Чи підтримуєте Ви діяльність наведених державних діячів, посадових осіб, політиків?

	Повністю підтримую	Підтримую окремі дії	Не підтримую	Не знаю такого	Важко відповісти
Юлія Тимошенко	32,6	19,7	41,5	0,5	5,7
Арсеній Яценюк	22,0	29,1	25,4	6,5	17,0
Віктор Янукович	21,0	25,6	45,7	0,3	7,4
Віктор Ющенко	19,0	31,6	42,4	0,4	6,6
Юрій Луценко	17,8	25,4	46,4	1,7	8,7
Олександр Турчинов	13,8	22,5	40,1	10,3	13,3
В'ячеслав Кириленко	11,4	26,7	35,8	13,0	13,1
Микола Азаров	10,6	22,3	43,7	11,1	12,3
Володимир Литвин	10,3	43,7	31,2	1,5	13,3
Петро Симоненко	10,3	22,3	55,2	2,4	9,8
Раїса Богатирьова	10,2	25,3	42,9	10,9	10,7
Рінат Ахметов	7,1	21,6	49,1	8,6	13,6
Юрій Єхануров	4,9	27,8	46,5	5,7	15,1
Олександр Мороз	4,1	21,6	62,6	1,6	10,1
Іван Плюц	2,4	20,3	51,6	9,2	16,5
Віктор Балога	2,2	14,4	44,9	21,5	17,0
Микола Рудьковський	2,0	12,7	50,5	19,8	15,0

Грудень 2007р.

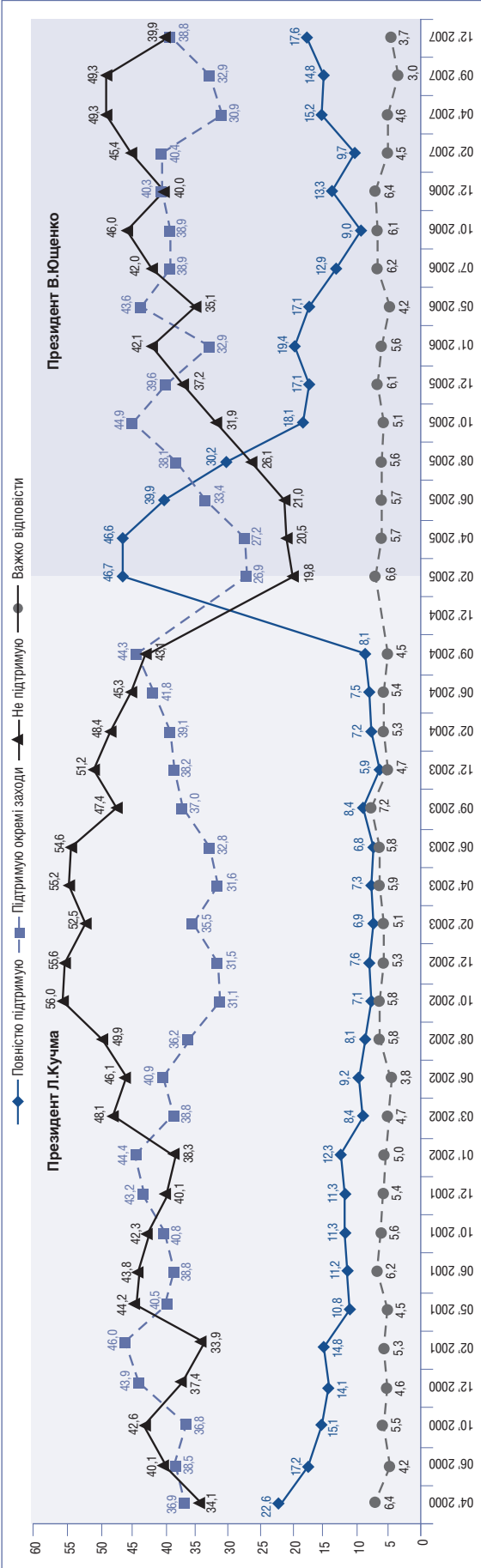
відрізняються Захід і Центр (39,9% і 45%, відповідно), з одного боку, та Південь і Схід (17,9% і 20,2%, відповідно), з іншого.

На Сході та в Центрі показники підтримки діяльності В.Ющенка, як політичного лідера, були фактично такими самими, як оцінки його діяльності як Президента України. Натомість на Заході рівень повної підтримки діяльності В.Ющенка виявився більшим, ніж рівень повної підтримки діяльності Президента. На Півдні ж значно більшим виявився рівень непідтримки діяльності В.Ющенка, ніж рівень непідтримки діяльності Президента, і значно меншим – рівень підтримки його окремих дій.

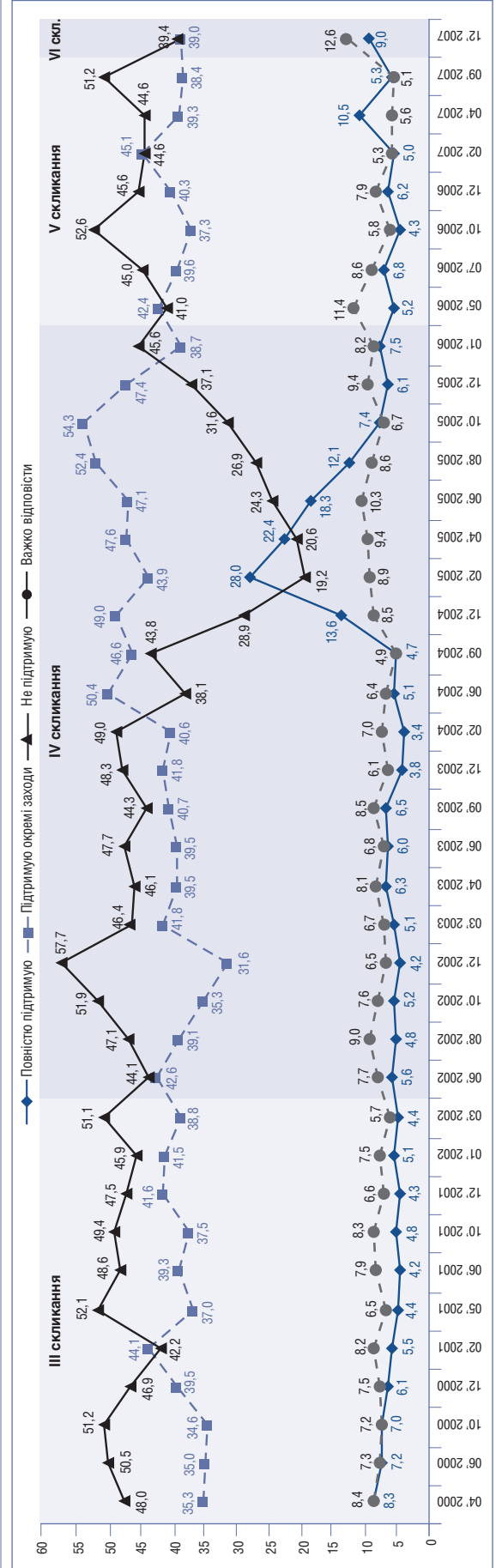
Юлія Тимошенко. Протягом 2007р. громадяни частіше не підтримували діяльність Ю.Тимошенко. Найбільшим число тих, хто не підтримує, було у квітні – 59,1%, але до кінця року воно зменшилося до 41,5%. Число тих, хто підтримує окремі дії Ю.Тимошенко, і тих, хто підтримує її діяльність повністю, у вересні були практично однаковими – трохи більше 21%, хоча на початку року перші переважали. На кінець року ті, хто підтримує окремі дії Ю.Тимошенко, склали 19,7%, а ті, хто підтримує її діяльність повністю – 32,6%.

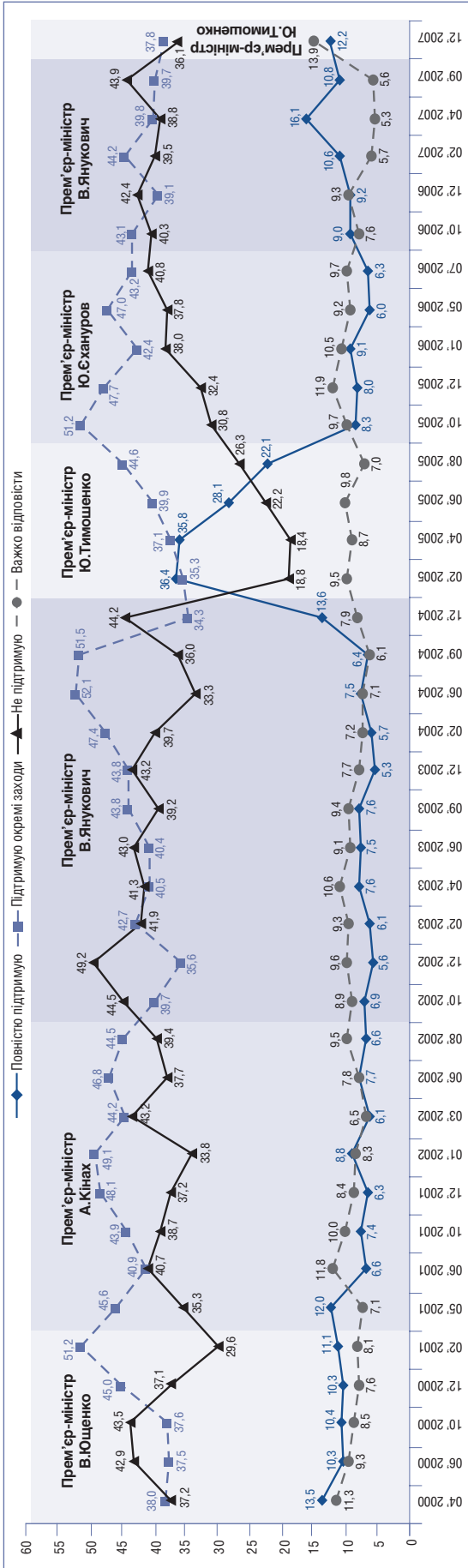
Чи підтримуєте Ви діяльність Президента України?
% ОПИТАНИХ

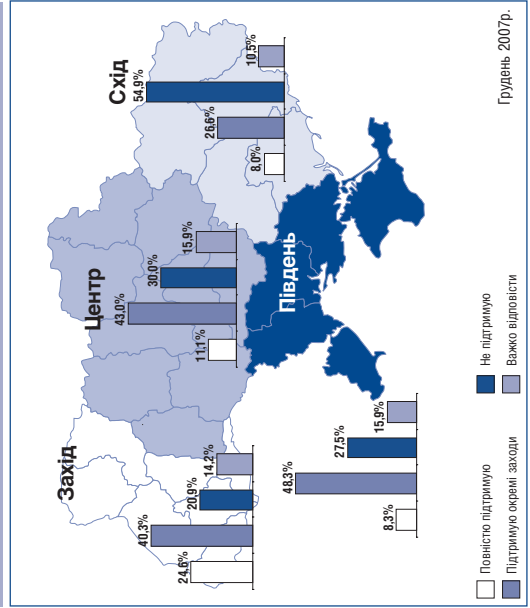
Чи підтримуєте Ви діяльність Верховної Ради України?
% ОПИТАНИХ

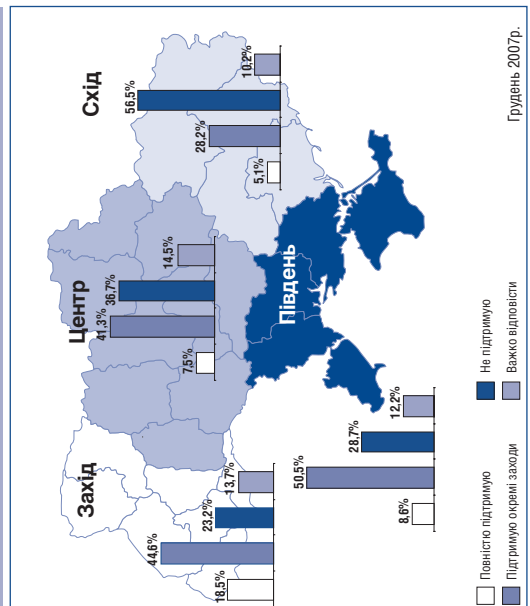
Чи підтримуєте Ви діяльність Уряду України?
% ОПИТАНИХ

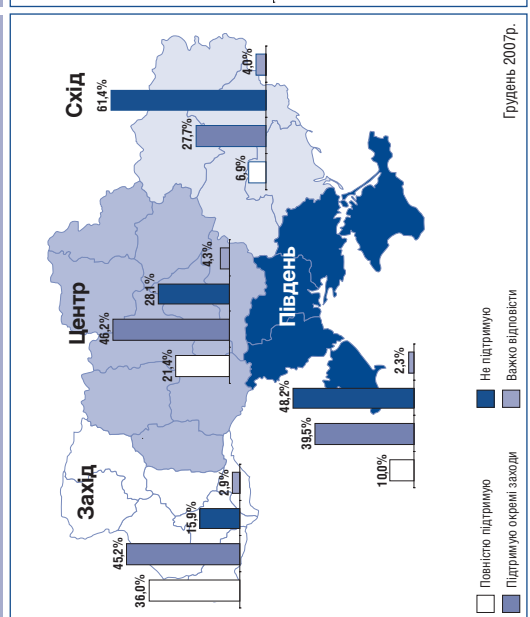
Чи підтримуєте Ви діяльність Уряду України?
% ОПИТАНИХ

Чи підтримуєте Ви діяльність Верховної Ради України?
% ОПИТАНИХ

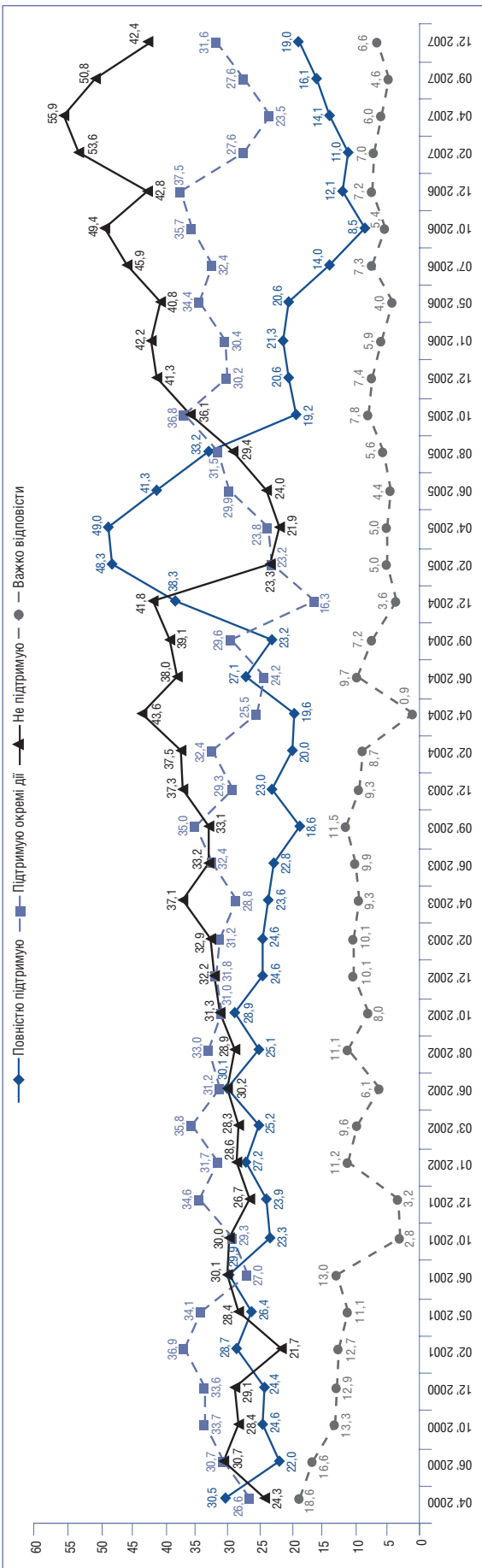

Чи підтримуєте Ви діяльність Президента України?
% ОПИТАНИХ

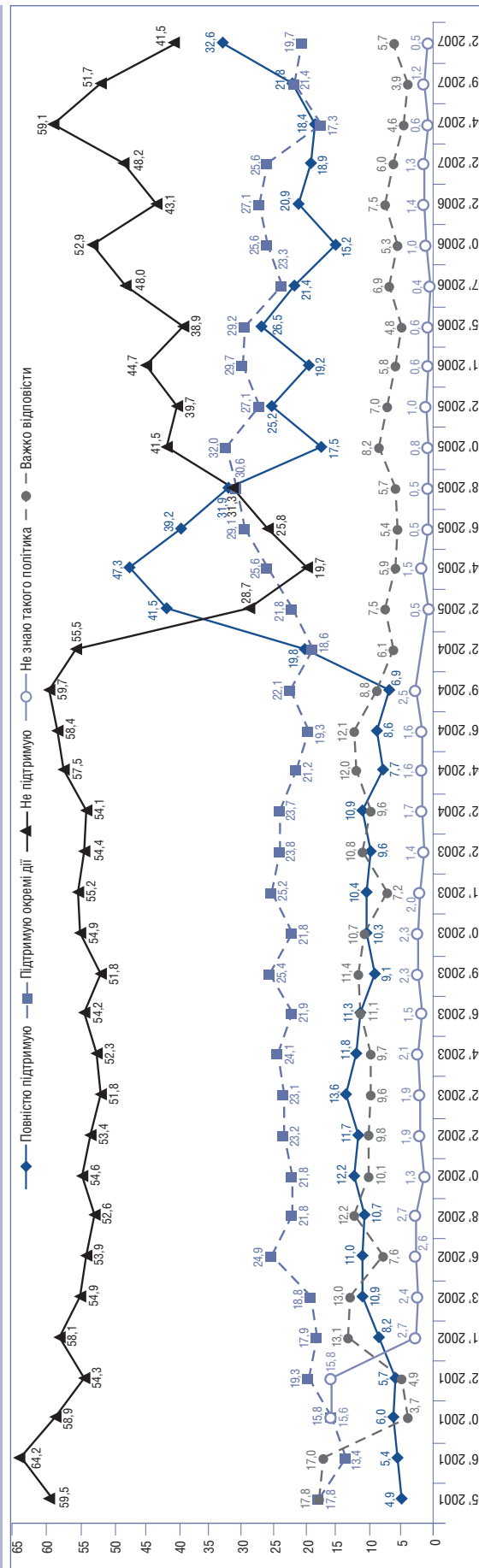

Чи підтримуєте Ви діяльність Віктора Ющенка?*
% ОПИТАНИХ

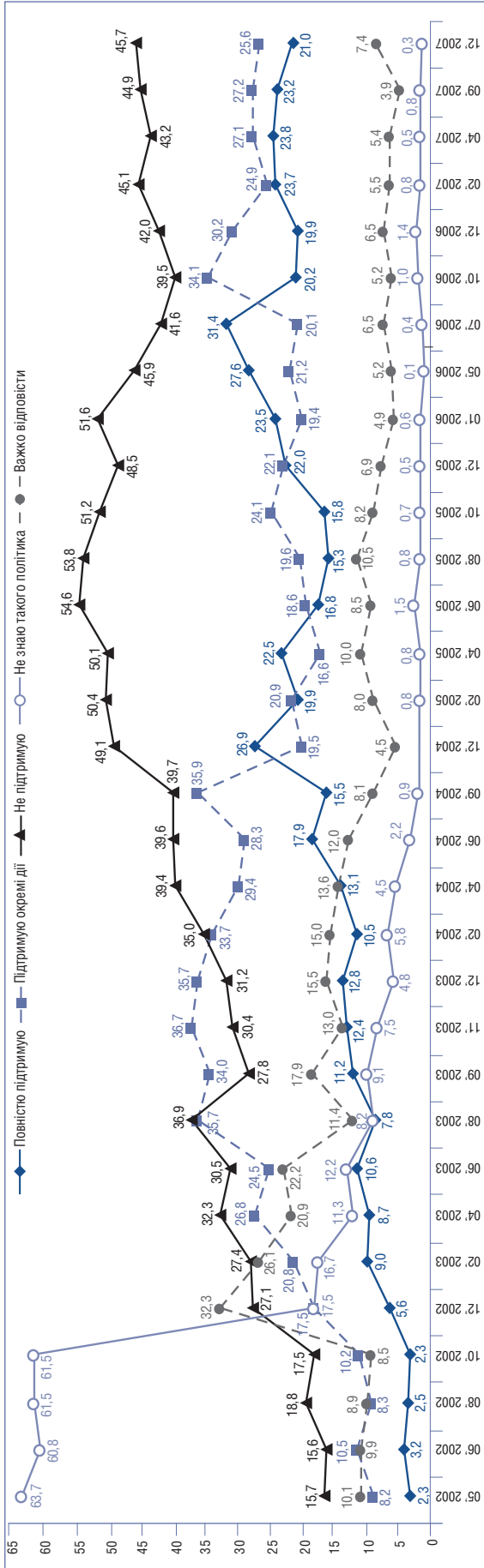
* На діаграмі наведений варіант відповіді "не знаю такого політика".

Чи підтримуєте Ви діяльність Юлії Тимошенко?*
% ОПИТАНИХ

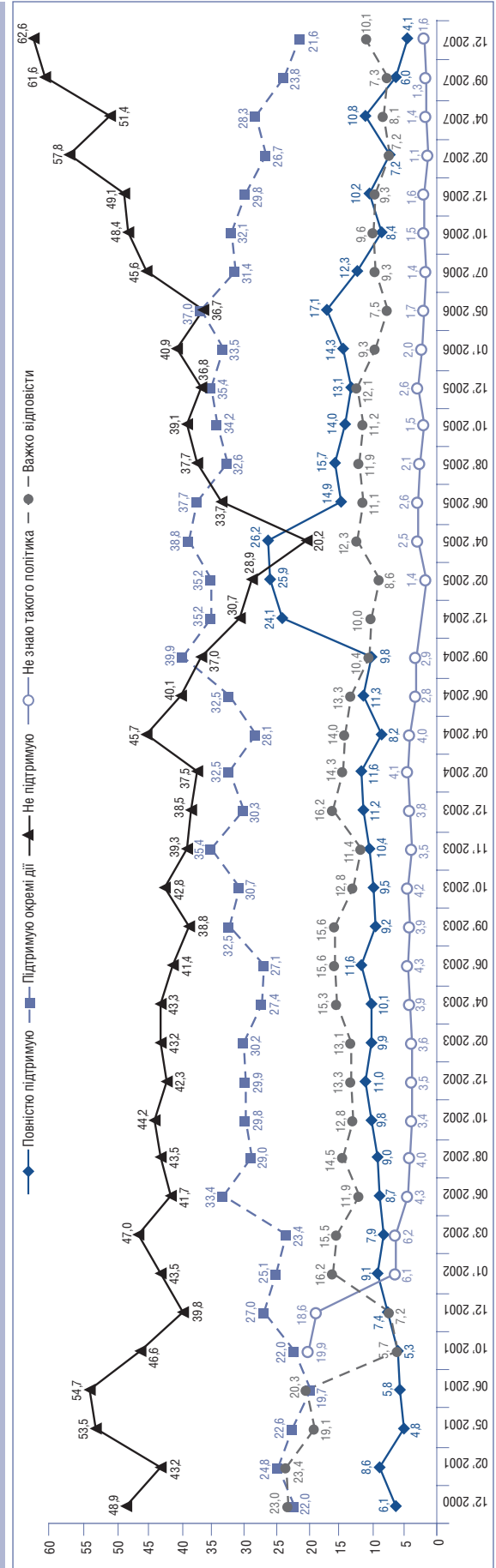

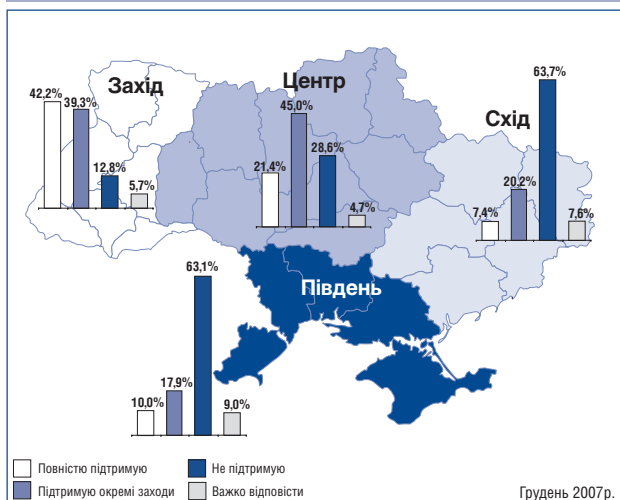

Чи підтримуєте Ви діяльність Віктора Януковича?, % ОПИТАНИХ

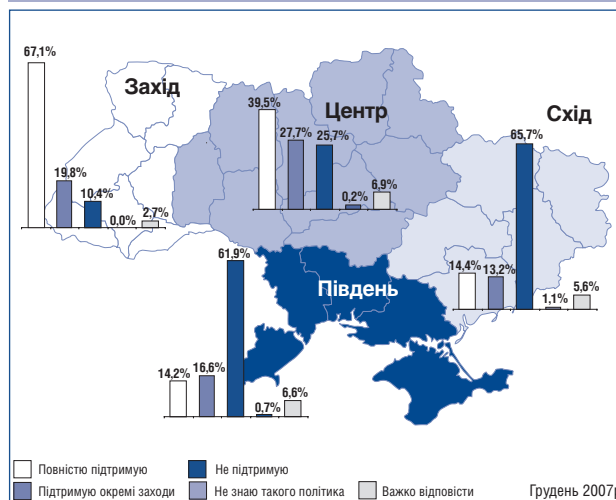
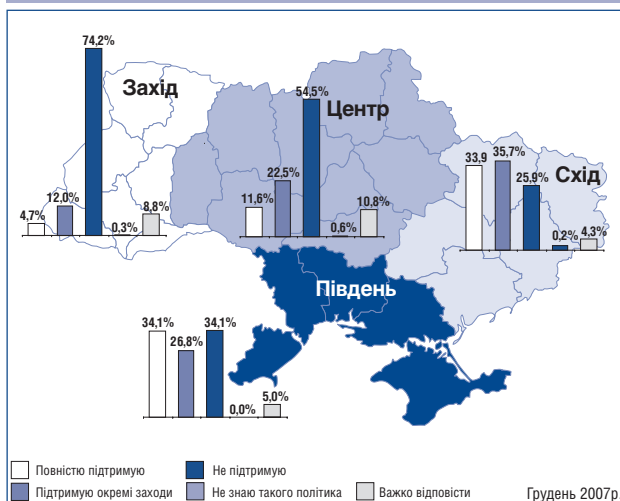
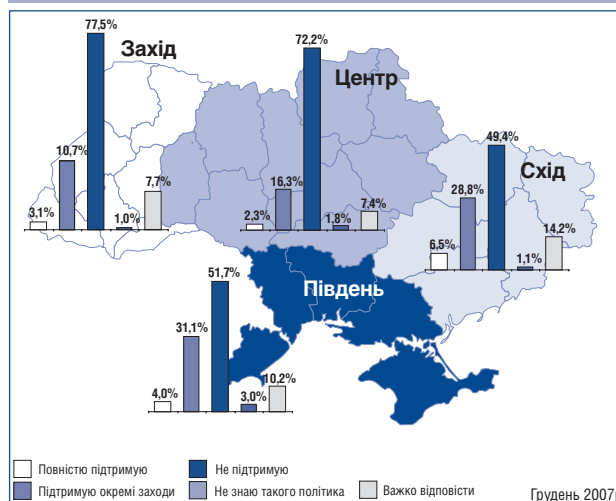

Чи підтримуєте Ви діяльність Олександра Мороза?, % ОПИТАНИХ

Чи підтримуєте Ви діяльність Віктора Ющенка?*
% опитаних

На діаграмі не наведений варіант відповіді "не знаю такого політика".

Чи підтримуєте Ви діяльність Юлії Тимошенко?
% опитаних

Чи підтримуєте Ви діяльність Віктора Януковича?
% опитаних

Чи підтримуєте Ви діяльність Олександра Мороза?
% опитаних

Оцінки діяльності Ю.Тимошенко у грудні 2007р. мають відмінності між регіонами ще більш виразні, ніж у випадку В.Ющенка. На Заході 67,1% опитаних підтримали її діяльність повністю, а на Сході та Півдні майже такий самий відсоток (65,7% і 61,9%, відповідно) респондентів – її діяльність не підтримували. Центр виглядає значно більш поміркованим: рівні часткової підтримки ("підтримую окремі дії") і несподіванки діяльності Ю.Тимошенко там були практично однаковими (27,7% і 25,7%, відповідно). Рівень повної підтримки становив 39,5%.

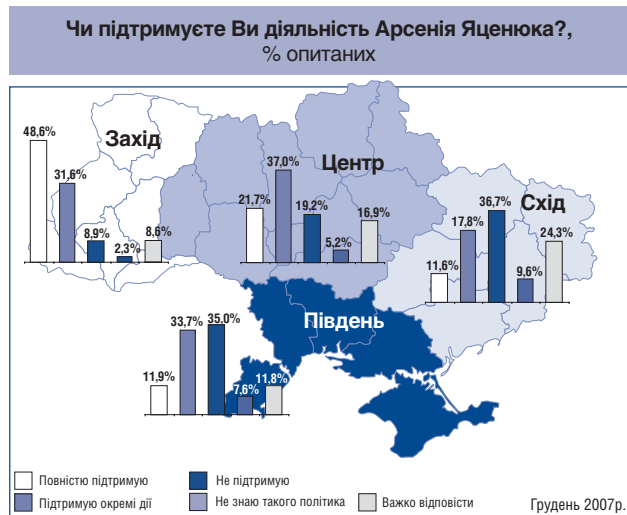
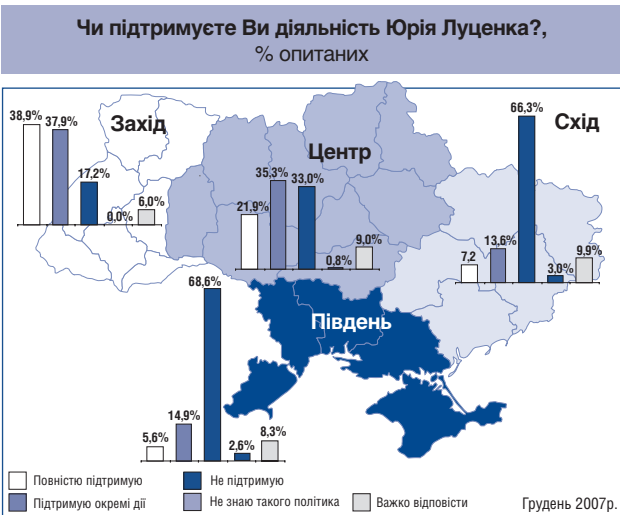
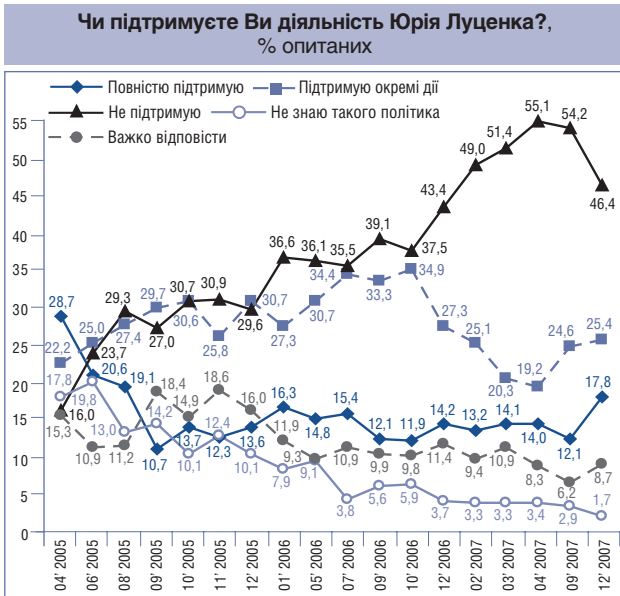
Віктор Янукович. Протягом року оцінки діяльності В.Януковича суттєво не змінювалися. Число тих, хто не підтримує його діяльність, коливалося в межах 43-50%; тих, хто підтримує його окремі дії – 25-27%, а тих, хто повністю підтримує його діяльність – 18-24%.

Найвищий рівень повної підтримки діяльності В.Януковича наприкінці року спостерігався на Сході та Півдні – близько 34%, найнижчий – на Заході (4,7%). Водночас, на Заході був найбільший відсоток тих, хто не підтримує його діяльність – 74,2%, досить багато таких виявилось і на Сході та Півдні (25,9% і 34,1%, відповідно), де показники повної підтримки і несподіванки діяльності экс-прем'єра практично збіглися.

Олександр Мороз. Рівень повної несподіванки діяльності О.Мороза протягом 2007р. зріс з 57,8% до 62,6%. Рівень часткової підтримки – зменшився з 26,7% у лютому до 21,6% у грудні. Рівень повної підтримки протягом лютого-квітня збільшився з 7,2% до 10,8%, а на кінець року – зменшився до 4,1%.

На відміну від інших політичних лідерів, повна підтримка діяльності О.Мороза була низькою в усіх регіонах – від 2,3% в Центрі до 6,5% на Сході. Найвищий рівень несподіванки його діяльності спостерігався на Заході і в Центрі – 77,5% і 72,2%, відповідно; на Сході та Півдні цей відсоток є відносно нижчим – 49,4% і 51,7%, відповідно. Отже, можна припустити, що радикальний спротив О.Мороза діям Президента з припинення повноважень Верховної Ради V скликання викликав різку негативну реакцію на Заході та в Центрі, але не додав експерту популярності в електоральній "вотчині" його колишніх союзників по парламентській коаліції.

Юрій Луценко. У 2007р. діяльність Ю.Луценка стабільно не підтримували близько або понад половина громадян. Пік несподіванки припав на квітень, коли цей показник становив 55,1%. До кінця року він зменшився до 46,4%. Число тих, хто підтримує його окремі дії, протягом року спочатку зменшилося з 25,1%

до 19,2%, а потім зросло до 25,4%. Відсоток тих, хто повністю підтримує діяльність Ю.Луценка, зріс у грудні до 17,8%.

Наприкінці року найнижчий рівень підтримки його діяльності спостерігався на Сході та Півдні – 7,2% і 5,6%, відповідно, найвищий – на Заході (38,9%). При цьому, на Сході та Півдні більшість не підтримували діяльність Ю.Луценка – 66,3% і 68,6%, відповідно. У Центрі цей показник був удвічі нижчим, на Заході – в чотири рази. Слід зазначити, що на Заході число тих, хто повністю підтримує діяльність Ю.Луценка, практично збігалось з числом тих, хто підтримує його окремі дії; в Центрі так само збігалися показники часткової підтримки і не підтримки його діяльності.

Арсеній Яценюк. Протягом року рівень підтримки дій А.Яценюка виразно зріс: якщо на початку року підтримували його дії 20,3% громадян (повністю – 5,3%; частково – 15%), то в грудні це число становило 49,1% (повністю – 22%, окремі дії – 29,1%). Число тих, хто не підтримує його діяльність, протягом року коливалося в межах 25-36%.

Найвищим рівень повної підтримки діяльності А.Яценюка наприкінці року був на Заході – 48,6%, де ті, хто повністю підтримує діяльність спікера, становили відносну більшість, однак у Центрі він був вдвічі меншим, і в чотири рази меншим – на Сході та Півдні, відповідно – рівень повної не підтримки стрімко зростає із Заходу на Схід. Водночас, відсоток тих, хто

підтримує окремі його дії, в більшості регіонів мало відрізнявся – від 31,6% на Заході до 37% в Центрі, і лише на Сході він виявився майже удвічі меншим.

Висновки

Загалом, політичні події і процеси 2007р. можна охарактеризувати як продовження виборчих кампаній 2004р. та 2006р. Політичні сили в боротьбі за електоральні симпатії вдавалися до використання чутливих тем, що мають значний конфліктний потенціал. Як наслідок – громадська думка, як і попередніми роками, позначена виразними регіональними відмінностями в частині, зокрема, підтримки дій тих чи інших владних інститутів і політичних лідерів.

Політична криза 2007р. відбилася в певному зниженні рівня суспільної довіри фактично до всіх соціальних і державних інститутів країни. Хоча після дострокових парламентських виборів рівень довіри, як і рівень підтримки дій владних інститутів та окремих політиків, дещо зріс, проте зберігаються виразні регіональні відмінності оцінок і ставлення громадян, залежно від їх електоральних уподобань.

Результати соціологічних досліджень протягом року не дають підстав для висновку про те, що країна має загальнонаціональних політичних лідерів або владний інститут, який користується загальнонаціональною підтримкою. ■

ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Андрій БИЧЕНКО,
директор соціологічної служби
Центру Разумкова

Стан дотримання прав людини свідчить про рівень демократії в країні. Оскільки українське керівництво активно декларує шлях демократичного розвитку, то цілком логічним є моніторинг дотримання в Україні прав людини і громадянина. Такий моніторинг соціологічна служба Центру Разумкова здійснює в рамках проекту Дому Свободи-Україна “Абетка з прав людини в Україні”, що фінансується Національним Форумом Демократії.

У цій статті порівнюються результати загальнонаціональних та експертних опитувань, проведених у 2006р. і 2007р.¹ Оцінки наводяться за п’ятибальною шкалою.

ОЦІНКА ВАЖЛИВОСТІ І СТУПЕНЯ ДОТРИМАННЯ ПРАВ

Під час дослідження громадяни та експерти оцінювали важливість і стан дотримання категорій прав – базових, соціальних, економічних тощо, а також прав, визначених окремо.

Оцінка категорій прав. Аналіз відповідей респондентів на питання про важливість тих чи інших категорій прав виявляє таку особливість: хоча більшість (50,5%) опитаних найважливішими вважають базові права, проте трохи більше третини (35,5%) – ставлять на перше місце соціальні та економічні. Тобто, значна частина українських громадян вважають права на працю та соціальний захист більш важливими, ніж права на життя і свободу. Крім того, порівняння результатів обох опитувань показує відчутне зменшення (з 60,8% до 50,5%) числа респондентів, які визнають першість базових прав, і натомість – зростання (з 27,7% до 35,5%) числа тих, хто віддає її соціальним та економічним правам (діаграма “Усі права людини і громадянина є дуже важливими. Але якщо оцінити...?”, с.32).

Очевидно, це свідчить про те, що на цей час для багатьох громадян соціально-економічні проблеми є набагато гострішими, ніж проблеми дотримання базових прав.

Найбільше число тих, хто віддав першість соціальним та економічним правам – на Півдні країни (53,7%), найменше – на Заході (20%).

Водночас, слід зазначити, що стан дотримання базових прав як громадянами, так і експертами оцінюється значно краще, ніж соціальних. Оцінка дотримання базових прав за п’ятибальною шкалою є найвищою, порівняно з оцінками дотримання інших категорій прав: середня оцінка громадянами – 3,37 бала, експертами – 3,40 (діаграма “Загальна оцінка дотримання прав в Україні”, с.32). Як видно з названої діаграми, оцінка громадян, порівняно з 2006р., не змінилася, оцінка експертів – помітно зросла.

Найнижче, по суті, незадовільною оцінкою як експерти (2,55 бала), так і громадяни (2,49) оцінили дотримання соціальних та економічних прав. Така оцінка підтверджує зроблене вище припущення про те, що низький рівень дотримання соціальних та економічних прав спричиняє надання третьою громадян першості цих прав перед базовими, включаючи право на життя.

Оцінки змін ситуації з дотриманням різних категорій прав протягом року наведені на діаграмах “Які зміни відбулися стосовно...?” (с.33). Ситуація з дотриманням базових і політичних прав, за оцінками громадян, не зазнала істотних змін (а кількість відповідей, що ситуація покращилася та погіршилася, приблизно збігаються); оцінки експертів є дещо більш позитивними. Зміни стосовно соціальних та економічних прав оцінюються інакше: і серед експертів, і серед громадян приблизно по 40% вважають, що ситуація погіршилася, і лише по близько 10% – дотримуються протилежної думки.

¹ Загальнонаціональні опитування проведені у травні 2006р. (опитано 2 000 респондентів) і лютому 2007р. (2 011 респондентів), віком від 18 років у всіх регіонах України. Теоретична похибка кожної вибірки – 2,3%. Експертні опитування – в лютому 2006р. (опитано 127 експертів) і лютому 2007р. (105 експертів). Експерти обох опитувань – представники державних, громадських, аналітичних структур у всіх регіонах України.

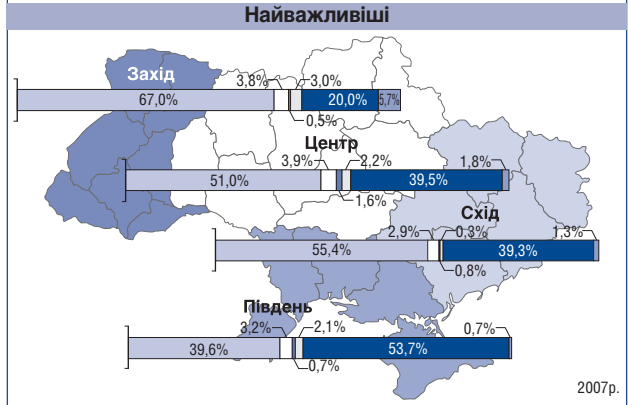
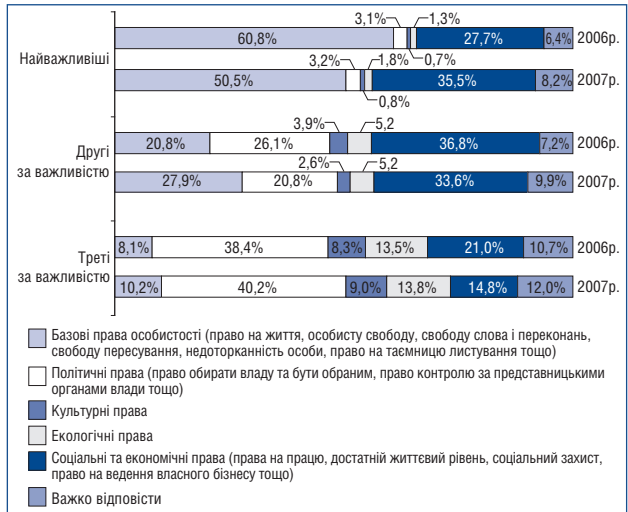
Оцінка конкретно визначених прав. Цілком очікувано всі запропоновані права як громадяни, так і експерти визнали важливими (оцінки – понад 4 бали). Однак, в оцінках громадян першу позицію посіло право на життя (4,65), останні – право на свободу зборів та асоціацій (4,16) і право обирати та бути обраним (4,12); в оцінках експертів – перша позиція віддана презумпції невинуватості (4,71), остання – праву на приватну власність (4,20) (таблиці “Оцінюючи важливість дотримання різних громадянських...?”).

Стан дотримання прав громадяни оцінюють не надто високо. Очевидно, що й серед конкретно визначених прав найнижче оцінюється дотримання соціальних. Так, середня оцінка дотримання права на соціальну та медичну допомогу – 2,39 бала; права на соціальне забезпечення – 2,47; на працю та справедливу винагороду – 2,58; на охорону здоров’я – 2,5 бала. Найвище оцінені права на свободу слова, думки і совісті (3,61), на свободу пересування (3,59), свободу зборів та асоціацій (3,53), на життя (3,49).

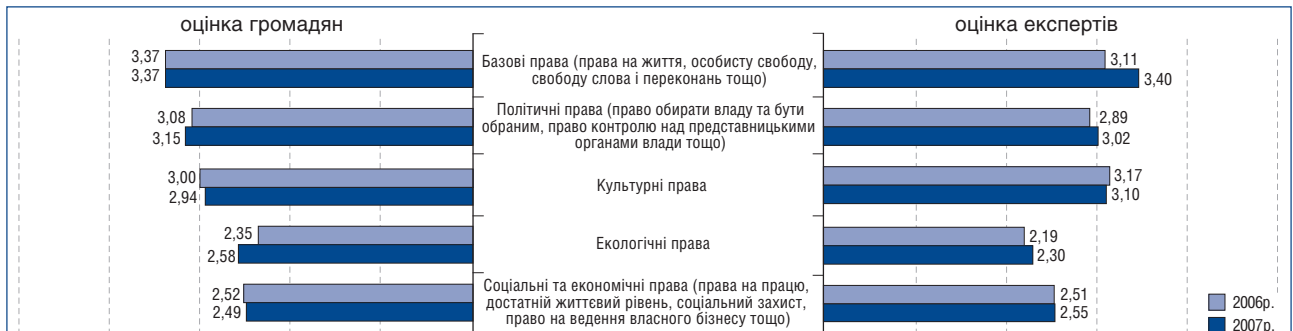
Експертні оцінки стану дотримання майже всіх прав є трохи вищими. Єдина позиція, яку експерти оцінили дещо нижче, ніж громадяни, – недопустимість катувань і перебування людини в рабстві. Як і 2006р., експерти найвище оцінили дотримання права на свободу пересування (4,09 проти 4,05 у 2006р.), а також на свободу зборів та асоціацій (4,02 проти 3,91, відповідно). Решта середніх експертних оцінок – менше 4 балів (таблиці “Наскільки дотримувалися в Україні протягом 2006р. наведені права людини і громадянина?”, с.34).

Для оцінки загального стану дотримання наведених прав була розрахована інтегральна оцінка, складові якої – як важливість дотримання, так і стан дотримання кожного права. Інтегральна оцінка свідчить, що вказані права, на думку громадян загалом дотримуються на 60,9%, або якщо цей показник подати у вигляді оцінки за п’ятибальною шкалою – 3,05 бала; на думку експертів – 66,4% або 3,32 бала, відповідно.

Усі права людини і громадянина є дуже важливими. Але якщо оцінити важливість різних груп прав, які права Ви назвали б найважливішими? А які другими, а які третіми за важливістю? % опитаних громадян

Загальна оцінка дотримання прав в Україні*, середній бал*

Група прав	% опитаних громадян*					Важко відповісти
	1	2	3	4	5	
Базові права (права на життя, особисту свободу, свободу слова і переконань тощо)	6,0	11,3	33,5	31,1	14,0	4,1
Політичні права (право обирати владу та бути обраним, право контролю над представницькими органами влади тощо)	9,1	15,0	33,3	27,3	10,0	5,3
Культурні права	11,2	18,6	32,7	22,5	6,4	8,6
Екологічні права	18,4	25,0	30,0	13,2	4,9	8,5
Соціальні та економічні права (права на працю, достатній життєвий рівень, соціальний захист, право на ведення власного бізнесу тощо)	20,5	28,4	30,8	12,7	3,9	3,7

Група прав	% опитаних експертів*					Важко відповісти
	1	2	3	4	5	
Базові права (права на життя, особисту свободу, свободу слова і переконань тощо)	1,9	14,3	40,0	29,5	14,3	0,0
Політичні права (право обирати владу та бути обраним, право контролю над представницькими органами влади тощо)	10,5	20,0	36,2	21,9	10,5	0,9
Культурні права	10,5	14,3	37,1	30,5	7,6	0,0
Екологічні права	26,7	31,4	29,5	10,5	1,9	0,0
Соціальні та економічні права (права на працю, достатній життєвий рівень, соціальний захист, право на ведення власного бізнесу тощо)	11,4	36,2	40,0	8,6	2,9	0,9

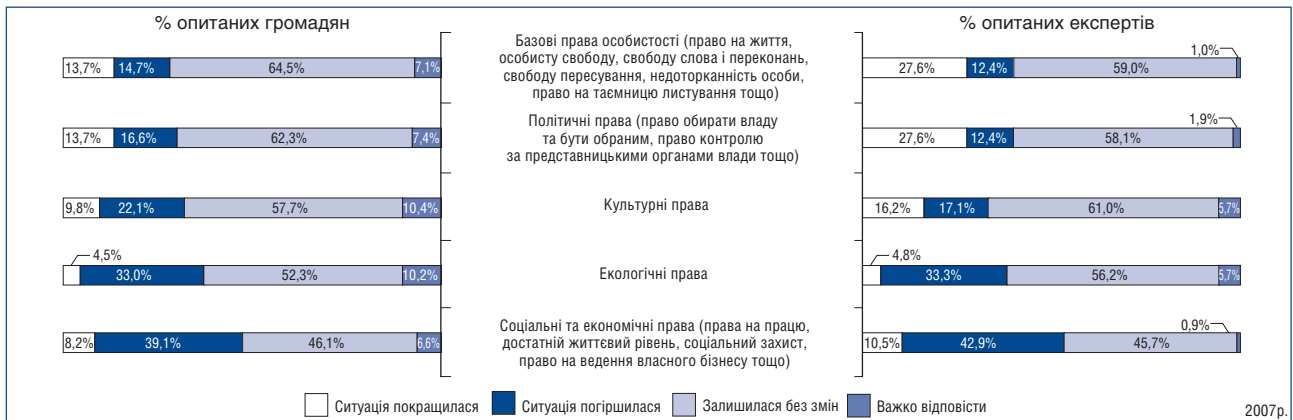
2007р.

* За п’ятибальною шкалою, де “1” означає, що права дотримуються дуже погано, а “5” – дуже добре.

2007р.

Які зміни відбулися стосовно дотримання зазначених прав протягом 2006р., порівняно з попередніми роками?

Оцінюючи важливість дотримання різних громадянських і політичних прав людини, як би Ви оцінили важливість наведених прав?*

% опитаних громадян

% опитаних експертів

	1	2	3	4	5	Середній бал	Важко відповісти
Право на життя	1,0	1,9	6,4	12,1	77,3	4,65	1,3
Недопустимість катувань та перебування людини в рабстві	1,2	2,0	6,5	14,1	72,4	4,60	3,8
Право на захист дітей та підлітків	1,0	2,1	7,4	14,3	71,5	4,59	3,7
Право на соціальне забезпечення	2,0	2,5	7,1	11,7	74,5	4,58	2,2
Право на охорону здоров'я	1,3	3,7	7,6	10,3	74,7	4,57	2,4
Право на свободу та особисту недоторканність	1,2	2,5	8,1	14,4	71,8	4,56	2,0
Право на справедливий, відкритий і незалежний суд	1,8	2,5	6,8	15,1	70,7	4,55	3,1
Право на соціальну та медичну допомогу	2,0	3,6	7,9	9,2	75,0	4,55	2,3
Право на працю та справедливий винагорода	1,5	2,6	7,8	15,8	69,7	4,54	2,6
Право на освіту	1,5	1,9	7,7	19,6	66,4	4,51	2,9
Право на захист порушених прав	1,2	2,4	8,8	17,2	65,6	4,51	4,8
Право на гарантію прав і свобод без дискримінації за ознакою статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного або соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження або інших обставин	1,1	2,2	9,0	20,3	61,0	4,48	6,4
Презумпція невинуватості у кримінальному процесі	1,2	2,4	11,1	21,7	54,4	4,38	9,2
Свобода пересування	1,2	2,8	11,1	24,2	56,5	4,38	4,2
Право на свободу слова, думки, совісті і релігії, на свободу виявлення поглядів	0,5	2,0	12,9	27,3	53,5	4,36	3,8
Право на приватну власність та на ведення власного бізнесу	1,0	2,4	13,0	24,9	53,4	4,34	5,3
Право на створення організацій працівників і роботодавців для захисту своїх економічних і соціальних інтересів	1,4	3,1	16,5	25,0	47,2	4,22	6,8
Право на свободу мирних зборів і свободу асоціації з іншими	1,1	4,1	16,8	28,4	43,2	4,16	6,4
Право вільно обирати та бути обраним до представницьких органів влади, а також право здійснювати контроль над діями влади	1,2	3,9	18,8	29,8	42,9	4,12	3,4

* За п'ятибальною шкалою, де "1" означає, що важливість є дуже низькою, а "5" – дуже високою.

2007р.

	1	2	3	4	5	Середній бал	Важко відповісти
Презумпція невинуватості у кримінальному процесі	0,0	1,0	6,7	12,4	79,0	4,71	0,9
Недопустимість катувань та перебування людини в рабстві	1,0	0,0	3,8	24,8	70,5	4,64	0,0
Право на свободу слова, думки, совісті і релігії, на свободу виявлення поглядів	0,0	0,0	5,7	24,8	68,6	4,64	0,9
Право на соціальне забезпечення	1,0	0,0	3,8	24,8	70,5	4,64	0,0
Право вільно обирати та бути обраним до представницьких органів влади, а також право здійснювати контроль над діями влади	0,0	0,0	2,9	31,4	65,7	4,63	0,0
Право на свободу та особисту недоторканність	0,0	2,9	6,7	16,2	73,3	4,62	0,9
Право на охорону здоров'я	0,0	2,9	6,7	16,2	73,3	4,62	0,9
Право на гарантію прав і свобод без дискримінації за ознакою статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного або соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження або інших обставин	0,0	1,9	5,7	21,9	70,5	4,61	0,0
Право на свободу мирних зборів і свободу асоціації з іншими	0,0	1,0	8,6	23,8	66,7	4,57	0,0
Право на освіту	1,0	1,9	11,4	13,3	72,4	4,54	0,0
Свобода пересування	1,0	1,9	12,4	14,3	70,5	4,52	0,0
Право на захист порушених прав	0,0	1,0	6,7	32,4	59,0	4,51	0,9
Право на працю та справедливий винагорода	1,0	4,8	10,5	9,5	73,3	4,51	0,9
Право на створення організацій працівників і роботодавців для захисту своїх економічних і соціальних інтересів	2,9	5,7	5,7	15,2	70,5	4,45	0,0
Право на життя	0,0	4,8	14,3	19,0	61,9	4,38	0,0
Право на захист дітей та підлітків	0,0	4,8	14,3	19,0	61,9	4,38	0,0
Право на справедливий, відкритий і незалежний суд	1,0	1,0	16,2	29,5	52,4	4,32	0,0
Право на соціальну та медичну допомогу	1,0	1,0	16,2	29,5	52,4	4,32	0,0
Право на приватну власність та на ведення власного бізнесу	1,0	6,7	11,4	33,3	47,6	4,20	0,0

* За п'ятибальною шкалою, де "1" означає, що важливість є дуже низькою, а "5" – дуже високою.

2007р.

Наскільки дотримувалися в Україні протягом 2006р. наведені права людини і громадянина?*

% опитаних громадян

	1	2	3	4	5	Середній бал	Важко відповісти
Право на свободу слова, думки, совісті і релігії, на свободу виявлення поглядів	3,2	8,0	29,5	35,3	18,6	3,61	5,4
Свобода пересування	4,2	8,3	26,8	35,6	17,7	3,59	7,4
Право на свободу мирних зборів і свободу асоціації з іншими	3,4	8,2	30,3	31,7	15,0	3,53	11,4
Право на життя	5,4	10,1	30,1	32,6	17,6	3,49	4,2
Право на гарантію прав і свобод без дискримінації за ознакою статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного або соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження або інших обставин	4,7	9,4	31,7	26,0	15,5	3,44	12,7
Недопустимість катувань та перебування людини в рабстві	4,6	12,5	32,0	22,6	13,0	3,32	15,3
Право на приватну власність та на ведення власного бізнесу	4,2	11,5	35,0	28,7	7,7	3,28	12,9
Право на свободу та особисту недоторканність	5,7	14,1	36,4	28,2	9,9	3,24	5,7
Право на створення організацій працівників і роботодавців для захисту своїх економічних і соціальних інтересів	5,2	11,8	32,6	22,6	7,7	3,20	20,1
Право на освіту	8,4	16,9	35,0	28,3	7,4	3,10	4,0
Право вільно обирати та бути обраним до представницьких органів влади, а також право здійснювати контроль за діями влади	9,4	17,3	38,2	21,8	6,9	3,00	6,4
Презумпція невинуватості у кримінальному процесі	6,7	17,7	34,4	14,8	5,4	2,93	21,0
Право на захист дітей та підлітків	11,6	17,4	37,8	22,0	3,7	2,88	7,5
Право на захист порушених прав	9,6	23,3	38,1	16,0	3,1	2,77	9,9
Право на справедливий, відкритий і незалежний суд	14,2	23,9	36,6	13,5	3,0	2,64	8,8
Право на працю та справедливу винагороду	15,8	28,9	34,5	14,1	2,9	2,58	3,8
Право на охорону здоров'я	16,9	29,6	36,5	10,9	2,4	2,50	3,7
Право на соціальне забезпечення	17,8	29,2	36,3	10,4	2,0	2,47	4,3
Право на соціальну та медичну допомогу	19,5	31,6	34,6	8,4	2,0	2,39	3,9

* За п'ятибальною шкалою, де "1" означає, що права дотримуються дуже погано, а "5" – дуже добре.

% опитаних експертів

	1	2	3	4	5	Середній бал	Важко відповісти
Право на свободу мирних зборів і свободу асоціації з іншими	1,0	1,0	20,0	43,8	33,3	4,09	1,0
Свобода пересування	0,0	1,0	21,9	51,4	25,7	4,02	0,0
Право на свободу слова, думки, совісті і релігії, на свободу виявлення поглядів	1,9	1,9	23,8	44,8	27,6	3,94	0,0
Право на створення організацій працівників і роботодавців для захисту своїх економічних і соціальних інтересів	1,0	9,5	30,5	35,2	23,8	3,71	0,0
Право на освіту	0,0	6,7	38,1	38,1	17,1	3,66	0,0
Право на приватну власність та на ведення власного бізнесу	1,0	5,7	33,3	46,7	12,4	3,65	1,0
Право на життя	1,9	8,6	31,4	39,0	19,0	3,64	0,0
Право на гарантію прав і свобод без дискримінації за ознакою статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного або соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження або інших обставин	1,9	5,7	36,2	41,0	15,2	3,62	0,0
Право на свободу та особисту недоторканність	1,0	16,2	41,0	34,3	7,6	3,32	0,0
Право на захист дітей та підлітків	1,9	16,2	40,0	35,2	6,7	3,29	0,0
Презумпція невинуватості у кримінальному процесі	9,5	10,5	42,9	24,8	12,4	3,20	0,0
Право вільно обирати та бути обраним до представницьких органів влади, а також право здійснювати контроль за діями влади	1,9	22,9	40,0	24,8	10,5	3,19	0,0
Право на захист порушених прав	3,8	20,0	41,9	21,9	11,4	3,17	1,0
Недопустимість катувань та перебування людини в рабстві	6,7	22,9	37,1	21,9	11,4	3,08	0,0
Право на працю та справедливу винагороду	8,6	22,9	47,6	15,2	4,8	2,85	1,0
Право на справедливий, відкритий і незалежний суд	15,2	26,7	34,4	15,2	8,6	2,76	0,0
Право на соціальне забезпечення	10,5	30,5	41,9	12,4	3,8	2,68	1,0
Право на охорону здоров'я	6,7	37,1	44,8	9,5	1,9	2,63	0,0
Право на соціальну та медичну допомогу	15,2	25,7	47,6	9,5	1,9	2,57	0,0

* За п'ятибальною шкалою, де "1" означає, що права дотримуються дуже погано, а "5" – дуже добре.

ВИСНОВКИ

- Більшість громадян найважливішими вважають базові права людини. Проте, третина опитаних найважливішими назвали соціальні та економічні. Порівняно з минулим роком, співвідношення помітно змінилося на користь соціальних та економічних прав, що свідчить про незадовільний стан їх дотримання.
- Водночас, громадяни високо оцінюють важливість дотримання всіх конкретно визначених прав: усі оцінки – більше 4 балів. Найважливішим громадяни вважають право на життя.
- Дотримання прав людини в Україні громадяни оцінюють невисоко. Найнижче – екологічних і соціально-економічних,

найвище – базових. На думку як громадян, так і експертів протягом 2006р. ситуація з дотриманням екологічних і соціально-економічних прав погіршилася.

- Серед конкретно визначених найнижче громадяни оцінили дотримання прав на соціальну та медичну допомогу, на працю і справедливу винагороду, на соціальне забезпечення, на охорону здоров'я. Найвище – дотримання прав на життя, свободу пересування, свободу думки і свободу зборів.
- Інтегральна оцінка дотримання прав показує, що на думку громадян вказані права загалом дотримуються на 60,9%, або у вигляді оцінки за п'ятибальною шкалою – 3,05 бала. Оцінки експертів є дещо вищими: 66,4% або 3,32 бала, відповідно.

ДЖЕРЕЛА ПОРУШЕННЯ ТА СПОСОБИ ЗАХИСТУ ПРАВ

Серед джерел істотних порушень прав людини в Україні громадяни частіше називали: кримінальні структури (50%); місцеву владу (46%); міліцію (42,8%); народних депутатів (40,3%). Такий порядок “порушників” зберігається з минулого року. Три перші позиції найчастіше (понад половина опитаних кожен) відзначали й експерти. Водночас, експерти не останньою чергою (і частіше громадян) відзначали прокуратуру та самих громадян як джерела порушення прав. Остання позиція в цьому переліку на думку як експертів, так і громадян – за Збройними Силами (діаграма “*Хто на сьогодні є джерелом істотних порушень прав людини в Україні?*”, с. 37).

Пропозиція обрати лише одне основне джерело порушення прав істотно змінила ситуацію: розподіл відповідей громадян є менш вираженим, а на першій позиції опинився Президент України (13,3%). Водночас, відносна більшість (22,9%) експертів віддали першу позицію місцевій владі, Президента назвали лише 1,9% експертів (діаграма “*Хто є основним джерелом порушення прав людини в Україні?*”, с.36).

Слід додати, що думки громадян з цього приводу мають виразні регіональні відмінності: Президента як основне джерело порушення прав відзначили понад третина жителів Півдня, в решті регіонів – у 2,5-5 разів менше опитаних, і Президента там називали не найчастіше. В Центрі найчастіше основним джерелом порушення прав називали Прем’єр-міністра, на Заході –

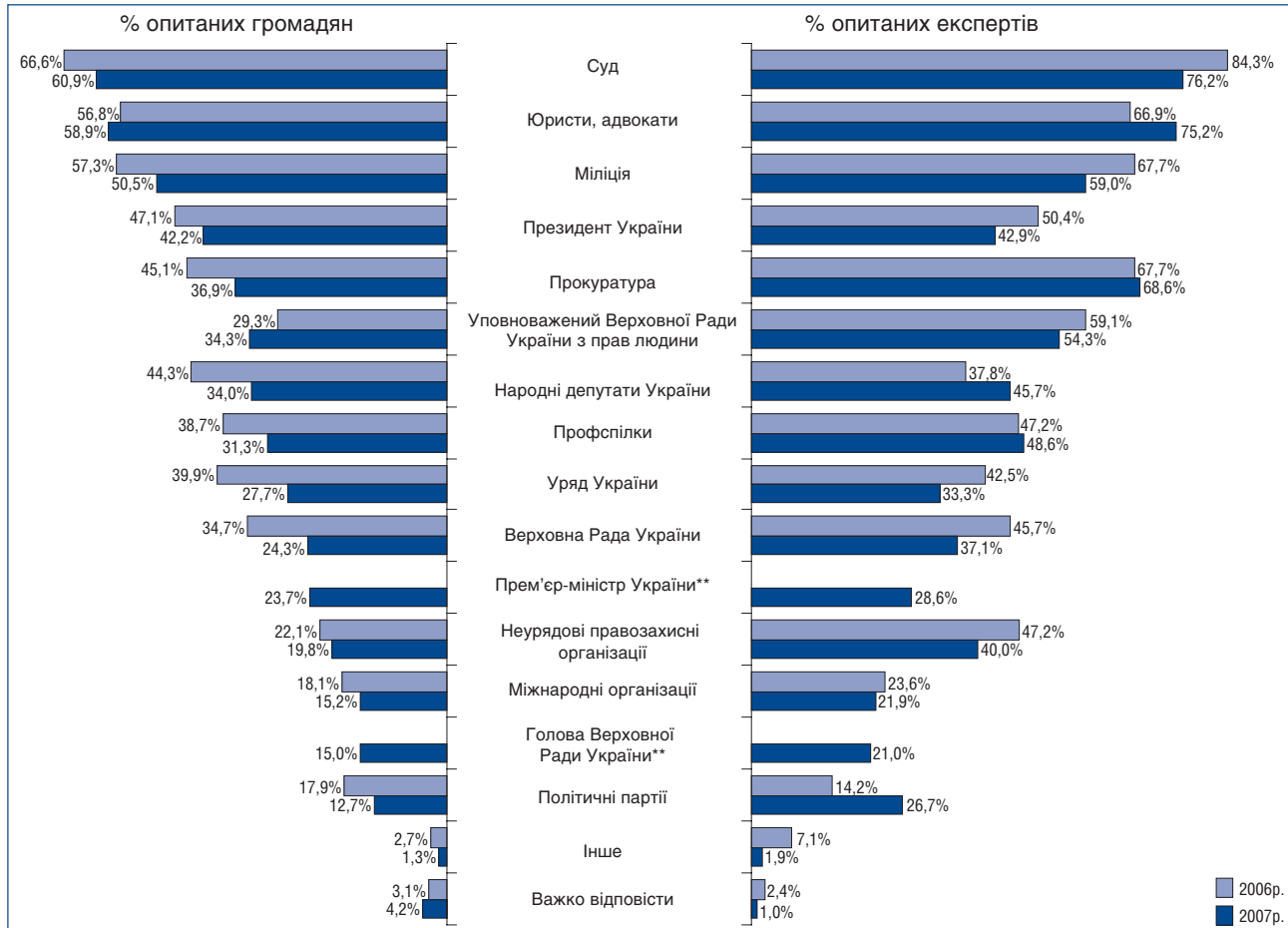
Уряд і кримінальні структури. Очевидно, в цьому випадку оцінка громадян є не зовсім об’єктивною і формується не лише інформацією про порушення прав, але й політичними уподобаннями.

Більшість як експертів (76,2%), так і громадян (60,9%) вважають, що захищати права потрібно насамперед за допомогою суду, що цілком відповідає принципам демократії і формування громадянського суспільства, – але частота такої відповіді серед обох груп респондентів, порівняно з 2006р., дещо зменшилася. Також значна частина громадян і експертів переконані, що допомагати в захисті прав повинні міліція і юристи (діаграма “*Хто повинен допомагати громадянам України захищати їх права?*”).

Експерти частіше, ніж громадяни називають прокуратуру та Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; серед громадян число тих, хто назвав Уповноваженого, порівняно з 2006р., зросло і склало понад третину (34,3%).

Водночас, і громадяни, і експерти досить низько оцінюють діяльність вказаних інститутів у сфері забезпечення дотримання прав людини. Громадяни оцінюють на “трійку” лише зусилля Уповноваженого Верховної Ради (3,14) та міжнародних організацій (3,01); діяльність решти – дістала нижчі оцінки (діаграма “*Оцінка діяльності наведених структур...?*”, с.37). Натомість, експерти досить високо оцінили діяльність юристів та адвокатів (3,71), міжнародних (3,41) та неурядових правозахисних організацій (3,30).

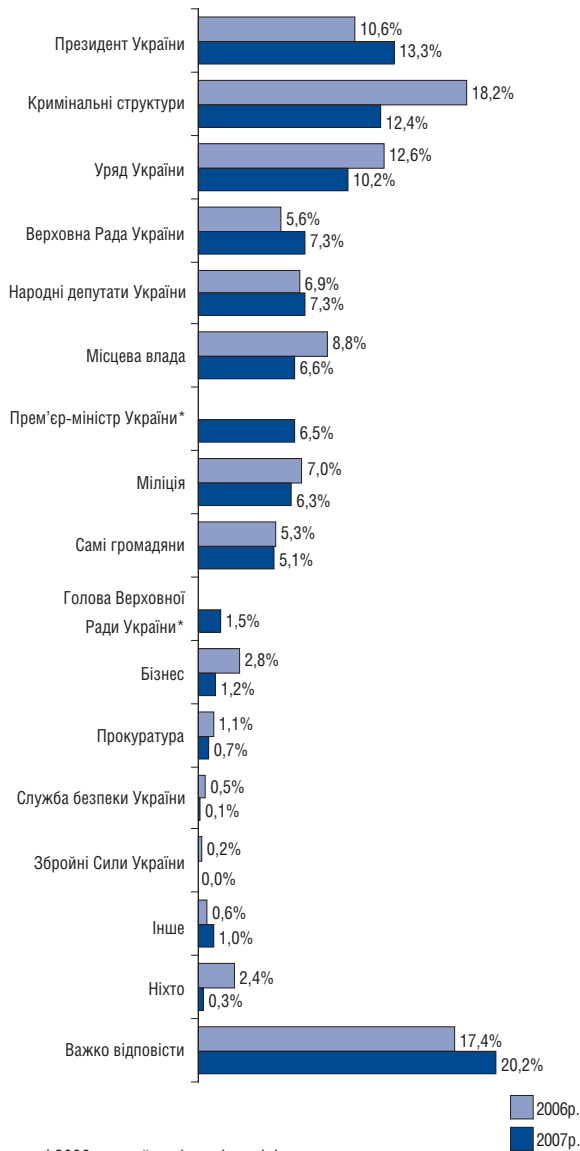
Хто повинен допомагати громадянам України захищати їх права?*

* Респондентам пропонувалося відзначити всі прийнятні варіанти відповіді.

** В анкеті 2006р. такий варіант відповіді не пропонувався.

Хто є основним джерелом порушення прав людини в Україні?
% опитаних громадян

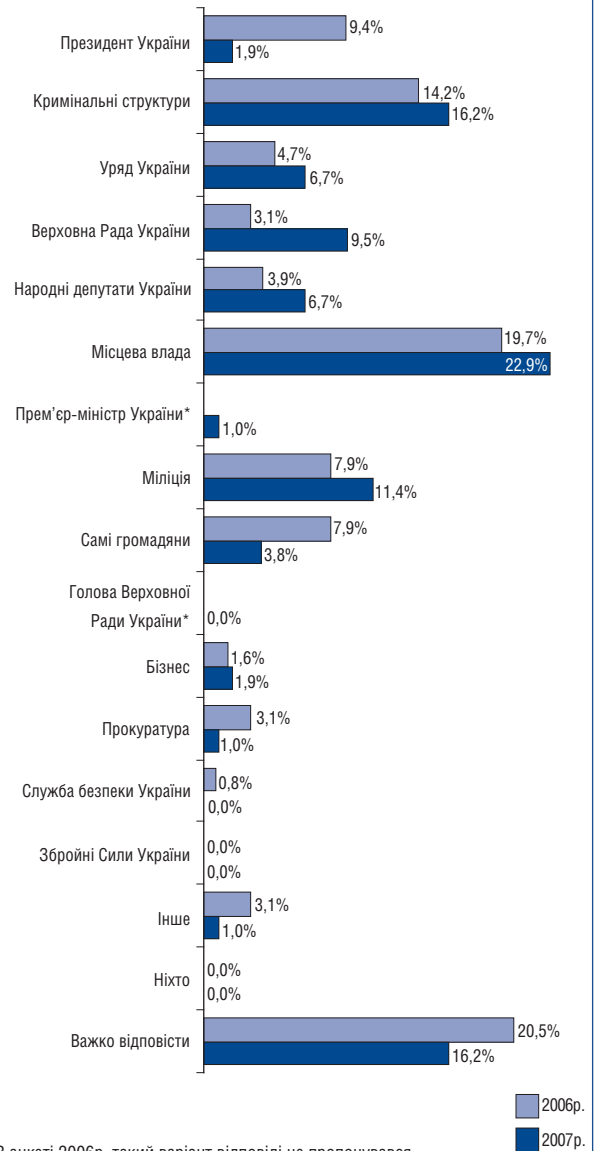

* В анкеті 2006р. такий варіант відповіді не пропонувався.

	Захід	Центр	Південь	Схід
Президент України	7,2	7,7	35,9	14,1
Кримінальні структури	12,5	11,6	12,1	14,9
Уряд України	12,5	9,4	7,9	12,0
Верховна Рада України	8,5	6,4	6,6	8,9
Народні депутати України	9,8	8,2	3,8	7,5
Місцева влада	6,4	6,3	4,5	9,1
Прем'єр-міністр України	8,2	11,9	3,8	1,8
Міліція	6,4	6,9	4,8	7,0
Самі громадяни	3,7	4,1	7,2	6,6
Голова Верховної Ради України	1,9	3,3	0,0	0,3
Бізнес	2,1	1,4	1,0	1,0
Прокуратура	1,3	1,1	0,0	0,5
Служба безпеки України	0,0	0,3	0,0	0,0
Збройні Сили України	0,0	0,0	0,0	0,0
Інше	1,6	1,7	0,0	0,6
Ніхто	0,0	0,9	0,0	0,2
Важко відповісти	17,9	18,8	12,4	15,5

2007р.

Хто є основним джерелом порушення прав людини в Україні?
% опитаних експертів

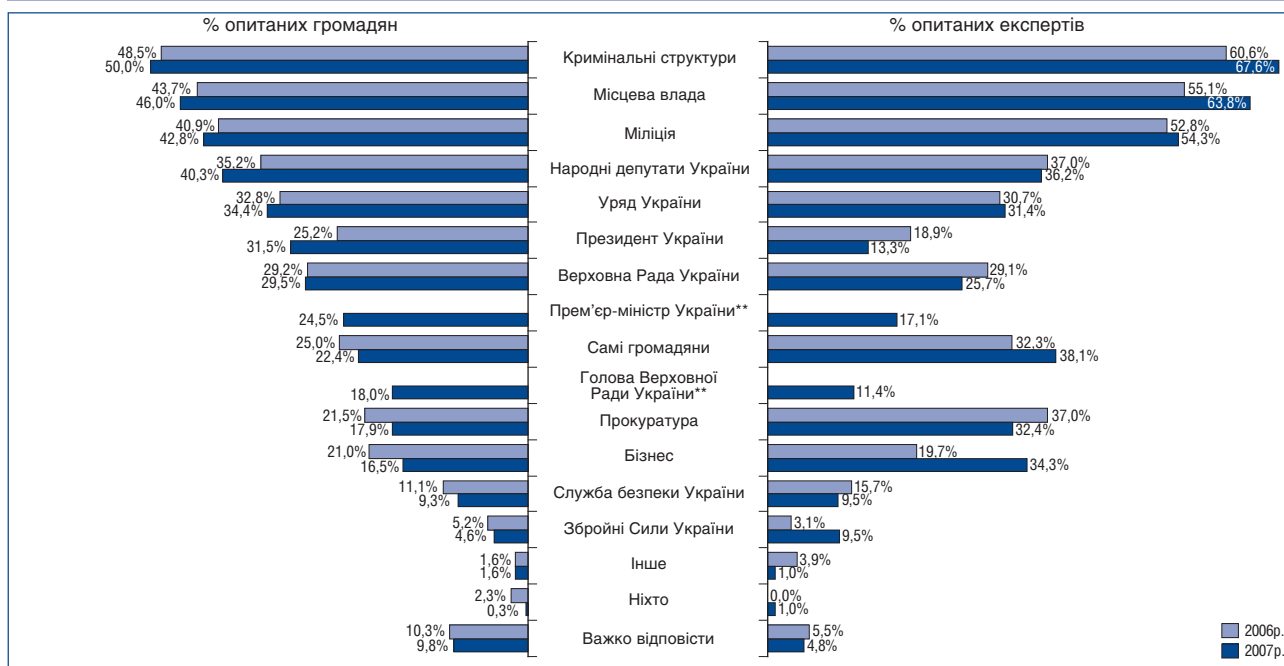
* В анкеті 2006р. такий варіант відповіді не пропонувався.

ВИСНОВКИ

- Серед джерел істотних порушень прав людини в Україні громадяни та експерти найчастіше називають кримінальні структури, місцеву владу та міліцію, найрідше – Збройні Сили. Понад третина опитаних на Півдні основним джерелом порушень назвали Президента України.
- Допомоги в захисті своїх прав громадяни очікують насамперед від суду, міліції і юристів. Проте діяльність більшості інститутів у сфері забезпечення прав, на думку громадян, заслуговує оцінки в менш ніж 3 бали, за винятком Уповноваженого Верховної Ради з прав людини та міжнародних організацій. Експерти досить високо оцінюють діяльність юристів, міжнародних та неурядових правозахисних організацій.

Хто на сьогодні є джерелом істотних порушень прав людини в Україні?*

* Респондентам пропонувалося відзначити всі прийнятні варіанти відповіді.

** В анкеті 2006р. такий варіант відповіді не пропонувався.

Оцінка діяльності наведених структур у сфері забезпечення дотримання прав людини*, середній бал*

* За п'ятибальною шкалою, де "1" означає, що структура діє дуже погано, а "5" – дуже добре.

** В анкеті 2006р. такий варіант відповіді не пропонувався.

% опитаних громадян*

	1	2	3	4	5	Важко відповісти
Уповноважений Верховної Ради України з прав людини	10,4	12,4	21,6	13,8	7,1	34,7
Міжнародні організації	5,4	8,9	23,1	17,9	5,3	39,4
Профспілки	21,9	22,9	24,1	11,2	2,1	17,8
Юристи, адвокати	12,8	17,7	34,4	19,5	5,9	9,7
Президент України	14,8	22,0	35,7	15,6	5,2	6,7
Прем'єр-міністр України	15,3	23,8	33,7	15,0	4,7	7,5
Уряд України	16,4	25,3	36,0	12,3	2,1	7,9
Міліція	20,6	29,1	34,6	7,8	2,8	5,1
Судова система	18,8	23,8	33,3	12,3	3,4	8,4
Голова Верховної Ради України	16,1	25,3	35,0	10,9	3,2	9,5
Верховна Рада України	18,6	27,8	36,4	8,1	1,5	7,6
Народні депутати України	21,1	29,4	31,3	8,5	2,5	7,2
Прокуратура	16,8	24,5	31,1	12,1	2,7	12,8
Політичні партії	28,7	25,8	25,7	5,6	2,3	11,9
Неурядові правозахисні організації	6,4	12,6	25,9	15,7	2,8	36,6

2007р.

* За п'ятибальною шкалою, де "1" означає, що структура діє дуже погано, а "5" – дуже добре.

% опитаних експертів*

	1	2	3	4	5	Важко відповісти
Уповноважений Верховної Ради України з прав людини	17,1	22,9	27,6	24,8	5,7	1,9
Міжнародні організації	5,7	15,2	28,6	35,2	14,3	1,0
Профспілки	21,0	27,6	25,7	20,0	3,8	1,9
Юристи, адвокати	0,0	8,6	26,7	45,7	18,1	0,0
Президент України	6,7	21,9	41,9	24,8	3,8	1,0
Прем'єр-міністр України	9,5	28,6	40,0	18,1	2,9	1,0
Уряд України	13,3	29,6	41,0	15,2	0,0	1,0
Міліція	15,2	25,7	41,0	10,5	7,6	0,0
Судова система	11,4	19,0	38,1	23,8	7,6	0,0
Голова Верховної Ради України	13,3	22,9	44,8	17,1	1,0	1,0
Верховна Рада України	15,2	32,4	38,1	13,3	0,0	1,0
Народні депутати України	21,9	32,4	39,0	6,7	0,0	0,0
Прокуратура	13,3	21,9	38,1	18,1	8,6	0,0
Політичні партії	23,8	40,0	29,5	4,8	0,0	1,9
Неурядові правозахисні організації	4,8	11,4	32,4	32,6	14,3	1,0

2007р.

МОЖЛИВІСТЬ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАХИСТУ ГРОМАДЯНАМИ СВОЇХ ПРАВ

Ефективність способів захисту своїх прав громадяни оцінюють досить низько: середні оцінки незначною мірою відрізняються від “трійки”, майже всі – нижчі. Найвище громадяни оцінили ефективність звернення до Європейського суду з прав людини (3,24) та міжнародних організацій (3,09), найнижче – до органів влади (2,75) і прокуратури (2,79) (діаграма “Оцінка ефективності для громадянина...”).

Слід зазначити, що звернення до Європейського суду, поряд зі зверненням до адвоката, як найефективніший захід оцінили й експерти.

Визначаючи один найбільш ефективний засіб, відносна більшість (14,7%) громадян надали перевагу зверненню до Європейського суду. У 2006р. ця опція посідала друге місце. (діаграма “Який спосіб захисту прав людини є найбільш ефективним зараз в Україні?”).

Це може свідчити про те, що громадяни дедалі менше розраховують на українське правосуддя і більше – на міжнародне. Схожою є ситуація у експертів: число тих, хто надав перевагу Європейському суду, збільшилося, вітчизняному – зменшилося, хоча він продовжує утримувати перше місце. Звернення до адвоката відзначили 6,9% громадян – це менше, ніж минулого року, та менше, ніж число тих, хто відзначив проведення акцій непокори (9%).

Такий результат може бути пояснений відповідями на наступне питання. Як видно з діаграми “Наскільки просто звичайному громадянину при зверненні до суду отримати допомогу наступних фахівців?” (с.40), переважна більшість (76,3%) респондентів вважають, що звичайному громадянину складно (42,8%) або дуже складно (34,5%) при зверненні до суду отримати допомогу професійних адвокатів. Отже, попри загальну ефективність такого способу захисту прав, реальна його доступність, а відтак, ефективність є помітно нижчою.

Також досить складно для громадян отримати допомогу неурядових правозахисних організацій та Уповноваженого Верховної Ради з прав людини. Але доступність такої допомоги не змогли оцінити близько 20% громадян.

Слід зазначити, що думка експертів стосовно доступності для громадян допомоги професійних адвокатів і неурядових правозахисних організацій помітно відрізняється від думки самих громадян: експерти значно частіше вважають, що цю допомогу отримати просто або дуже просто. Очевидно, експерти, знаючи ситуацію з “середини”, не завжди можуть оцінити рівень поінформованості громадян про їх права та можливості їх захисту. Як видно з діаграми “Оцінка рівня поінформованості про свої права та можливості їх захисту” (с.40), понад половина громадян оцінюють цей рівень як низький і лише 2,6% – як високий.

Третина громадян не знають, що треба робити, щоб звернутися до суду; понад половина – знають про це

приблизно; добре обізнані – лише 10,2% (діаграма “Чи знаєте Ви, що треба робити...?”), с.40).

Серед інституцій, що допомагають підвищити рівень обізнаності громадян про їх права респонденти переважно позитивно оцінили ЗМІ та навчальні заклади; порівняно з 2006р., помітно знизилася оцінка допомоги з боку юристів; допомога неурядових організацій та омбудсмена оцінюється досить скептично (діаграма “Наскільки протягом 2006р. такі інституції допомагали...?”, с.40).

Серед проблем, що ускладнюють звернення, в разі потреби, до суду, громадяни найчастіше називають матеріальні: надто висока вартість послуг адвокатів (59,8%) та нестача коштів на розгляд справи (45,2%). Третя проблема – корумпованість судової системи. 7,4% респондентів повідомили, що їм складно дістатися до суду (діаграма “Якщо б Вам довелося звертатися до суду...?”, с.41).

Експерти серед головних проблем громадян називають насамперед незнання процедури звернення до суду (діаграма “Наскільки часто наведені проблеми вникають у громадян...?”, с.40).

Загалом, понад чверть (27,7%) опитаних засвідчили, що протягом 2006р. їх права порушувалися; 16,1% – не змогли визначитися з цим питанням. Понад половина (56,2%) – впевнені, що протягом року їх права не порушувалися (діаграма “Чи порушувалися Ваші права протягом 2006р.?”), с.41).

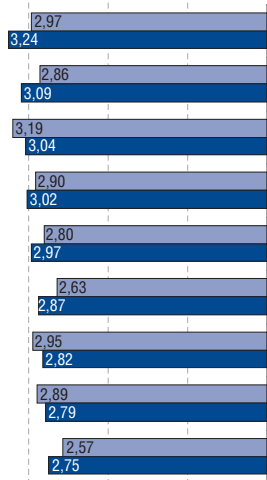
Як видно з діаграми “До яких заходів Ви вдавалися для захисту Ваших порушених прав?” (с.41), понад половина (58,8%) опитаних, які вважають, що їх права порушувалися, нічого не робили для їх захисту. Серед тих, хто вживав якихось заходів, найбільш популярними є: звернення до суду (18,1%), до адвоката (10,8%), до органів влади (7,6%) і прокуратури (7,2%). Попри те, що акції непокори часто відзначалися як ефективні заходи захисту прав, у випадку власних дій цей захід відзначили лише 2,5% опитаних. Це свідчить, що, *по-перше*, більшість громадян не схильні вдаватися до радикальних заходів; *по-друге*, радикальні заходи можуть спричинити не лише позитивні, але й негативні наслідки.

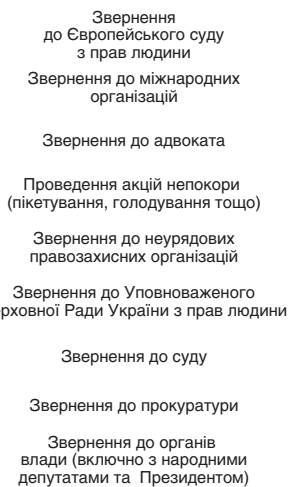

Оцінка ефективності для громадянина України наведених способів захисту своїх прав*, середній бал

оцінка громадян

оцінка експертів

■ 2006р.
■ 2007р.

* За п'ятибальною шкалою, де "1" означає, що ефективність є дуже низькою, а "5" – дуже високою.

% опитаних громадян*

	1	2	3	4	5	Важко відповісти
Звернення до Європейського суду з прав людини	8,4	9,4	14,3	16,9	11,9	39,1
Звернення до міжнародних організацій	8,6	9,9	16,1	16,9	7,9	40,6
Звернення до адвоката	9,8	15,5	32,4	22,6	7,9	11,8
Проведення акцій непокорі (пікетування, голодування тощо)	9,8	13,7	26,1	16,2	9,4	24,8
Звернення до неурядових правозахисних організацій	7,9	11,1	22,3	17,9	3,5	37,3
Звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини	12,2	13,9	20,0	14,8	7,1	32,0
Звернення до суду	12,8	21,1	32,1	18,3	6,2	9,5
Звернення до прокуратури	11,8	19,9	31,4	17,1	4,4	15,4
Звернення до органів влади (включно з народними депутатами та Президентом)	13,6	18,2	24,6	12,6	6,7	24,3

* За п'ятибальною шкалою, де "1" означає, що ефективність є дуже низькою, а "5" – дуже високою.
2007р.

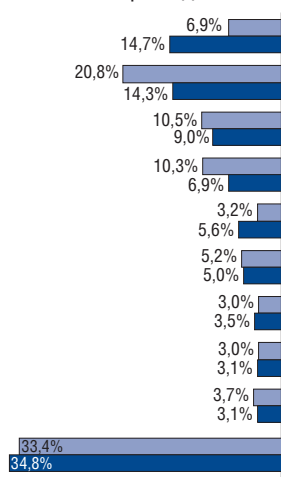
% опитаних експертів*

	1	2	3	4	5	Важко відповісти
Звернення до Європейського суду з прав людини	9,5	10,5	21,0	37,1	21,9	0,0
Звернення до міжнародних організацій	10,5	18,1	29,5	26,7	15,2	0,0
Звернення до адвоката	2,9	10,5	33,3	28,6	23,8	1,0
Проведення акцій непокорі (пікетування, голодування тощо)	21,9	29,5	19,0	19,0	10,5	0,0
Звернення до неурядових правозахисних організацій	5,7	21,9	31,4	31,4	9,5	0,0
Звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини	22,9	21,0	21,0	24,8	10,5	0,0
Звернення до суду	9,5	17,1	29,5	26,7	17,1	0,0
Звернення до прокуратури	8,6	21,9	32,4	25,7	11,4	0,0
Звернення до органів влади (включно з народними депутатами та Президентом)	16,2	32,4	28,6	18,1	3,8	1,0

* За п'ятибальною шкалою, де "1" означає, що ефективність є дуже низькою, а "5" – дуже високою.
2007р.

Який спосіб захисту прав людини є найбільш ефективним зараз в Україні?

% опитаних громадян

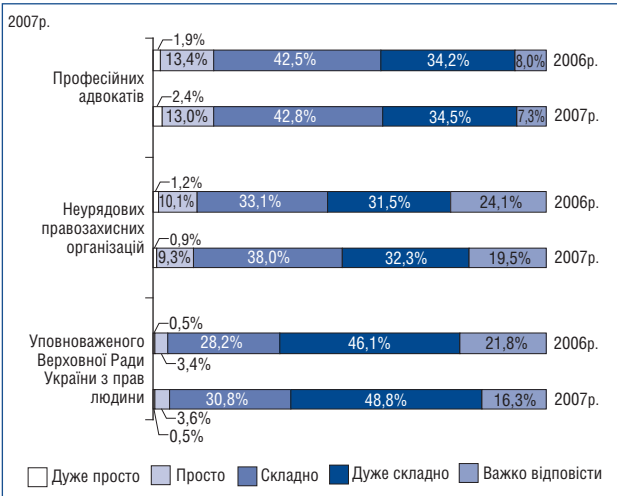
% опитаних експертів

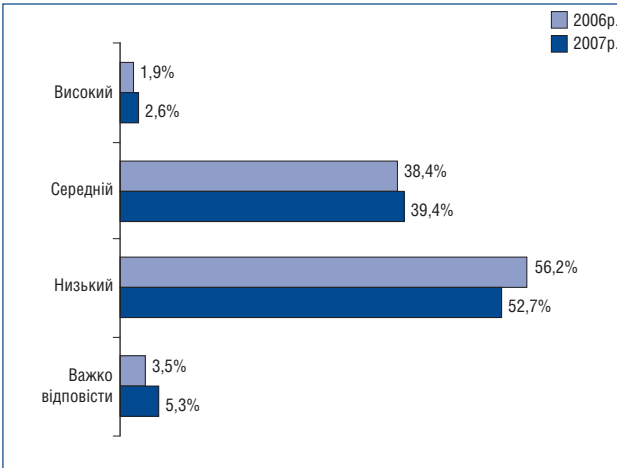
■ 2006р.
■ 2007р.

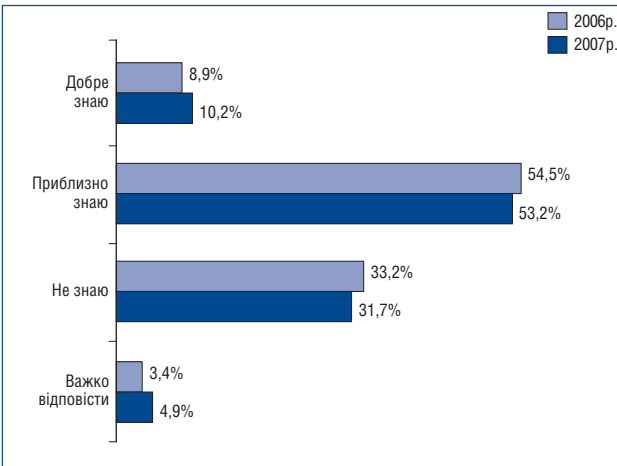
Наскільки просто звичайному громадянину при зверненні до суду отримати допомогу наступних фахівців? % опитаних

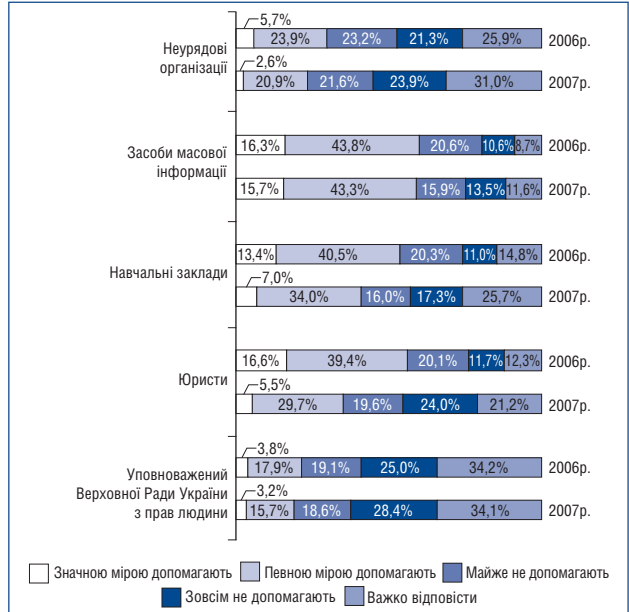
Оцінка рівня поінформованості про свої права та можливості їх захисту, % опитаних

Чи знаєте Ви, що треба робити, щоб звернутися до суду для захисту своїх прав? % опитаних

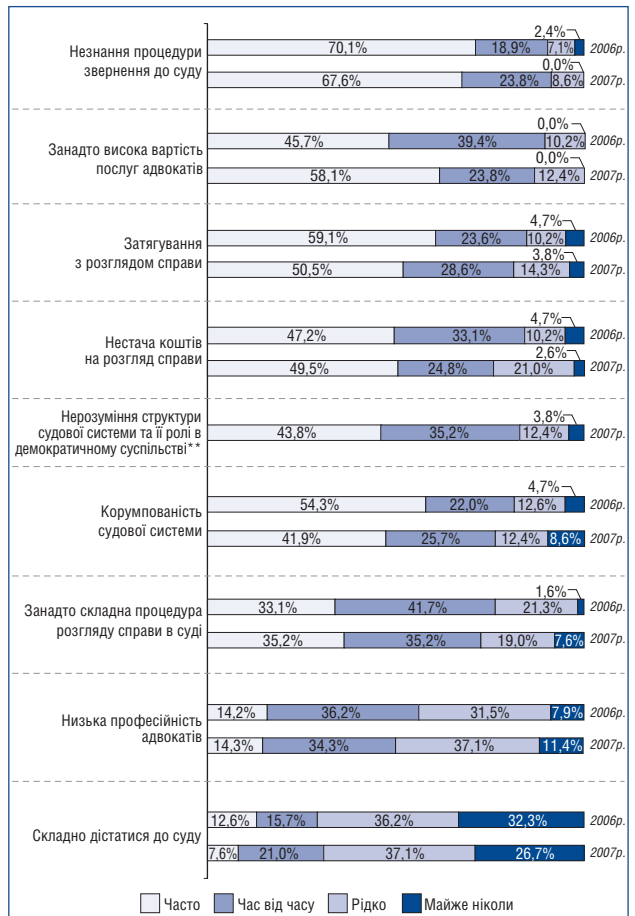

Наскільки протягом 2006р. такі інституції допомагали підвищити рівень обізнаності громадян України про свої права?*

* У 2006р. питання формулювалося таким чином: "Наскільки такі інституції допомагають підвищити рівень обізнаності громадян України про свої права?".

Наскільки часто наведені проблеми виникають у громадян України при зверненні до суду для захисту своїх прав?*

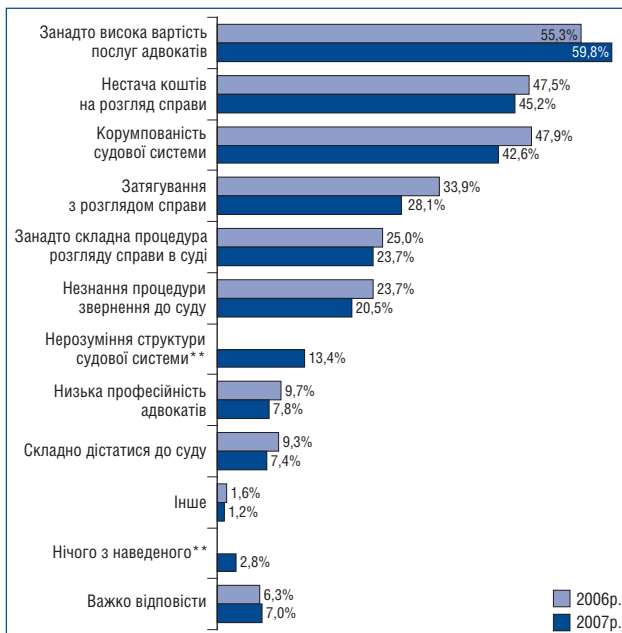

* На діаграмі не наведений варіант відповіді "важко відповісти".

** В анкеті 2006р. такий варіант відповіді не пропонувався.

Якщо б Вам довелося звертатися до суду, які з наведених проблем могли б зашкодити Вам це зробити?*

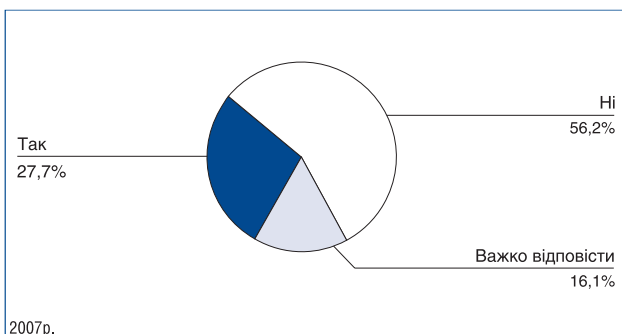
% опитаних

* Респондентам пропонувалося відзначити всі прийнятні варіанти відповіді.
** В анкеті 2006р. такий варіант відповіді не пропонувався.

Чи порушувалися Ваші права протягом 2006р.?

% опитаних

ВИСНОВКИ

- Громадяни досить низько оцінюють ефективність способів захисту прав. Найменш ефективними є, на їх думку, звернення до органів влади і прокуратури, найбільш ефективним – звернення до Європейського суду з прав людини, причому оцінка ефективності цього заходу, порівняно з 2006р., зросла як серед громадян, так і серед експертів.
- Переважна більшість опитаних вважають, що простому громадянину при зверненні до суду складно отримати допомогу професійних адвокатів, неурядових правозахисних організацій або Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.
- Понад половина громадян оцінюють власний рівень поінформованості про свої права та можливості їх захисту як низький, і лише незначна частина – як високий.
- Третина громадян не знають, що треба робити, щоб звернутися до суду для захисту своїх прав, понад половина – знають про це приблизно.

До яких заходів Ви вдавалися для захисту Ваших порушених прав?*

% опитаних

* Респондентам пропонувалося відзначити всі прийнятні варіанти відповіді.

- Респонденти позитивно оцінюють допомогу в підвищенні обізнаності про права з боку ЗМІ та навчальних закладів. Допомога неурядових організацій та омбудсмена оцінюється досить скептично.
- Серед проблем, що ускладнюють звернення до суду, в разі потреби, найчастіше називаються: надто висока вартість послуг адвокатів та нестача коштів на розгляд справи, а також – корумпованість судової системи. Експерти найголовнішою проблемою громадян у цьому випадку вважають незнання процедури звернення до суду.
- Чверть опитаних повідомили, що їх права протягом 2006р. порушувалися, водночас, понад половина з них не вдавалися до жодних заходів захисту порушених прав. Ті ж, хто вдавався до певних заходів, найчастіше називали звернення до суду, адвоката, прокуратури та органів влади.

ПРАВО НА ВІДПОЧИНОК І ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЯ

Як відомо, Конституція України гарантує громадянам, поряд з іншими соціально-економічними правами, право на відпочинок, яке зазвичай реалізується шляхом надання працівникам вихідних днів та оплачуваної відпустки. Про реальні можливості відпочинку українських громадян свідчить, зокрема, спосіб проведення ними літньої відпустки. Це питання соціологічна служба Центру Разумкова досліджує з 2002р. Нижче наводяться результати дослідження та окремі висновки і спостереження, які з них випливають¹.

1. Результати соціологічних опитувань свідчать про зменшення числа громадян, які мають літню відпустку. Так, якщо у 2002р. повідомили про те, що не мали відпустки “минулого року”, майже 12% опитаних, то у 2007р. – понад 21%. Ще 2-4% опитаних використовують літню відпустку для підробітку.

2. Протягом 2002-2007рр. відчутно зменшилося число громадян, які *хотіли б* провести літню відпустку в такий престижний спосіб, як на морському курорті (з майже 50% у 2002р. до 35% у 2007р.), на курорті за кордоном (з 21% до 12%, відповідно), у туристичній подорожі за кордоном (з 20% до 10%, відповідно). Можливо, бажання громадян стають дедалі більш реалістичними і співвідносними з їх можливостями. Це припущення підтверджується також переміщенням бажання провести відпустку “вдома, оскільки немає грошей на інший відпочинок” з шостої позиції у 2002-2006рр. на четверту – у 2007р.

Доречно зазначити, що відпочивали вдома, “оскільки подобається так відпочивати”, лише 4-6% опитаних у 2002-2004рр. та 5-7% – у 2006-2007рр.

3. Протягом 2002-2007рр. перша трійка місць, де реально проводять літню відпустку українські громадяни, залишається практично незмінною. Перша позиція: “вдома, оскільки немає грошей на інший відпочинок” (понад 39% у 2002р.; майже 28% – у 2007р.); друга – в селі (18% і майже 12%, відповідно); третю позицію ділять “дача/ділянка”, “пансіонат, будинок відпочинку або санаторій на морському курорті” та відпочинок “дикуном на морі”.

Водночас, як видно з наведених даних, частка тих, хто змушений відпочивати вдома, відчутно зменшилася, так само, як і тих, хто проводить відпустку в селі.

4. Протягом 2003-2007рр. залишається сталим число громадян, які відпочивали “протягом останніх 10 років” за кордоном (5-7%), і, відповідно – тих, хто не мав такого відпочинку (93-95%).

Збільшується число тих, хто ніколи не відпочивав на морі в пансіонаті, будинку відпочинку або санаторії

(з 25% у 2002р. до майже 33% – у 2007р.). Водночас, дещо зменшилося число тих, хто мав такий відпочинок “5-10 років тому” і збільшилося тих, хто відпочивав на морі “минулого або цього року”. Стало зростає число тих, хто “минулого або цього року” відпочивав у Криму (з майже 8% у 2003р. до 15% у 2007р.).

5. Протягом 2003-2007рр. фінансові можливості громадян у частині забезпечення відпочинку під час відпустки дещо зросли. Насамперед, це стосується найменш забезпечених верств. Так, відчутно – з майже 34% до 11% – зменшилося число тих, хто може собі дозволити витратити під час відпустки до 100 грн. на кожного члена сім’ї; з 31% до 17% зменшилося число тих, для кого ця сума становить від 100 до 500 грн.

Водночас, з 9% до 14% збільшилося число тих, хто може витратити від 500 до 1 000 грн.; з 2% до 10% – тих, хто готовий витратити від 1 000 до 2 000 грн. Понад 2 000 грн. на кожного члена сім’ї у 2007р. могли витратити 4% опитаних.

Утім, наведені дані є досить умовними, оскільки постійно збільшувалося (з майже 24% у 2002р. до 44% – у 2007р.) число опитаних, які або не змогли визначитися з обсягом витрат, або не відповіли на питання про них.

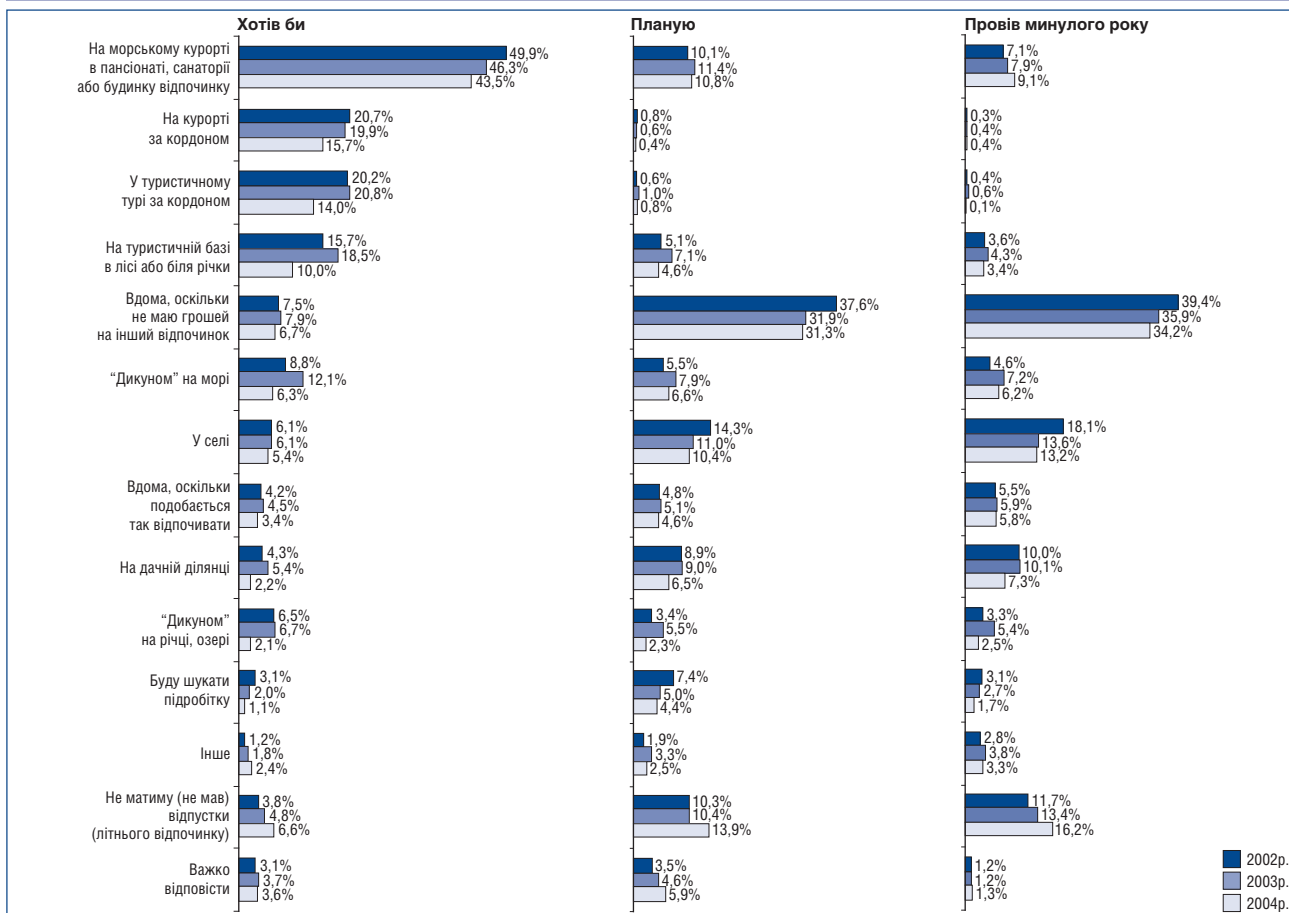
З іншого боку, певне уявлення про стійкість фінансових можливостей громадян у проведенні літньої відпустки поза місцем проживання свідчить та обставина, що майже половина (47,8%) тих, хто у 2007р. планував скористатися у відпустці залізничним транспортом, через підвищення цін на залізничні квитки, змушені були або відмовитися від подорожі чи змінити її маршрут (22,9%), або скоротити витрати на відпочинок (25,9%).

Загалом, результати досліджень свідчать, що можливості більшості українських громадян у забезпеченні повноцінного відпочинку залишаються досить обмеженими. Відсутність достатніх коштів часто спричиняє проведення літньої відпустки “вдома”; дозволити собі подорожі з відчутним пізнавальним та/або оздоровчим ефектом можуть далеко не всі, хто хотів би. ■

¹ Опитування проведені соціологічною службою Центру Разумкова у 2002-2007рр. Опитування здійснювалися в усіх областях, Києві та АР Крим за багатоступеневу випадкову вибірку із квотним відбором респондентів на останньому етапі, що репрезентує доросле населення за основними соціально-демографічними показниками. У травні 2002р. опитано 2 015 респондентів, у червні 2003р. – 2 011, в червні 2004р. – 2 020, у вересні 2006р. – 2 005, у вересні 2007р. – 2 004 респонденти. Теоретична похибка вибірок цих опитувань не перевищує 2,3%.

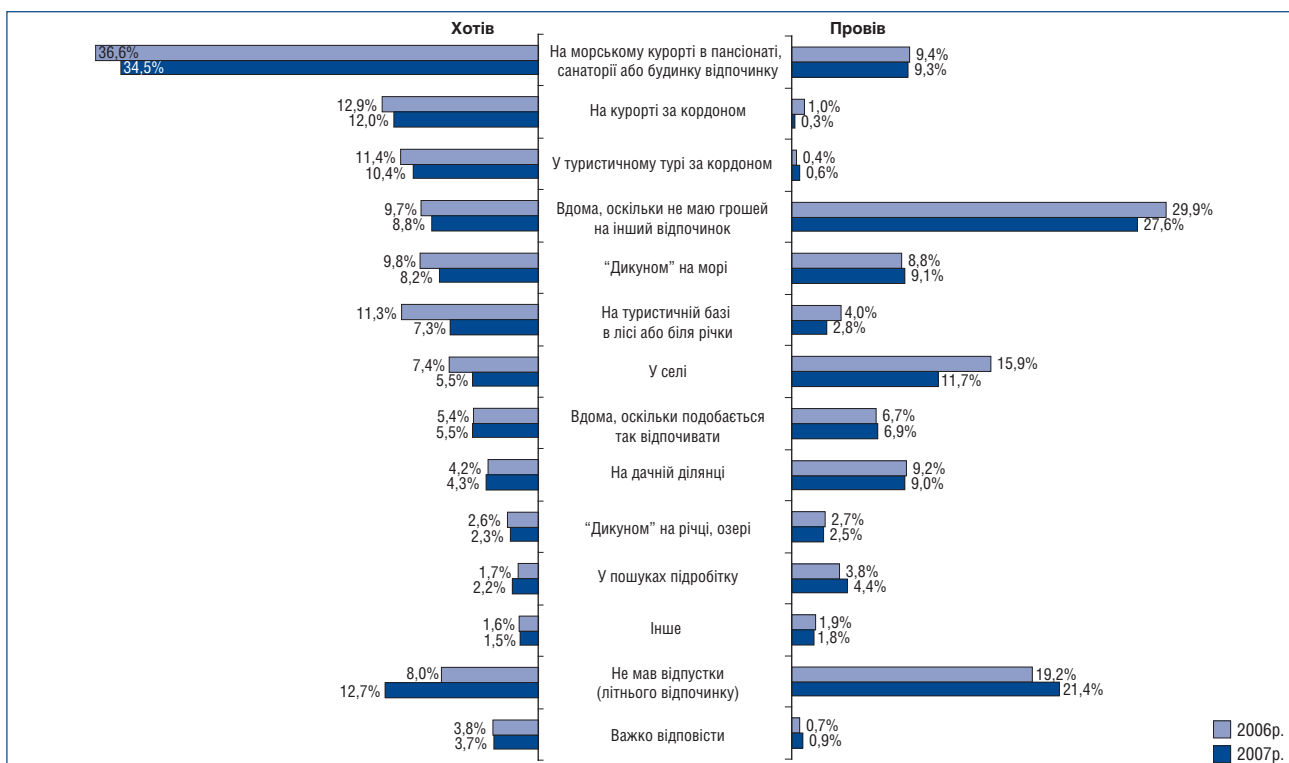

Де Ви хотіли б цього року провести свою відпустку (літній відпочинок), де Ви плануєте її провести та де Ви проводили її минулого року?*
% опитаних

* Респондентам пропонувалося відзначити всі прийнятні варіанти відповіді.

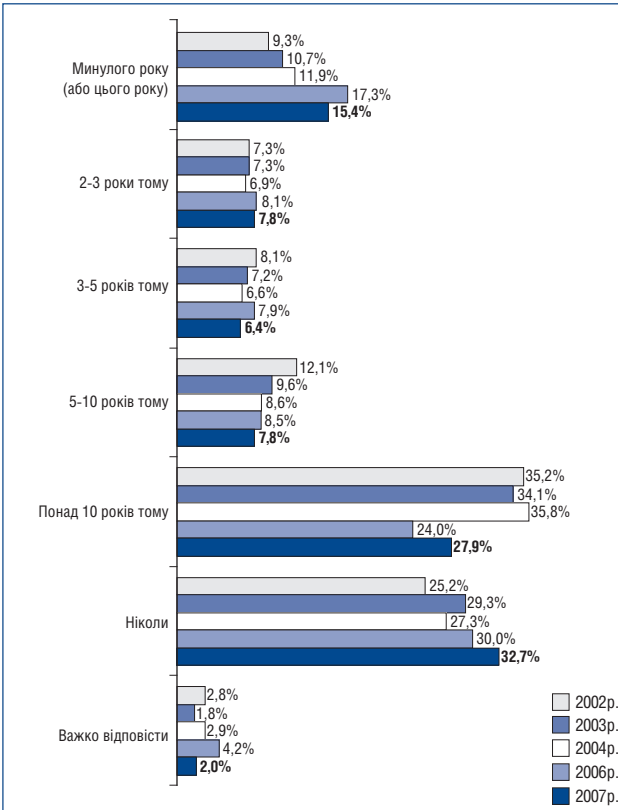
Де Ви хотіли б цього року провести свою відпустку (літній відпочинок) та де Ви проводили її минулого року?*
% опитаних

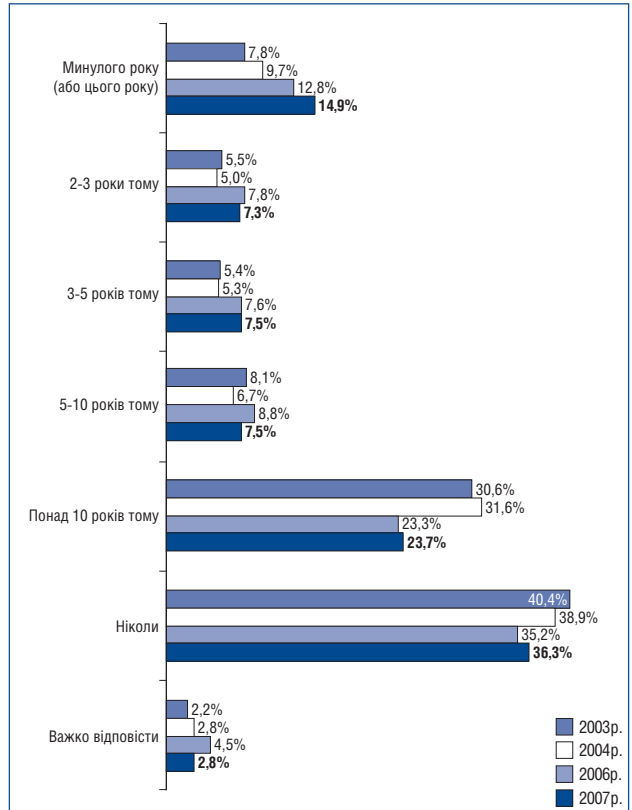
* Респондентам пропонувалося відзначити всі прийнятні варіанти відповіді.

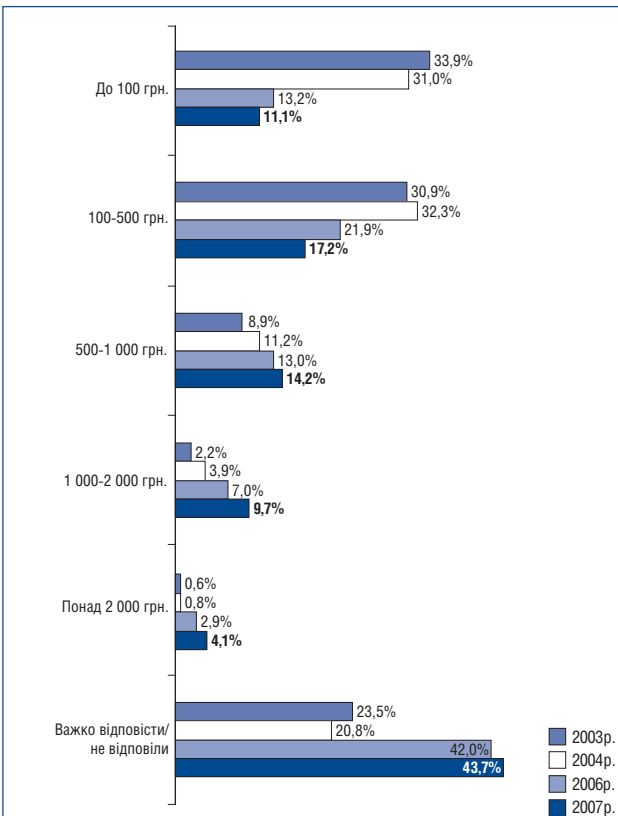
Коли Ви востаннє відпочивали на морському курорті в пансіонаті, санаторії або будинку відпочинку?
% опитаних

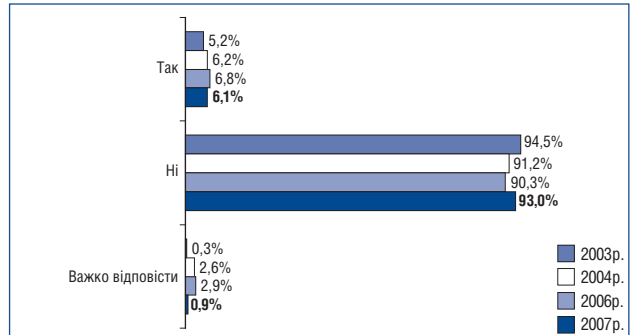
Коли Ви востаннє відпочивали в Криму?
% опитаних

Скільки коштів Ви можете собі дозволити витратити на себе (на члена сім'ї) під час відпустки?
% опитаних

Чи відпочивали Ви за останні 10 років за кордоном?
% опитаних

Чи вплинуло на Ваші плани щодо відпочинку підвищення цін на залізничні квитки?
% опитаних

